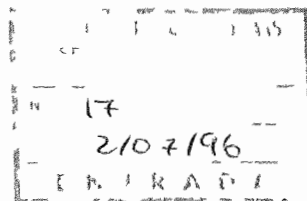

**ELS JOVES DE MALLORCA
I LA LLENGUA**

JOAN MELIÀ I GARÍ

1996

- ELS JOVES DE MALLORCA I LA LLENGUA -

COMPETÈNCIES, COMPORTEMENTS

I ACTITUDS LINGÜÍSTICS

DELS ESTUDIANTS D'ENSENYAMENT MITJA

(CURS 1990-1991)

- ELS JOVES DE MALLORCA I LA LLENGUA -
COMPETÈNCIES, COMPORAMENTENTS
I ACTITUDS LINGÜÍSTICS
DELS ESTUDIANTS D'ENSENYAMENT MITJA
(CURS 1990-1991)

Joan Melià i Garí

Tesi doctoral dirigida pel
Dr. Albert Bastardas i Boada

UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS
Departament de Filologia Catalana i Lingüística General
1996

AGRAÏMENTS

Han estat moltes les persones que, d'una manera o una altra, m'han ajudat en l'elaboració d'aquest treball. Per això, no puc deixar d'agrair públicament aquesta col·laboració i destacar la de:

El Dr. Albert Bastardas i Boada, director de la tesi, pels seus consells, orientacions, crítiques i encoratjament.

El Dr. Gabriel Bibiloni i Canyelles, per les facilitats que m'ha donat com a tutor de la tesi i per les informacions i opinions sobre aspectes de la situació sociolingüística.

Els Drs. Antoni Artigues i Bonet, Rafael Bisquerra i Alzina, Emili Boix i Fuster, Joan Miralles i Monserrat, Brauli Montoya i Abad, Pere Rosselló i Bover, Miquel Sbert i Garau, Miquel Vives i Madrigal i el Sr. Isidor Marí i Mayans, per posar a la meva disposició materials inèdits o difícils de localitzar i per les orientacions que m'han donat.

La Dra. Maria Antònia Manassero i Mas i el Dr. Juli Rifà i Ferrer, per l'ajut en aspectes d'estadística.

Els Srs. Amador Calafat i Albertí i Joan M. Escales i Vidal, per l'assessorament i ajut en el terreny informàtic.

Els companys i els directors dels centres que fan part de la mostra, per facilitar-me les sessions de recollida de dades a les seves aules.

També he de fer constar que aquest treball va iniciar-se durant un període de llicència d'estudis concedit pel Ministeri d'Educació i Ciència.

íNDEX

Abreviatures usades	9
I. INTRODUCCIÓ	11
1. L'objecte del treball	13
1.1. El contacte de llengües	13
1.2. Objectius de la investigació	24
2. Metodologia	31
2.1. La concreció dels conceptes	34
2.2. Població estudiada	35
2.3. Mostra	36
2.4. Tractament estadístic de les dades	41
3. El context: La situació lingüística a les Illes Balears	49
3.1. El marc general	49
3.2. El marc legal	54
3.3. La identificació popular de la llengua	56
3.4. Coneixements generals de llengua catalana	58
3.5. L'ús de la llengua catalana	60
3.5.1. Els usos personals	60
3.5.2. Els usos institucionals	61
3.5.3. La llengua catalana a l'escola	63
a) Ensenyament no universitari	63
b) Ensenyament universitari	65
c) Altres ensenyaments	67
3.5.4. Els mitjans de comunicació	68
3.5.5. Altres usos	72
3.6. Síntesi	74

II. COMPETÈNCIA LINGÜÍSTICA I USOS	75
4. L'àmbit familiar	77
4.1. L'ús de la llengua catalana a les famílies	77
4.1.1. Situació global	78
4.1.2. Situació en les famílies de matrimonis autòctons	81
a) Valors globals	81
b) Valors segons el lloc de residència	83
c) Els joves AUT de Llicast. Caracterització	85
4.1.3. Situació en les famílies de matrimonis mixts	87
a) Valors globals	87
b) Valors segons el lloc de residència	92
4.1.4. Situació en les famílies de matrimonis d'immigrants	96
4.2. Coneixements de llengua catalana en les famílies	97
4.2.1. Coneixements globals	98
4.2.2. Coneixements de català en les famílies de matrimonis autòctons	100
a) Valors globals	100
b) Valors segons el lloc de residència	101
4.2.3. Coneixements de català en les famílies de matrimonis mixts	102
a) Valors globals	102
b) Valors segons el lloc de residència	103
c) El grau de domini de la llengua i ús que en fan amb els fills	105
4.2.4. Coneixements de català en les famílies de matrimonis d'immigrants	106
a) Valors globals	106
b) Valors segons el lloc de residència	107
4.2.5. Valors segons els grups d'origen familiar	109
4.2.6. Coneixements dels cònjuges immigrants de matrimonis mixtos	110
4.3. Domini relatiu de català i de castellà	111
4.3.1. Valors globals	113
4.3.2. Domini de les llengües i grup d'origen	116
a) Valors globals	116
b) Valors segons el grup i el lloc de residència	119
4.3.3. Els llocs de residència i el domini relatiu de català i de castellà	121
4.3.4. El curs i el domini relatiu de català i de castellà	123
4.3.5. Els alumnes de Llicat i el nivell de domini de català amb relació al castellà	124
4.3.6. Característiques del grup d'alumnes que consideren tenir el mateix domini de català que de castellà	125
4.3.7. Característiques del grup d'alumnes que consideren tenir un domini millor de català que de castellà	127

4.4.	Entorns d'aprenentatge de la llengua	129
4.4.1.	L'aprenentatge oral	130
4.4.2.	L'aprenentatge segons l'origen familiar i el lloc de residència	132
a)	L'aprenentatge entre els fills de matrimonis autòctons	133
b)	L'aprenentatge entre els fills dels matrimonis mixtos	134
c)	L'aprenentatge entre els fills dels matrimonis d'immigrants	135
4.4.3.	L'entorn més afavoridor en l'aprenentatge de la llengua	137
a)	Influència del grup d'origen familiar i el lloc de residència	138
b)	Influència del curs en què estan matriculats	140
d)	Influència de la L1	142
4.5.	Conclusions	143
5.	L'entorn lingüístic extrafamiliar	155
5.1.	L'entorn immediat	158
5.1.1.	Situació global. Percepció d'ús segons el lloc de residència	158
5.1.2.	Percepció d'ús segons el grup d'origen familiar	163
5.2.	L'escola	166
5.2.1.	Situació general	167
5.2.2.	Nivell de normalització dels grups-classe i ús de català dels alumnes	169
5.2.3.	Nivell de normalització del grup-classe i grup d'origen familiar	170
5.2.4.	Pertinença a grups de catalanització durant el curs actual i en cursos anteriors	171
5.3.	Els mitjans de comunicació audiovisual i escrita	172
5.3.1.	Mitjans audiovisuals	174
a)	Freqüència de contacte amb els mitjans audiovisuals segons la llengua d'emissió	174
b)	Predomini del contacte amb els mitjans audiovisuals en català o en castellà	180
5.3.2.	Mitjans escrits	184
a)	La premsa	184
b)	Els llibres	190
5.4.	Conclusions	200
6.	Usos de la llengua catalana	207
6.1.	Ús amb interlocutors coneguts	207
6.1.1.	Valors globals	209
a)	Interpretació de les preguntes sense resposta d'aquest apartat	209

b) Ús del català i del castellà amb interlocutors coneguts	210
6.1.2. Usos amb coneguts segons l'origen familiar . . .	213
6.1.3. Usos amb coneguts segons el grup d'origen familiar i el lloc de residència	215
6.1.4. Usos amb coneguts segons la L1 dels alumnes . .	217
6.1.5. Les llengües usades amb coneguts segons el grup d'origen familiar i el lloc de residència .	220
6.1.6. L'ús de la llengua amb l'amic o amiga que més els agrada	224
6.1.7. Ús d'una sola llengua en totes les situacions .	225
6.2. Ús de la llengua catalana amb desconeguts	227
6.2.1. Situació global	230
6.2.2. Interpel·lació en llengua catalana amb desco- neguts segons el grup d'origen familiar	233
6.2.3. Interpel·lació en català a desconeguts amb relació a la L1, segons els grups d'origen familiar . .	234
6.2.4. Interpel·lació en català a desconeguts segons el grup d'origen i el lloc de residència	237
6.2.5. Interpel·lació en català a desconeguts segons la L1	238
6.3. Usos interns i especials	241
6.3.1. Valors globals	242
6.3.2. Llengua emprada, segons el grup d'origen familiar	245
6.4. Usos condicionats	249
6.4.1. Llengua usada en contar acudits	249
6.4.2. Llengua usada per prendre apunts	251
6.4.3. Llengua usada per contestar el qüestionari . . .	253
6.5. L'ús de la llengua. Perspectiva de futur	255
6.5.1. Els usos familiars	256
a) Valors globals	257
b) Previsions de futur, segons la L1	259
c) Previsions de futur segons L1 i lloc de residència	262
6.5.2. Els usos acadèmics i laborals	264
6.6. Conclusions	266
III. ACTITUDS I REPRESENTACIONS SOBRE ELS FETS LINGÜÍSTICS	275
7. Opinions sobre els comportaments lingüístics	277
7.1. Valoració de l'ús de la llengua en situacions conflictives	277
7.1.1. Bilingüisme passiu	278
a) Segons l'origen familiar	279
b) Segons l'origen familiar i el lloc de residència .	280
c) Segons la L1	282
d) Pràctica del bilingüisme passiu	283

7.1.2.	Ús de les llengües en reunions amb castellano-parlants que entenen amb dificultats el català .	284
a)	Llengua a usar en reunions on hi ha castellanoparlants que entenen amb algunes dificultats el català	284
b)	Segons l'origen familiar i el lloc de residència .	285
c)	Segons la L1	287
7.1.3	Ús de les llengües en reunions mixtes	288
a)	Segons l'origen familiar	289
b)	Segons l'origen familiar i el lloc de residència .	289
c)	Segons la L1	291
7.2.	L'obligació de parlar en una de les dues llengües .	292
7.2.1.	Valors generals	292
7.2.2.	L'obligació de parlar en una determinada llengua i L1 dels alumnes	294
7.2.3.	El lloc de residència i l'obligació de parlar en català o en castellà	297
7.2.4.	Obligació de parlar en català o en castellà segons els cursos	300
7.2.5.	L'obligació, entre els catalanoparlants, de parlar en català i l'ús que en fan	301
7.3.	Les assignatures que més agraden i les que agraden menys als alumnes	279
7.3.1.	L'assignatura que menys els agrada	303
a)	Valors globals	304
b)	Segons el tipus i ubicació dels centres	306
c)	Segons el grup d'origen familiar	308
d)	Segons la L1	310
7.3.2.	L'assignatura que més els agrada	311
7.4.	Conclusions	313
8.	Opinions sobre la situació de la llengua catalana a l'actualitat	317
8.1.	L'extensió social de l'ús de la llengua catalana . .	318
8.1.1.	Segons el grup d'origen familiar	319
8.1.2.	Segons la L1	319
8.1.3.	Segons el lloc de residència	321
8.1.4.	Segons els cursos	322
8.2.	Evolució general del canvi lingüístic	323
8.2.1.	Segons la L1	324
8.2.2.	Segons el grup d'origen i lloc de residència . .	326
8.2.3.	Segons el curs	327
8.3.	La utilitat de la llengua catalana	328
8.3.1.	El català, llengua útil	329
a)	Segons l'origen familiar i el lloc de residència .	329
b)	Segons el curs	331
c)	Segons la L1	331

8.3.2.	Utilitat de la llengua catalana per aconseguir feina	332
	a) Segons l'origen familiar i el lloc de residència	332
	b) Segons el curs	333
	c) Segons la L1	334
8.3.3.	Les variacions de les dues utilitats	334
8.4.	Conclusions	335
9.	Opinions sobre la normalització lingüística	341
9.1.	Els factors que afavoreixen la normalització lingüística	342
9.1.1.	Valors globals	343
9.1.2.	Segons el grup d'origen familiar	344
9.1.3.	Segons la L1 dels alumnes	346
9.1.4.	Segons el curs	347
9.2.	La llengua catalana a l'escola	348
9.2.1.	Llengües a aprendre a l'escola	348
	a) Nombre de llengües que l'escola ha d'ensenyar	348
	b) Les llengües que l'escola ha d'ensenyar	351
9.2.2.	Llengües vehiculars a l'escola	356
	a) Valors globals	357
	b) Segons l'origen familiar	358
	c) Segons l'origen familiar i el lloc de residència	359
	d) Segons la L1	359
	e) Segons el curs	361
9.3.	Equiparació oficial del català i del castellà	361
9.3.1.	Model escolar bilingüe per a tot l'estat	363
	a) Segons el grup d'origen familiar i el lloc de residència	364
	b) Segons el curs	366
	c) Segons la L1	366
9.3.2.	Oficialitat única del català a Mallorca	367
	a) Segons l'origen familiar i el lloc de residència	368
	b) Segons el curs i la L1	369
9.4.	El manteniment social de la llengua	370
9.4.1.	La generalització de l'ús de la llengua catalana	371
	a) Segons l'origen familiar i el lloc de residència	371
	b) Segons el curs	372
	c) Segons la L1	373
9.4.2.	La conservació de la llengua catalana a Mallorca	374
	a) Segons l'origen familiar i el lloc de residència	375
	b) Segons el curs	376
	c) Segons la L1	376
9.5.	Conclusions	377

10. La identitat dels alumnes i de la llengua de Mallorca	385
10.1. Autoidentificació	385
10.1.1. Segons el grup d'origen familiar i el lloc de residència	387
10.1.2. Segons la Ll	389
10.1.3. La identificació gentilícia i altres aspectes de tipus ideològic	390
10.1.4. La identificació gentilícia i l'ús de la llengua catalana	392
10.2. El nom de la llengua	393
10.2.1. El nom i la identitat de la llengua segons l'origen familiar	396
a) El nom de la llengua pròpia de les Illes Balears	396
b) Identitat del <i>mallorquí</i>	399
c) Identitat de la manera de parlar de Barcelona, Palma i València	400
d) El reconeixement explícit o implícit de la unitat de la llengua catalana	402
10.2.2. El nom i la identitat de la llengua segons el lloc de residència	404
10.2.3. El nom i la identitat de la llengua segons el curs en què estan matriculats	405
10.2.4. El nom de la llengua en els usos particulars	406
10.2.5. La diferent apreciació de la mateixa realitat lingüística	409
10.2.6. El nom de la llengua i l'autoidentificació	410
10.3. Conclusions	411
IV. UN ASPECTE COMPLEMENTARI: INCIDÈNCIA DE LA VARIABLE <i>SEXE</i>	415
11. Incidència de la variable <i>sexe</i>	415
V. CONCLUSIONS GENERALS	421
12. Resultats	423
12.1. Hipòtesis inicials, crítica metodològica i suggeriments per a noves recerques	
12.2. Situació, causes i processos	429
12.2.1. Panoràmica global	

12.2.2. Caracterització dels grups d'origen familiar . .	455
a) Fills de matrimonis autòctons	455
b) Fills de matrimonis mixtos	459
c) Fills de matrimonis d'immigrants	461
12.3. Síntesi general	465
13. Suggestiments per a actuacions de política lingüística	475
VI. BIBLIOGRAFIA CONSULTADA	485
VII. ÍNDEX DE GRÀFICS I TAULES INCLOSOS EN EL TEXT . . .	511
VIII. ANNEXOS	523
Índex	523
Annex I	525
Annex II	533
Annex III	543
Annex IV	549
Annex V	559

ABREVIATURES I SÍMBOLS USATS

1BUP:	1r curs de BUP	FP:	Formació Professional
1FP:	1r curs d'FP	IMM:	Grup d'alumnes fills de progenitors nascuts fora dels Països Catalans
1REM:	1r curs de REM	INBAD:	Institut Nacional d'Educació a Distància
2/2FP:	2n curs de 2n Grau d'FP	JAC:	Junta Avaluadora de Català
↑ T:	Vegeu la taula (número) de l'Annex V	Llnaix:	Lloc de naixement
Al-germ:	Llengua usada entre l'alumne i els germans	LNL:	Llei de Normalització Lingüística
Al-mare:	Llengua usada entre l'alumne i la mare	L1:	Primera llengua
Al-pare:	Llengua usada entre l'alumne i el pare	L1bil:	Primera llengua: català i castellà
altr.resp:	Altres respostes	L1cast:	Primera llengua: castellà
art:	Article	L1cat:	Primera llengua: català
AUT:	Grup d'alumnes fills de progenitors nascuts als Països Catalans	L2:	Segona Llengua
BUP:	Batxillerat Unificat Polivalent	L1:	Llengua
C33:	Canal 33	Mare-al:	Llengua usada entre la mare i l'alumne
CAIB:	Comunitat Autònoma de les Illes Balears	MXT:	Grup d'alumnes fills de matrimonis de procedència mixta
Cat:	Català	NC:	No contesta
Cast:	Castellà	OCB:	Obra Cultural Balear
Cst:	Castellà	Pal	Palma
Compr:	Comprensió	Par-mar:	Llengua usada entre el pare i la mare
COU:	Curs d'Orientació Universitària	Pare-al:	Llengua usada entre el pare i l'alumne
EGB:	Ensenyament General Bàsic	Pob:	Pobles
Estrang/estr	Llengua estrangera	PSOE:	Partit Socialista Obrer Espanyol
Expres:	Expressió		

RAC:	Ràdio Associació de Catalunya	TVE:	Televisió Espanyola
REM:	Reforma dels Ensenyaments Mitjans	UCD:	Unió de Centre Democràtic
Trad.pr.	Traducció pròpia	UIB:	Universitat de les Illes Balears
TV:	Televisió	v.:	Vegeu
TV3:	TV3-Televisió de Catalunya		

I. INTRODUCCIÓ

1. L'OBJECTE DEL TREBALL.

1.1. EL CONTACTE DE LLENGÜES.

Entre el moment en què va aparèixer la llengua primigènia (l'existència de la qual defensen les teories i els mites monogenètics de les llengües) i, segons pretenen alguns, el moment en què s'arribarà a trobar o construir la llengua perfecta, l'*interlingua* (Aracil 1986: 59-68; Eco 1993), moltes llengües hauran conegut expansions i regressions territorials i demogràfiques, quasi sempre a costa o en "benefici" d'altres llengües.

La causa d'aquests moviments és que (a pesar que, segons el mite bíblic, la diversitat lingüística apareix per dividir-los) els homes i les dones s'han continuat relacionant, amb més o menys freqüència, amb homes i dones d'altres llengües. Aquestes relacions han estat a través d'intercanvis pacífics o de conflictes bèl·lics, que de vegades tenen com a conseqüència el manteniment de persones d'un i altre grup en un mateix territori. En tots els casos, si s'estabilitzen les relacions durant un període relativament llarg, el contacte humà entre dos grups de llengües diferents n'influència el comportament lingüístic de tal manera que, com a mínim, part dels membres d'un grup passen a parlar la llengua de l'altre; en aquests casos pot parlar-se de *contacte de llengües* (Weinreich 1979: 1-6).

Els efectes dels contactes de llengües perllongats poden ser diversos: des de modificacions de l'estructura de la llengua d'un dels dos grups o de tots dos (*interferència lingüística*,

I. Introducció

Weinreich 1979: 1-6) o la reducció progressiva dels usos de la llengua d'un dels dos grups, a favor de la llengua dels de l'altre (*minorització lingüística; substitució lingüística*, Aracil 1979: 458-460; *Language Shift*, Weinreich 1979: 68-69), moltes de vegades fins a l'*extinció*¹. Per això també, en comptes de parlar de *contacte de llengües* podem referir-nos al mateix fenomen com a *conflicte lingüístic* (Aracil 1986: 21-38; Ninyoles: 1982: 29) perquè, en aquest terme, s'hi reflecteix millor l'aspecte no estàtic del fenomen. Mentre, en una mateixa societat, conviuen persones de llengües diferents també es parla de *bilingüisme social*.

La mateixa situació conflictiva es dona quan, per decisió política, en determinats àmbits (administració, escola, etc.) s'imposa l'ús d'una llengua diferent a la pròpia d'un territori. La imposició d'aquesta llengua pot tenir l'origen en la superdició (política, militar, econòmica...), a un grup que la té com a llengua pròpia. En aquest tipus de conflicte, el canvi lingüístic sol produir-se quan els parlants (inicialment només una part) passen de les comunicacions de caràcter informal a les de caràcter més formal; per descriure aquest fenomen alguns autors ha partit del concepte de *diglòssia*, formulat per Ferguson, i n'han ampliat l'abast (Ninyoles 1982: 29-53). Amb el temps, aquesta situació pot fer que una part d'aquesta població comenci a transmetre al seus fills com a L1 la llengua imposada.

Quan el conflicte lingüístic es produeix per l'expansió de l'ús d'una llengua en el territori que ocupa una població lingüísticament diferent (per trasllat de població de la llengua externa o per pas d'autòctons a la llengua nova) sol reservar-se el nom de *substitució lingüística* per designar la regressió de l'ús de la llengua originària del territori; i, per referir-se a la restitució, sempre intencionada, de totes les funcions i usos d'aquesta (per tant a la substitució de la "invasora"),

¹ En casos més excepcionals el contacte de dues llengües pot donar com a resultat l'aparició d'una llengua mixta (*sabir* o *pidgin*), que arribarà a convertir-se en nativa si les parelles formades per membres d'un i altre grup les usen amb els fills (*criollització*).

1. L'objecte del treball

s'usa el terme *normalització lingüística* (Vallverdú 1979: 344-345; Aracil 1986: 29-32; Ninyoles 1989: 98-116). Si el contacte de llengües s'ha produït per un moviment immigratori, en produir-se la substitució de la llengua pròpia d'aquests per la del territori sol parlar-se d'*assimilació* i d'*integració lingüística*.

Mentre perviu el conflicte lingüístic, la comunicació entre membres dels dos grups només sol ser possible quan els d'un grup, a part d'usar la seva llengua en les comunicacions intra-grup, usa l'altra en les d'intergrup, la qual cosa pot donar com a resultat que uns individus per viure en aquella societat necessiten conèixer i usar dues llengües mentre que els altres en tenen prou amb una (*bilingüisme unilateral*). Aquestes situacions poden provocar en membres del grup en regressió comportaments contraris a canviar a l'altra llengua o favorables a mantenir la seva lliure d'interferències, *lleialtat lingüística* (Weinreich 1979: 99).

Que la llengua minoritzada sigui la d'un grup o la de l'altre no té res a veure amb l'estructura interna de les llengües, sinó que depèn d'una complexa relació de domini (militar, polític, econòmic, cultural, de creixement demogràfic o del tipus que sigui) que s'estableix entre els dos grups (Weinreich 1979: 3-4; Mackey 1976: 27-37).

Les situacions de contacte de llengües són molt freqüents al llarg de la història de la humanitat i de la geografia mundial (Kremnitz 1993: 75-98; Mackey 1976: 13-14, 42-67). A més, és un fenomen que actualment s'intensifica, i augmenta en complexitat, a causa de l'increment de les relacions entre persones d'origen i residència molt diversa i distant, tant per l'increment de la mobilitat humana com de les comunicacions audiovisuals, en el sentit més ampli.

Després d'explicacions de la regressió i desaparició de llengües que es basaven en la pretesa "superioritat" d'unes i "inferioritat" d'altres (les quals encara tenen acostats i entusiastes defensors), els estudis sobre la substitució, sobretot a partir de 1953 amb *Languages in contact* d'Uriel Weinreich

I. Introducció

(1979), han pres camins en què les explicacions se cerquen en «les condicions "externes" d'existència --i doncs de subsistència-- dels sistemes lingüístics» (Aracil 1986: 22). No és estrany, per tant, que l'estudi de la problemàtica del contacte de llengües, juntament amb les ciències socials, hagi conegut una notable expansió a partir de la segona meitat del segle XX, paral·lelament amb l'aparició de noves consciències i mentalitats sobre les relacions socials.

Les intervencions institucionals per crear situacions de conflicte lingüístic (amb finalitats polítiques, econòmiques i d'altra índole) o per incidir sobre la seva evolució, de manera explícita o implícita, són constants al llarg de la història, sobretot en les èpoques més recents. Les diverses finalitats d'aquestes actuacions, objectius de la *política lingüística* o *planificació lingüística* (Aracil 1986: 88; Ninyoles 1989: 47-52; Kremnitz 1993: 143-147), es poden situar a dos extrems oposats: substituir la llengua d'un territori per una altra o fer retornar a la normalitat la situació d'una llengua en vies de substitució; a aquests objectius se ceneixen les mesures concretes d'intervenció. Entre els casos d'estats europeus que --a través de la planificació lingüística-- intenten ser compatibles amb la pervivència de la diversitat lingüística en el seu territori, són prou coneguts els de Bèlgica i de Suïssa (Pizzorusso et al. 1983). En aquest mateix sentit, Bernat Joan (1994) estudia el procés que han seguit distintes llengües europees que a començaments de segle estaven en una situació de minorització: actualment un grup d'aquests llengües, a partir de canvis polítics i d'intervencions planificades sobre el procés, han assolit plena normalitat (txec, finès, polonès, noruec, islandès i búlgar); unes altres segueixen un procés que apunta inequívocament cap a aquesta direcció (eslovac, lituà, letó i estonià); un altre grup de llengües semblen haver assumit irremeiablement la minorització (sard i bretó, per exemple); i unes altres s'haurien de situar entre el segon i tercer grup, entre les quals hi ha el català.

1. L'objecte del treball

La llengua catalana es troba, arreu del territori, en conflicte amb una altra llengua, que varia en relació amb la dependència política de la zona: a la Catalunya Nord, amb el francès; a Andorra, amb el francès i el castellà; a l'Alguer, amb l'italià; i a la resta del territori, amb el castellà. En quasi tots aquests llocs, el conflicte s'origina per la imposició política de l'altra llengua i, posteriorment, s'intensifica amb contingents considerables d'immigrants que la tenen com a llengua pròpia. A més hi ha, a tots aquests territoris, una tercera llengua en conflicte, l'anglès, que en alguns àmbits, com la de la investigació científica i la tecnologia comença a ocupar espais considerables. En totes aquestes àrees la vitalitat del català presenta importants variacions que poden, sens dubte, conduir a desenllaços territorials divergents, a més curt o llarg termini.

A les Illes Balears des del segle XIII, en què la repoblació catalana va desplaçar la llengua àrab (en un procés de substitució lingüística territorial causada per una substitució humana), podem dir que el català ha estat l'única llengua d'ús social. És cert que, com a tot el territori català, en els usos cultes (que afectaven només una part molt reduïda de la població) "convivia" amb el llatí, en una primera etapa; i també que, a partir del segle XVIII (del XVII a Catalunya Nord i del XIX a Menorca), els esforços de la monarquia espanyola (o de la francesa) d'arraconar el català dels usos oficials, fan que el castellà sigui de cada vegada més present en aquests usos i el català hi retrocedeixi a causa de la persecució (Marí 1976; Ferrer 1985; Miralles 1989). Però la situació de la llengua catalana en la quotidianitat de la majoria de la població de les Illes, no canvia fins a partir de la segona meitat del segle XX. El canvi és ràpid, entre altres causes, per l'inici d'un moviment d'immigració relativament important, d'àmplia majoria castellanoparlant. Aquest sobtat creixement demogràfic provocarà canvis importants en els usos socials del català a les Illes, perquè es produeix en una època en què la llengua catalana està prohibida fora dels usos informals i en què una bona part de la població autòctona

I. Introducció

--sobretot la més formada-- ja té un domini suficient de castellà per comunicar-s'hi i és ignorant de les formes cultes i escrites del català. Aquest procés, en les circumstàncies en què es donava, sembla que havia de dur necessàriament al final de la substitució lingüística si s'hagués mantingut durant més temps. Però al final de la dictadura aflora un moviment de reivindicació cultural i lingüística que, amb els canvis polítics produïts a partir de 1975, assoleix que, juntament amb el País Valencià i el Principat, s'iniciï una tèbia política lingüística que, si més no, introdueix una major complexitat en la situació de conflicte lingüístic. La bilingüïtzació unilateral deixa pas a un procés, com a mínim en voluntat política declarada, de bilingüïtzació competencial en les dues llengües de tota la població (catalanoparlants i castellanoparlants). Aquesta nova situació presenta interrogants sobre el procés que seguirà a partir d'ara la substitució lingüística (Reixach, 1991: 246), encara que una comunitat bilingüe, si no es basa en la coexistència de comunitats unilingües diferents, no té cap raó per continuar bilingüe, perquè si tothom parla les dues mateixes llengües pot existir igualment amb una sola d'aquestes llengües (Mackey 1976: 372).

La singularitat del conflicte lingüístic català i l'interès internacional que suposa per a la sociolingüística ja ha estat destacada en altres ocasions (Vives 1976; Bastardas 1986: 16; Strubell 1989: 6; Reixach 1995: 246) i ha produït un important volum d'estudis sobre el tema²

Es tracta d'una situació en què un corrent demogràficament considerable d'immigrants d'àrea lingüística es desplaça a un territori del mateix estat en què la seva llengua ocupa la posició de llengua *dominant*, mentre la llengua pròpia del territori, desposseïda de qualsevol reconeixement oficial, la de *recessiva* (Aracil 1979: 458). Per aquesta causa, els habitants autòctons tenen un coneixement de la seva llengua, en algunes parcel·les, inferior al que tenen de la llengua dels immigrants. És a dir,

² v. Torres (1977; 1988); Vallverdú (1980); Gimeno-Montoya (1989: 43-66); Boix-Pairató (1994).

1. L'objecte del treball

es tracta d'un moviment immigratori en el qual els que l'acullen són els que realment estan preparats i obligats a actuar com a bilingües, en lloc de fer-ho la població desplaçada.

A més, mentre el flux immigratori continua, el canvi de les circumstàncies polítiques permet unes limitades actuacions per poder dotar la llengua autòctona de caràcter oficial (sense que la dels immigrants el perdi) i per fixar-se com a objectiu bilingüitzar tota la població (la d'origen autòcton i la d'origen al·lòcton).

A les característiques comunes de la major part de l'àrea catalana, les Illes n'hi afegixen algunes altres: a) el pas ràpid d'una estructura econòmica basada en l'agricultura a una altra que es fonamenta quasi exclusivament en el turisme, d'una societat eminentment rural a una cada cop més urbana; b) la novetat del moviment immigratori; c) el poc interès que, en general, ha mostrat els dirigents polítics en el tema de la normalització cultural i lingüística; d) el fet que una part important de la població es mostra recelosa a l'hora d'acceptar el nom i l'abast que la ciència i el sentit comú donen a la llengua, encara que ambdós, a diferència del País Valencià, es recullen en les disposicions oficials i acadèmiques.

A més d'aquests aspectes singulars, la complexitat de les relacions socials interiors i exteriors que s'estableixen en l'actualitat fa que moltes de vegades sigui difícil preveure el destí de comunitats concretes en aquells aspectes que en són particulars. L'evolució lingüística n'és un dels que se'n veu directament afectat.

A les darreries del franquisme era opinió estesa entre determinats sectors de les Illes preocupats pel tema cultural i lingüístic que amb la recuperació de l'oficialitat de la llengua, i sobretot amb l'escolarització, l'accés a la normalitat havia de ser fàcil i ràpid. Aquesta creença ha resultat equivocada. L'error d'apreciació probablement es deu que en aquell moment encara no es valorava justament la transcendència que tendria en el comportament dels autòctons el contacte amb la població al·loglota, bàsicament castellanoparlant, que s'instal·lava en el

I. Introducció

territori catalanoparlant; ni tampoc la importància de les inèrcies socials i de factors diversos (de tipus polític, ideològic i econòmic) en la persistència dels comportaments humans, quan aquests han assolit la categoria de *normals*.

Les causes de la imprecisió s'han de cercar, com sempre, en un insuficient coneixement de la realitat i dels factors que, en el camp que ens preocupa, hi actuen. L'únic remei d'aquest problema és, en primer lloc, la investigació que permeti veure quina és la situació real, quins són els ressorts que la mouen i, després, determinar quines actuacions són les apropiades per obtenir els objectius perseguits.

Actualment, a les Illes Balears disposam d'informació general sobre els coneixements de llengua catalana que s'autoatribueixen els ciutadans, gràcies al fet que en els censos de població s'han introduït preguntes amb aquesta finalitat. En el padró municipal d'habitants de 1986 s'introdueix per primera vegada la recollida de dades lingüístiques. En el cens de població de 1991 es repeteix de nou la recollida del mateix tipus d'informació, però amb un canvi de designació de la llengua que dificulta els estudis comparatius entre els dos moments (Melià 1993a; Ginard 1995).

Els treballs empírics per recollir informació sobre la realitat lingüística de les Illes comencen a principis dels anys 70. En general són territorialment parcials i socialment sectorials. Se centren sobretot en el camp educatiu i en els coneixements o les opinions sobre les reivindicacions lingüístiques del anys de la transició (incorporació a l'escola, oficialitat, etc.). A partir de 1979 les recerques que impulsa l'administració, amb la finalitat no gaire dissimulada de fer-ne lectures positives, indaguen sobre el grau d'aplicació a l'escola dels primers decrets que regulen l'ensenyament del català (v. Artigues 1980, 1989). Aquestes informacions es van repetint en cursos successius (v. Sbert-Vives 1992).

Les mateixes característiques d'abast territorial i sectorial seguiran molts dels treballs posteriors que coneixem, quasi tots amb finalitats descriptives, encara que alguns proven d'explicar

1. L'objecte del treball

les causes dels comportaments i les actituds i de les variacions que es produeixen entre diversos sectors de la societat.

La majoria d'aquests treballs continuen tenint el món escolar com a població d'estudi.

Antoni Artigues, a la tesi de doctorat, estudia l'ús docent del català als centres d'EGB de les Illes Balears i les actituds i coneixements del professorat durant el curs 1978-1979. Per les dades que ens ofereix, podem veure que la majoria del professorat (85%) que va contestar l'enquesta sap parlar català, però molt pocs l'usen en la docència. La meitat del professorat diu haver fet algun curs de llengua catalana. També analitza altres comportaments d'aquest col·lectiu i les idees que tenen sobre l'ús del català a la docència i als mitjans de comunicació. Mostra també la irregular distribució residencial dels infants catalanoparlants; el seu pes relatiu va des del 100% en alguns pobles de l'interior al 25% a zones com Calvià (Artigues 1980).

Miquel Vives va elaborar la tesi de doctorat sobre les actituds i els coneixements del català i del castellà entre els alumnes de 8è d'EGB de Mallorca durant el curs 1984-1985 (Vives 1989). Avalua els coneixements de català i castellà i estudia les actituds i la relació afectiva envers aquestes dues llengües, a partir de diverses variables. Observa que l'actitud cap al català és més favorable i menys favorable al castellà entre: els alumnes que més usen el català i els que assisteixen a escoles de pobles. Haver viscut a Mallorca, tenir una major capacitat d'aprenentatge i millors qualificacions acadèmiques i haver nascut als Països Catalans també són fets que, independentment uns dels altres, signifiquen una actitud més favorable al català. Pel que fa als coneixements, Vives fa notar que dues variables influeixen sobre la competència en català però en canvi no influeixen sobre la competència en castellà: a) les variables de caràcter afectiu; b) les variables de caire lingüístic individual. Mostra també que l'escola continua essent un entorn majoritàriament castellanitzat; la catalanització afecta sobretot l'assignaturització de la matèria, tot i que encara hi ha centres en què no es fan el mínim d'hores que la regulació legal exigeix.

I. Introducció

La meitat dels alumnes (50%) a casa parlen català, que sumats als que hi parlen català i castellà són el 64% (el 35% hi parlen castellà). L'entorn social extrafamiliar és castellanitzant, «diríem que com més a prop de la família es troba el fet investigat, més s'acosta al català; i que com més s'allunya de la família i s'apropa a l'escola és més castellanitzant [...] Mentre un 85,8% dels alumnes castellanoparlants viuen dins un ambient *molt castellà*, només un 11,5% dels catalanoparlants viuen un ambient lingüístic *molt català*» (Vives 1989: 792-795).

Durant el mateix curs d'inici del nostre estudi, 1990-1991, un grup de treball del CEP d'Eivissa, coordinat per Bernat Joan, elaborà un treball sobre els usos lingüístics i actituds de l'alumnat, pares i professorat d'EGB i d'ensenyament mitjà a Eivissa (Grup 1991). La situació escolar apareix molt distant d'una situació normalitzada; encara que la gran majoria d'alumnes entenen el català i es veuen capaços de contestar exàmens en aquesta llengua i que la majoria de professors parlen en català i hi saben escriure, només el 10,6% d'alumnes reben més d'una assignatura en català. La gran majoria de pares (82,3%) volen que els seus fills aprenguin català. L'ús familiar del català se situa en el 43% i el de castellà en el 46%. En aquest estudi, es mostra que hi ha, en tots els estaments, una actitud favorable a un augment de l'ús del català dins l'ensenyament i que aquesta llengua, els darrers anys, ha guanyat prestigi entre la població eivissenca. Així i tot, els autors fan constar que els canvis favorables s'han produït més en les actituds que en els usos.

Posteriors a l'inici del nostre estudi, sobre la docència en català i de català, són els treballs d'Sbert-Vives (1993, 1994), en què analitzen la situació i fan propostes de regulació escolar per poder avançar en la implantació, sobretot, de l'ensenyament en català. També s'han d'esmentar els treballs descriptius d'aquest mateix aspecte fets per Tomàs Martínez (1995a; 1995b), que contrasten amb l'optimisme de les informacions institucionals.

A part d'aquests treballs sobre l'àmbit escolar, n'hi ha alguns altres que abasten altres sectors socials.

1. L'objecte del treball

Bernat Joan realitzà una enquesta sobre els usos lingüístics i les actituds dels habitants d'Eivissa (Joan 1984), a partir de variables com sexe, edat, professió, lloc de naixement, residència... En aquest estudi evidencia la intensitat del procés de castellanització d'Eivissa i la necessitat d'intervenció institucional per aturar-lo. Només en l'àmbit familiar el català era la llengua que més s'usava (76,2%), mentre que en tots els altres l'ús del castellà era superior. La percepció del procés regressiu del català afectava el 43,4% de la població. Una bona part dels enquestats manifestaven assumir aquesta situació: només el 42% creia que s'hi hauria de parlar més català, el 66'4% considerava que l'ensenyament del català havia de ser optatiu i el 69,6% que només haurien d'aprendre català els immigrants que volguessin. Majoritàriament consideraven que el perfil lingüístic dels mitjans de comunicació hauria de ser bilingüe, i que les dues llengües havien de compartir oficialitat.

Entre finals de 1985 i principis de 1986, la Universitat de les Illes Balears, per encàrrec del Consell Insular de Mallorca, va elaborar una enquesta sobre coneixements, usos i actituds lingüístics de la població de Mallorca de més de 18 anys (UIB-CIM 1986). En l'enquesta la classificació de catalanoparlants i castellanoparlants es fa a partir de la llengua que usen amb l'enquestador. Els que hi usen el català són el 74,71% i els que usen el castellà el 25,28%. Els catalanoparlants es distribueixen de manera quasi simètrica entre pobles i Palma (53,74% i 46,25%), mentre que els castellanoparlants es concentren més a Palma que als pobles (80,22% i 19,77%). L'adscripció a un grup o a un altre depèn, en més del 87% dels casos, de la llengua en què, de petits, els parlaren els pares. Les dades que s'obtenen sobre comportaments mostren que els dos grups lingüístics tendeixen a actuar, en molts d'aspectes, com a comunitats cohesionades; és a dir, solen establir les relacions socials amb més freqüència amb persones del mateix grup lingüístic. El gentilici *mallorquí* és destinat per la majoria de catalanoparlants als qui parlen aquesta llengua, mentre que els castellanoparlants l'assignen, majoritàriament, als nascuts a Mallorca. En aquest tre-

I. Introducció

ball, es posa també de manifest la influència negativa de l'escolarització en la consolidació de la identitat dels catalanoparlants i la necessitat d'intervenció de les institucions públiques en el procés de normalització lingüística.

També cal esmentar dues enquestes d'àmbit municipal. La primera, aplicada durant el curs 1979-1980 als majors de 16 anys de Maó (Mascaró 1982). El treball mostra la forta vitalitat de la llengua catalana en aquesta ciutat menorquina (el 85,11% l'usen habitualment), encara que l'ús retrocedeix com més ens allunyam de l'àmbit familiar (amb els companys de feina, l'ús del català se situa en el 53,92%, i l'ús del català i el castellà en el 29,11%. També s'hi analitza l'extensió dels coneixements sobre aspectes culturals de l'illa.

La segona és de l'any 1989 (Ajuntament de Lluçmajor 1991) i és un estudi, en molts d'aspectes semblant al de la Universitat de les Illes Balears, sobre els habitants de Lluçmajor, la qual aporta la singularitat de la distribució de la població entre dos nuclis: el poble de Lluçmajor, majoritàriament de població autòctona (90% de catalanoparlants), i S'Arenal, zona turística, majoritàriament habitada per immigrants (70% de castellanoparlants)³.

1.2. OBJECTIUS DE LA INVESTIGACIÓ.

El nostre treball també només cobreix una part del territori insular (Mallorca) i un sector de població (els estudiants d'ensenyament mitjà). Tenint en compte totes les aportacions a què acabam de fer referència, la finalitat del nostre treball és contribuir a aportar informació que ajudi a comprendre la realitat del procés del conflicte lingüístic en aquesta àrea dels Països Catalans. En línies generals podem dir que es tracta de disposar de coneixements suficients per poder aventurar un diag-

³ Durant l'any 1991, l'Institut d'Estudis Avançats de la UIB ha realitzat una *Enquesta sociolingüística als Països Catalans*, de la qual, però, encara només se n'han publicat alguns resultats parcials. v. Artigues (1994).

nòstic sobre la situació de la llengua catalana a Mallorca i de les principals tendències d'evolució. A part de dades sobre coneixements recollim informació per saber fins a quin punt i en quines circumstàncies s'utilitza la llengua catalana i per intentar veure cap a on evoluciona el procés (si n'augmenta l'ús o si retrocedeix). En aquest sentit, a part d'informació sobre coneixements i sobre usos, cal també tenir-ne sobre actituds i idees i sobre quines són les principals variables que en modifiquen els valors.

Tenint en compte la literatura sociolingüística, sembla que una situació com la de les Illes, amb una presència de les dues llengües en conflicte com l'actual, no té gaire possibilitats d'estabilitzar-se (encara que des del costat polític s'afirmi el contrari).

En qualsevol planificació que pretengui incidir sobre l'evolució lingüística d'una societat cal tenir en compte quin grau d'influència tenen els principals factors que actuen en una determinada situació. El coneixement d'aquests factors i de la influència que exerceixen és imprescindible per esbrinar com cal incidir-hi per transformar-la.

En societats en què coexisteixen poblacions de llengües diferents, no serveix, per veure'n l'evolució, observar només el procés global, sinó que cal estudiar quin és el procés particular de cada un dels grups lingüístics. Segons Uriel Weinreich (citada per Bastardas 1985: 16) a l'hora d'estudiar una societat bilingüe convé veure-la com si la constituïssin dos grups de llengua materna; cada grup comprèn tots els individus de la comunitat per als quals una de les dues llengües és la materna, d'aquesta manera es possible determinar el paper de cada llengua en cada un dels grups i detectar millor l'estat de la qüestió. En el nostre cas sembla clar que de cada vegada disminueix la proporció de catalanoparlants, però s'ha de tenir en compte que per aventurar què passarà en el futur cal veure si la disminució es produeix dins la comunitat lingüística catalana o aquesta es manté estable i el que succeeix és que creix la castellanoparlant, a causa de la continuïtat de la immigració o del major

I. Introducció

índex de natalitat entre la població d'aquest origen; si és així, el procés intern d'aquest grup serà determinant en l'evolució: si s'integra, encara que sigui molt lentament, s'avançarà cap a la normalització lingüística; si es manté monolingüe, propiciarà, probablement, la substitució lingüística.

Un altre fet important a determinar és veure en quines condicions una persona que pot usar dues llengües tria l'una o l'altra. En casos de conflicte lingüístic, aquestes condicions són decisives. Normalment els membres d'un dels dos grups lingüístics canvien de llengua moltes més vegades que els de l'altre, i ho fan amb molta més facilitat i amb un bon domini de la segona llengua. Són els que pertanyen al grup de llengua minoritzada. A part d'aportar informació sobre el grau de coneixements de català i de castellà que manifesten tenir els joves mallorquins enquestats (fins a quin punt són potencialment bilingües), també pretenem veure amb quina finalitat i en quins casos usen el català i en quins el castellà, quina funció atribueixen a cadascuna de les llengües en el seu comportament quotidià, amb quina freqüència i en quines condicions alternen les llengües. No entrarem però, perquè no és el nostre objectiu, en un altre aspecte important en l'estudi del contacte de llengües: la interferència (la impossibilitat, de part d'un parlant bilingüe, de mantenir diferenciats els dos codis, els elements propis d'una i altra llengua).

Es tracta de veure en quin sentit el flux de canvi lingüístic en diverses situacions és superior (de catalanoparlants cap al castellà o de castellanoparlants cap al català).

La investigació es basa en la interrelació, des d'un punt de vista lingüístic, entre el *context*, la *competència*, el *comportament* i les *actituds i representacions* dels parlants.

El context serien els espais en què l'individu entra en contacte amb la llengua, tots els instruments emissors de missatges en llengua natural que envolten l'individu. Tant poden ser altres persones com instruments de comunicació (la família, el veïnat, l'escola, els mitjans de comunicació...). La importància de la influència de cada un d'aquests factors depèn de la dura-

da, de la freqüència i de la força del contacte i afecta tant la comprensió com l'expressió (Mackey 1976: 375-389; Bastardas 1986: 16-17).

La competència en una llengua determinada s'ha d'entendre com el conjunt de coneixements i capacitats que permeten a l'individu entendre missatges emesos en aquesta llengua i expressar-n'hi. El comportament lingüístic al·ludeix a l'ús comunicatiu real que l'individu fa de les seves capacitats emissores en qualsevol llengua. El context és, per tant, essencial perquè possibilita l'aprenentatge de les llengües i en regula l'ús (Bastardas 1986: 17). Les representacions ideològiques d'un individu sobre la situació lingüística són les imatges que s'ha format (d'ús, prestigi, funcions adequades, etc.) d'una o diverses llengües en la societat.

L'evolució d'un conflicte lingüístic no es podrà avaluar exclusivament a partir de la competència dels individus en qualsevol de les llengües en contacte, sinó que es basarà fonamentalment en l'ús que se n'efectuï, el qual dependrà en bona part de la competència i de les pressions de l'entorn; però, a la vegada, també els afectarà.

Pel que fa al context, hi hem destacat la família sobre tots els altres aspectes, la qual, en una situació de conflicte lingüístic, com el nostre, és probablement el lingüísticament més homogeni per a cada individu.

Podríem, per tant, resumir les **preguntes bàsiques** que ens formulam en els quatre apartats següents:

a) Quina és la situació de la llengua catalana entre un sector de població que s'ha socialitzat en un període de temps en què el català ha estat matèria d'ensenyament a l'escola i tema de freqüent discussió en determinats sectors socials?

b) La procedència al·loglota dels progenitors condiciona el grau de coneixements i d'ús de la llengua i les representacions i l'actitud envers la situació lingüística? Cap a on

I. Introducció

s'orienten els fills dels tres tipus bàsics de matrimonis que es donen a Mallorca (amb tots dos cònjuges autòctons, immigrants o un de cada classe)?

c) Les variacions en el context extrafamiliar dels distints individus o grups modifiquen els efectes del condicionant anterior? És a dir, la tendència dels individus a adaptar la seva conducta al medi en què viuen (Linton 1945: 26-27), a defugir la pertinença a minories, determina els valors competencials, de comportament i d'actitud i representacions lingüístics? Cal veure per tant fins a quin punt, també en el camp de la llengua, s'estableix una relació ecològica, d'adaptació entre individu i medi.

d) De quina manera altres variables (com sexe, perfil acadèmic...) co-incideixen i alteren la influència dels dos condicionants anteriors?

La part de la població sobre la qual hem investigat, ha estat la població dels joves de Mallorca, compresos aproximadament entre els 14 i els 18 anys, que, en el moment del treball de camp, eren estudiants d'ensenyament mitjà⁴. Ha de quedar clar, per tant, que no es fa referència a tota la població jove de Mallorca, perquè deixam fora de l'estudi els qui, per les causes que siguin, quedaven al marge del sistema escolar⁵.

La tria d'aquesta població es deu principalment als objectius de la investigació. De cada vegada més, la generació jove es

⁴ Durant el curs 1988-1989 (IBAE 1989b; són les dades més acostades a la realització de la nostra enquesta que hem pogut consultar), entre els alumnes que estudiaven BUP i FP, el 65,4% seguia el primer tipus d'estudis; i el 34,6%, el altres (en la mostra que tenim nosaltres la distribució equivalent és 66,1% i 33,9%). Entre els cursos que hem analitzat les proporcions del curs 1988-1989 eren: 40,3% (1BUP), 24,6% (1FP), 26,3% (COU) i 8,8% (2/2FP); en la mostra del treball les proporcions, respectivament, són: 42,7%; 24,4%, 23,4% i 9,5%. Aquestes dades evidencien, pensam, l'adequació del mètode de selecció de la mostra.

⁵ Segons un càlcul fet a partir de les dades que ofereix el Cens de Població de l'any 1991 (IBAE 1993), el 22% de la població de Mallorca que té entre 14 i 17 anys no estava escolaritzada. Aquesta dada s'ha de prendre amb precaució, perquè segons aquesta mateixa font el 5,4% d'infants entre 6 i 9 anys tampoc no estaria escolaritzada.

1. L'objecte del treball

converteix en centre de bona part de l'activitat publicitària i de consum de la nostra societat i, per tant, la voluntat d'aproximar-s'hi condiciona el comportament d'un sector important de l'activitat social. D'altra banda, els joves són sempre els qui, en qualsevol societat, més experimenten i fan reals els canvis. En aquest sentit Hawley (1986: 96), referint-se a tota mena de canvis socials, afirma:

«Tenint pocs hàbits ocupacionals, pocs interessos creats i poques constriccions de la tradició, les cohorts joves tendeixen a servir de vehicles del canvi» (Trad. pr.)

De manera decisiva, el sector dels joves, en un estudi que pretén detectar l'evolució lingüística d'una societat i els factors que la condicionen, és el més interessant. Els coneixements sobre els adolescents, amb l'opció lingüística ja prou consolidada, permeten aventurar què passarà en el futur immediat, quan aquesta població, esdevinguda adulta, s'integrarà en el camp laboral, quan començarà a regir la societat, a marcar-ne les activitats socioculturals, econòmiques i polítiques, i a transmetre coneixements, usos i actituds lingüístics a una nova generació, la dels seus fills. I en aquest cas es tracta de la generació de mallorquins més afectada per les poques mesures de normalització lingüística que institucionalment s'ha iniciat. Són els primers que han rebut ensenyament de llengua catalana pràcticament des del començament de l'escolarització (en el moment de l'enquesta feia onze anys de la incorporació del català com a assignatura obligatòria en els currículums escolars) i el seu procés de socialització s'ha fet en una etapa en què el tema lingüístic (identitat i nom de la llengua, pertinença de mesures de normalització lingüística, etc.) ha estat present de manera quasi permanent en el debat social.

D'altra banda, l'anàlisi només es fa sobre els joves nascuts a territori d'àmbit català, perquè (a part que els que n'han nascut fora sols representen poc més del 5%) el que bàsicament marca l'evolució lingüística d'una societat és el comportament que observen els nadius.

I. Introducció

Aquest grup de joves pertany, probablement, a una generació que esdevindrà decisiva en el procés que seguirà la llengua catalana a Mallorca.

El nostre treball, a part d'afegir-se als d'àmbit balear esmentats abans, en l'àmbit general de l'àrea catalana se situa, pel sector de població estudiat, al costat d'alguns altres treballs que també analitzen bàsicament els joves estudiants d'ensenyament mitjà amb relació als coneixements, usos i actituds lingüístics que tenen. Pertanyen a poblacions diferents de l'àrea catalana i, per això, permeten tenir una visió indicativa del que succeeix entre aquest sector de població segons el lloc on viuen: l'Alguer (Grossmann 1980), Vilafranca del Penedès (Bastardas 1985; 1986), Castelló de la Plana (Ferrando et al. 1989), tot Catalunya --però només instituts-- (Huguet- Serra 1990), Sabadell (Erill et al. 1992), Barcelona (Boix 1993) i Andorra (Boix-Farràs 1994).

Alguns d'aquests treballs, els acabats quan iniciàrem el nostre treball i als quals vaig tenir accés, van servir-nos de referència per al disseny del nostre.

2. METODOLOGIA.

En qualsevol investigació científica existeixen limitacions que fan que els resultats que se n'obtenen tinguin un valor només relatiu i que deixin de ser bons quan altres investigacions demostrin que conté errors que la invaliden parcialment o de manera total.

Una d'aquestes limitacions ve determinada per la complexitat de l'objecte a analitzar i pel grau d'aproximació pretès.

No pot ser igual la descripció de la situació sociolingüística d'una població determinada, partint únicament de la primera llengua (L1) dels seus membres o tenint en compte a més, per exemple, la llengua que usen amb la família, amb els interlocutors de llengua diferent, la valoració que en fan... Com més elements es tenen en compte més aproximada és la descripció, sempre que l'augment de complexitat de factors que hi actuen no la distorsioni.

Ja fa temps que s'accepta que l'observació de l'investigador sobre un objecte humà o animal (ja sigui un sol individu o una societat), condiciona el comportament d'aquest objecte. Per tant, sempre les conclusions que se'n treuen han de tenir en compte que la realitat ha estat modificada pel propi observador.

És evident, doncs, que moltes de les observacions que feien els primers antropòlegs que estudiaven algunes tribus africanes devien ser de comportaments estranys dels individus, ja que

I, Introducció

actuaven condicionats per la presència d'elements aliens (Linton 1945: 52-53).

En els processos d'observació se sol intentar introduir elements que puguin amortir, tant com sigui possible, la influència de l'observador.

És cert, també, que en determinats casos aquesta consciència que té l'observador del fet que, en sentir-se observats, els individus modifiquen el comportament i les respostes, ha estat aprofitada per, precisament, poder condicionar la resposta i obtenir la que interessa a qui observa o a qui el paga.

En el camp de les ciències "exactes" aquesta consciència de modificar l'objecte observat ha trigat molt més temps a aflorar, però, actualment, és àmpliament acceptat:

"La mecànica quàntica, la teoria sobre les lleis de la natura en els nivells atòmic i subatòmic, ens diu que cada observació influeix en l'objecte observat; que hi ha un límit en la precisió que es pot assolir en una mesura, i que això no té res a veure amb la ingenuïtat de l'observador o la sofisticació tecnològica del seu aparell. Aquestes són limitacions per principis" (Rohrlich 1987: 19).

A partir d'aquesta constatació, no queda més remei que desconfiar de l'efectivitat absoluta de les mesures correctores de la influència del científic.

En el terreny humà és àmpliament reconegut que, en enquestes que es basen en dades declarades, la resposta de l'individu és la que creu que ha de donar en una enquesta i no allò que pensa o fa. En la majoria d'individus hi ha tendència a aproximar-se en la seva resposta al que consideren *normal* o al que creuen que l'enquestador vol; excepte en una part de la població enquestada que, de ben segur, deu actuar, precisament, en sentit contrari.

A aquesta "falsificació" de la realitat observada per l'investigador, s'hi suma un altre fet que també l'ha de neguitejar i és que, després de l'observació, aquella realitat canviarà influenciada per aquest fet. Per tant l'investigador, a més de plantejar-se com pot treure una informació tan veraç com sigui

possible, també s'ha de qüestionar com pot incidir, la seva observació, en el comportament futur de l'objecte observat.

Si traslladam aquestes limitacions i restriccions que hi ha en qualsevol camp científic, a la investigació sociolingüística en una societat en conflicte lingüístic més o menys evident per a la majoria de la població, es veuran augmentades pels prejudicis, voluntats i temors que comporta.

D'altra banda, en aquest terreny, a part de la voluntat, lògica, que l'investigador té d'obtenir una descripció de la realitat tan objectiva com sigui possible, sempre sol fer-la amb la finalitat de descobrir de quina manera la planificació hi ha d'actuar per accelerar processos que s'hi observen o per capgirar-los.

En ocasions l'investigador també forma part de la realitat que vol investigar. El sociolingüista que estudia la seva pròpia societat, que s'estudia a ell mateix com a part d'una realitat més extensa, moltes de vegades, té aquesta dificultat afegida.

En aquestes circumstàncies s'ha de situar el nostre treball. I encara que l'observador s'allunyi tant com pugui de l'objecte i de la finalitat de l'observació, que intenti amortir els efectes que ell mateix provoca, ha de declarar els objectius inicials i les condicions de la seva activitat. En aquestes condicions, l'opció més honorable de l'investigador és explicitar quin és el seu pensament sobre la qüestió, tot i que en la investigació procuri no tenir-lo en compte. En el nostre cas, l'objectiu final del treball és detectar quins són els mecanismes més eficaços per avançar cap a la recuperació de la normalitat lingüística de la llengua catalana en el seu territori.

Totes aquestes limitacions fan que les descripcions que es donen de la realitat sociolingüística del nostre país, no siguin més que aproximacions més o menys borroses al que realment passa, però mentre no en tenguem de més clares, seran l'únic referent en què basar els nostres moviments.

2.1. LA CONCRECIÓ DELS CONCEPTES.

Els conceptes que volem treballar (context, competència, comportament i actituds i representacions) es presenten en una sèrie de situacions concretes.

En competència lingüística hem distingit entre capacitat de comprensió i capacitat d'expressió orals i escrites en català dels alumnes i dels progenitors. La mesura es fa a partir d'una escala de tres posicions. La competència en català dels alumnes es reprèn des del punt de vista del nivell que s'autoassignen (en pronúncia, gramàtica, ortografia i vocabulari) en una escala de quatre posicions, que després s'aplica a la competència en castellà.

El context s'estructura en àmbits diferents d'acord amb les àrees d'activitat dels joves d'aquestes edats: la família, el barri, l'escola i els mitjans de comunicació. En aquest cas es presenten situacions en què els enquestats són els destinataris específics de les emissions --exposicions interpel·lants-- i situacions en què són receptors indirectes --exposicions espectadores (Bastardas 1986: 24-25). En la majoria d'aquests casos la resposta consisteix a escriure el nom de la llengua que hi domina, per tant els resultats donen una escala amb tres posicions (+ català, català = castellà, + castellà). En els mitjans de comunicació audiovisual i escrita, bàsicament, es valora el nivell de contacte amb els que són en català i els que són en castellà (en algun cas també en altres llengües) per utilitzar les dades (recollides amb preguntes formulades de diverses formes) bàsicament per construir la mateixa escala de tres valors que acabam de veure. A l'escola es distingeix l'ús del català per diversos emissors (professors, textos, activitats aïllades i altres alumnes) i es valora amb una escala de quatre valors (de major a menor freqüència). També es té en compte l'opinió que tenen sobre els elements del context que més han influït en la seva adquisició de competència en català.

El treball sobre el comportament lingüístic dels enquestats es fa també en els mateixos àmbits. La resposta és igualment el

nom de la llengua que usen més, per tant s'estructura en les tres posicions a què hem fet referència. En el comportament oral es diferencien els usos amb interlocutors identificats lingüísticament («coneguts») i amb els que no ho són («desconeguts»). Els primers, fora de la llar, es divideixen en catalanoparlants i castellanoparlants. Tant d'interlocutors coneguts com de desconeguts, se'n presenten diferents tipus des del punt de vista del tipus de relació que mantenen amb els alumnes (rol social, diferències generacionals, nivell d'intimitat...). També s'estudia la presència de les llengües en usos especials i interns.

En els usos escrits es tenen en compte diverses situacions en què l'entorn sembla condicionar de manera explícita la tria de la llengua a usar. En aquest cas, a més, disposam d'una dada no declarada, sinó observada: la llengua en què emplenen el qüestionari.

En el concepte de les actituds i representacions sobre la situació incloem diverses àrees: la identificació de la llengua pròpia de les Illes Balears i la identitat que s'autoassignen, la valoració de les actituds en els contactes entre individus castellanoparlants i catalanoparlants, l'opinió sobre el procés del conflicte lingüístic i sobre algunes propostes relacionades amb política lingüística. En aquests casos la informació s'obté de preguntes amb resposta negativa o positiva i d'altres que donen la solució considerada més adient a situacions diverses de contacte. La qüestió del nom i identitat de la llengua catalana s'aborda des de dos punts de vista, la representació explícita i declarada i la representació implícita; en aquests cas les dades s'obtenen de preguntes directes i a través de respostes a preguntes sobre altres qüestions.

2.2. POBLACIÓ ESTUDIADA

La intenció general de l'enquesta és obtenir informació sobre els coneixements i les actituds lingüístiques dels adolescents mallorquins. La tria --a part de l'interès que té aquest sector

I. Introducció

de població, en una edat (14-18 anys) que ja té bastant consolidada l'opció lingüística preferent, per la projecció futura dels seus comportaments, com hem dit-- també es deu a causes d'índole metodològica. Entre aquestes hi ha el fet que es tracta d'un sector de la societat de què, per la nostra activitat professional, tenim uns coneixements previs que consideràvem aprofitables, alhora que també ens era fàcil accedir-hi. D'altra banda l'escolarització agrupa, ordena i localitza aquesta població d'una manera que simplifica considerablement el treball de camp. Per poder disposar, sense gaire complicacions en la recollida de dades, de la informació que volíem reunir, hem optat per reduir la població afectada als joves matriculats a cursos de Batxillerat Unificat Polivalent (BUP), Curs d'Orientació Universitària (COU), Formació Professional (FP) i nivells equivalents de la Reforma (REM), tant en centres privats com en centres estatals, tant en cursos de diürn com de nocturn, durant el curs 1990-1991. L'únic sector que hem eliminat és el d'alumnes matriculats a l'Institut Nacional de Batxillerat a Distància (INBAD); per una banda, per la dificultat que comportaria localitzar-los perquè completassin els qüestionaris i, d'altra, perquè sens dubte és el sector que introdueix més heterogeneïtat en la població, tant per l'edat com per la continuïtat dels seus estudis.

2.3. MOSTRA

En primer lloc hem dividit la població a estudiar en estrats, que en aquest cas es corresponen amb la classificació en cursos.

Posteriorment, per fer més abastable el volum de la mostra, hem decidit escollir-la només a partir dels alumnes de cursos extrems, en el cas de BUP i COU (1r i COU) i els nivells equivalents d'FP (1r de 1r Grau i 2n de 2n Grau). Aquesta decisió s'ha pres després de comprovar que els resultats que s'obtenien a partir d'una enquesta que elaboràrem durant el curs 1979-1980 (Melià 1991) comptant únicament els qüestionaris de 1r i de COU

2. Metodologia

eren pràcticament idèntics als que s'obtenien considerant els qüestionaris dels quatre cursos (1r, 2n, 3r i COU).

Les dimensions de la població considerada, després d'aquesta restricció, és la següent:

POBLACIÓ

	1BUP i 1FP	COU i 2/2FP	Total
Grups:	239	143	382
Alumnes:	8.819	4.894	13.713

La dimensió que té la mostra seleccionada és aproximadament del 10%. Els valors teòrics absoluts són, per tant:

MOSTRA SELECCIONADA

	1BUP i 1FP	COU i 2/2FP	Total
Grups:	24	14	38
Alumnes:	881	489	1.370

El procediment seguit per a la selecció dels individus de la mostra, el qual pretén combinar la fiabilitat dels resultats amb la facilitat per a la recollida de dades és:

- a. Agrupament dels centres per similituds amb els següents nivells de classificació:
 1. Estudis (BUP/FP)
 2. Tipus de centre (Privat/Públic)
 3. Ubicació (Palma/pobles)
- b. Ordenació de tots els grups de tots els centres en dues sèries:
 1. Grups de Primer (de BUP i d'FP de Primer Grau).
 2. Grups de COU i de Segon de Segon Grau d'FP.
- c. Selecció de conglomerats (grups-classe) mitjançant un mètode aleatori sistemàtic que abasta el 10 %:
 - i. extracció a l'atzar d'un número de la sèrie compresa entre 0 i 9 (4).
 - ii. a partir dels grup-classe que ocupaven la quarta posició en cada una de les dues sèries, selecció de

I. Introducció

tots els grups que estaven distanciats entre ells 10 posicions.

- d. Recollida de dades de tots els individus pertanyents a aquests grups-classe, a partir d'un qüestionari que els alumnes havien de completar per escrit, en una sessió conjunta d'aproximadament una hora de durada. Hem considerat els individus que fallen (per absència de la classe el dia en què es realitza la sessió de recollida de dades) com un grup amb la mateixa distribució d'atributs que el grup present (Mayntz et al. 1985: 101).

Havent seguit aquest procediment, segons Mayntz et al. (1985: 102-103), la mostra es defineix com una mostra per conglomerats (grups-classe) triats de manera aleatòria sistemàtica (un de cada deu) sobre una mostreig estratificat proporcional (grups distribuïts per cursos).

La forma de fer la tria ens ha donat una mostra proporcional (si hi ha més pocs grups de COU i 2/2FP --més pocs alumnes-- també hi entren més pocs qüestionaris corresponents a aquest estrat; si hi ha centres que tenen el nombre d'alumnes per grup més alt o més baix que la resta, també tindran més o menys qüestionaris contestats). Amb un nivell de confiança del 95,5%, el marge d'error, sobre la mostra final, és $\pm 3,03\%$ ⁶.

Total de la mostra:

DIMENSIONS DE LA MOSTRA († T. 1)

	1BUP i 1FP	COU i 2/2FP	Total
Grups	24	14	38
Alumnes	677	332	1.009

⁶ Per veure les característiques dels grups enquestats, Annex I.

c) Instrument de mesura: El qüestionari.

Un qüestionari subjectiu ha estat l'instrument de mesura utilitzat en aquest estudi. Les preguntes, temàticament, poden agrupar-se de la següent manera:

- a. Dades personals extralingüístiques.
- b. Coneixements de llengua catalana i de llengua castellana.
- c. Àmbits de contacte i d'aprenentatge de la llengua catalana.
- e. Usos.
- f. Actituds i representacions ideològiques sobre la situació lingüística.

Encara que en línies generals la distribució de les preguntes en el qüestionari respon a un agrupament a partir del tipus d'informació que pretenem recollir, s'ha tingut cura de dispersar-ne algunes que incidien sobre el mateix tema des d'enfocaments distints (principalment les relatives a la identificació dels límits i al nom de la llengua), per tal d'assegurar que les respostes eren a la pregunta i no condicionades per les preguntes/respostes immediatament anteriors. En els temes més ideologitzats socialment, també s'ha procurat, quan ha estat possible, obtenir respostes indirectament.

Una decisió que va resultar complicada va ser la d'anomenar la llengua catalana perquè tots els alumnes entenguessin que es tractava de la que es parlava a Mallorca, amb independència del nom que cadascú consideràs que se li havia d'assignar. Les opcions d'usar «llengua mallorquina» o «llengua catalana», encara que anassen acompanyades d'alguna justificació, podrien provocar reaccions hostils al qüestionari per part dels que creuen que s'ha d'anomenar *llengua catalana* o dels que consideren que no és la mateixa llengua; la primera, a més, pot fer excloure els catalanoparlants que no són de Mallorca, mentre la segona pot dur a pensar que es tracta de la variant central. Probablement la millor solució en aquest cas hauria estat realitzar l'enquesta oralment amb l'ajut d'un enquestador que s'adaptàs al nom que li dóna l'enquestat, però aquesta opció ens era materialment im-

I, Introducció

possible. Per això optàrem perquè els alumnes donassen el nom que consideraven adequat a «la llengua de les Illes Balears» i per dir-los que a partir d'aquell moment en aparèixer «la llengua ()» hi havien de llegir el nom que havien donat. A més, i en aquest sentit, sempre que ha estat possible el nom de les llengües els havien d'escriure ells. Les referència a l'altra llengua oficial es van fer amb el nom «castellà», ja que el consideram més neutre que «espanyol».

El qüestionari només va redactat en català. Com que es tracta d'alumnes d'ensenyament mitjà (per tant en la seva majoria no els ha de resultar estrany trobar-se amb textos en aquesta llengua) i el fet que en les sessions d'assaig (en centres on la presència de castellanoparlants era molt elevada) no va suposar cap problema en aquest sentit ens va determinar a redactar-los únicament en català. D'altra banda, així, indirectament podem obtenir una mostra del comportament dels alumnes a l'hora de completar un imprès redactat en català.

Després d'una primera redacció, el qüestionari ha estat comprovat. Primer, mitjançant valoracions de professors de llengua catalana d'ensenyament mitjà; posteriorment, a través de tres sessions diferents d'assaig amb grups de 1r de tres centres distints, a partir del 14 de febrer de 1991. Aquests assaigs han estat molt útils per tal d'ajustar el qüestionari al alumnes.

El qüestionari es presenta en fulls amb el logotip de la Universitat de les Illes Balears, perquè els alumnes vegin que es tracta d'un estudi seriós i, alhora, que no serà comprovat per professors del seu centre. La versió definitiva es pot veure a l'annex IV d'aquest treball.

Per elaborar el qüestionari hem comptat amb l'assessorament dels doctors Rafael Bisquerra i Albert Bastardas i s'ha tingut en compte el qüestionari que aplicàrem durant el curs 1979-1980 (Melià 1991) i d'altres usats per Albert Bastardas (1985 i

1986), Emili Boix (1993), i, sobretot, per Gustau Erill et al. (1992)⁷, els dos darrers sense publicar quan l'elaborarem.

Les 38 sessions de recollida de dades s'han realitzat entre el 12 d'abril i el 8 de juny de 1991. Abans d'iniciar-les, i a partir de l'experiència de les sessions de prova, redactarem les normes a seguir per l'enquestador (Annex III).

Totes les sessions també s'han fet en català i s'ha facilitat la comprensió d'alguna pregunta del qüestionari en els pocs casos en què ha calgut. «En un cas com el nostre en què es treballa en un camp molt manipulat» (UIB-CIM 1986: 4) cal extreure al màxim les precaucions. Ho vàrem fer, no sols en la redacció dels qüestionaris, sinó també en les sessions de recollida de dades, per poder obtenir uns resultats fiables (v. Annex Ib).

2.4. TRACTAMENT ESTADÍSTIC DE LES DADES.

Després d'introduir tota la informació en una base de dades se n'han fet tres revisions per detectar les errades (v. Annex Ic). Posteriorment s'ha exportat la base a l'aplicació SAS, de tractament estadístic, i se n'han realitzat càlculs de freqüència de totes les variables, per tal de poder tenir una visió global de la mostra. En el treball s'ha usat com a mesura d'associació entre les variables qualitatives l'estadístic X^2 ; considerem provada l'associació quan el valor de la probabilitat a X^2 és igual o inferior a 0,05⁸.

Per facilitar el tractament de la informació s'han creat noves variables en què s'agrupen i codifiquen valors equivalents d'altres variables (poblacions, temps de residència a les Illes, procedència territorial dels pares, nom de la llengua...).

⁷ En alguns aspectes els nostres resultats es poden comparar amb facilitat amb els d'Erill et al., a causa del paral·lelisme, cercat de part nostra, entre algunes preguntes. Això permet veure el diferent comportament dels joves en dues societats bastant diferents per l'origen de la població i per la valoració política i social que sol donar-s'hi al català.

⁸ Aquest valor apareix, quan és pertinent, acompanyant les taules de l'annex amb la *Prob. X^2* =.

I, Introducció

Segons el lloc de residència dels alumnes en el moment de passar l'enquesta, la mostra de 1.009 alumnes es distribueix de la següent manera:

DISTRIBUCIÓ DE LA MOSTRA SEGONS EL LLOC DE RESIDÈNCIA († T. 2 i 3)

No contesten	Palma	Pobles	Zona turística	Eivissa
5 (0,5)	591 (58,6)	369 (36,6)	40 (4,0)	4 (0,4)

Per nivells, la distribució de la mostra és la següent:

DISTRIBUCIÓ DE LA MOSTRA SEGONS EL CURS († T. 1)

1r de BUP (1BUP)	1r d'FP (1FP)	COU	2n 2n d'FP (2/2FP)
431 (42.7)	246 (24.4)	236 (23.4)	96 (9.5)

Com que l'estudi només pretén analitzar casos de residència a Mallorca, s'han eliminat quatre registres d'alumnes residents a Eivissa, que cursen estudis a Mallorca internats en un centre. La base de dades ha quedat reduïda a 1.005 registres.

Posteriorment s'han agrupat els valors d'algunes de les variables per poder fer més tractable la informació. S'hi ha seguit el criteri següent:

A) Població de residència dels alumnes:

0 -- no consta la població de residència

1 -- viuen a Palma. En aquest grup hi hem inclòs també els qüestionaris on fan constar que viuen a l'Arenal de Lluçmajor. Ens ha semblat més correcte agrupar-los aquí que a Lluçmajor perquè l'Arenal és un tot continuat on pràcticament no hi ha cap tipus de distinció entre la part que correspon a Palma i la part que correspon al terme municipal de Lluçmajor. D'altra banda el tipus de població de l'Arenal de la part de Lluçmajor i de la part de Palma són molt més semblants entre ells que no amb la població de Lluçmajor.

D'aquesta manera quedaven agrupats tots els alumnes que posaven l'Arenal, tant si especificaven el terme municipal com si no l'especificaven.

- 2 -- La resta de pobles de Mallorca, excepte el municipi de Calvià, que consta al grup següent.
- 3 -- El municipi de Calvià

La divisió feta d'aquesta manera es basa en els següents criteris:

- a. En primer lloc, la necessitat de distingir entre l'alumnat del qual no podem determinar el lloc de residència i el que el fa constar.
- b. La intenció de destriar els alumnes que viuen en entorns socials en què les relacions quotidianes s'estableixen majoritàriament amb persones conegudes (els pobles) i les que estan exposades amb molta més freqüència a establir-se amb desconeguts (la ciutat). A més la voluntat de separar els alumnes que viuen en un àmbit social en què hi ha una població àmpliament catalanoparlant o en un en què aquesta majoria ja no és tan clara. Per a aquesta darrera classificació ens hem basat en IBAE (1989a) que tracta de la Llengua de les Illes Balears a partir de les dades extretes del Padró Municipal d'Habitants de 1986. Segons aquestes dades, amb relació al coneixement oral («una persona el sap parlar quan és capaç, com a mínim, de mantenir una conversa llarga sobre un tema qualsevol amb una fluïdesa suficient per a no impedir el diàleg», pàgina 120) de la llengua catalana, a Mallorca hi ha un municipi que destaca sobre la resta pel baix tant per cent de persones que el saben parlar (39,5%): Calvià (és un municipi amb un fort flux immigratori peninsular que s'ha instal·lat sobretot als nuclis litorals). Gran part de la resta de pobles es mou des del 70% a més del 95%. Entre el 60 i el 69%, hi ha Palma, Lluçmajor --amb la influència que hi té l'Arenal per l'elevat nombre d'immigrants (segons un estudi publicat per l'Ajuntament de Lluçmajor, a la zona no turística el 90% de la població és catalanoparlant; a la zona tu-

I. Introducció

rística, només el 31,6%), per tant la separació que hem fet sembla correcta-- i alguns municipis, també amb forta influència turística, com Alcúdia, Capdepera i Son Cervera. Un municipi, també turístic, Andratx se situa al voltant del 57%.

Esquematzant els grups i criteris elegits:

	Localitat		Població de llengua catalana	
	Poble	Ciutat	Majoria	Minoria
0	?	?	?	?
1	-	+	+	-
2	+	-	+	-
3	+	+	-	+

Segons el lloc de naixement dels alumnes els hem codificat de la següent manera:

- 1 - Illes Balears
- 3 - País Valencià
- 4 - Principat
- 5 - Resta de l'estat espanyol i països castellanòfons
- 9 - Resta del món.

Els grups 1, 3 i 4 no tenen cap altra intenció que ajuntar les persones que han nascut en territori catalanoparlant, no vol dir res sobre la llengua que usen els individus; sinó, en tot cas, sobre l'oportunitat o no d'usar el català des del naixement.

El grup 5 conté també els ciutadans de l'estat espanyol que han nascut a Galícia i al País Basc. La causa d'haver-los agrupats amb els espanyols és el baix nombre de casos que hi ha (6), per una banda, i, per l'altra, el fet que en sortir del seu territori es transformen en castellanoparlants, si no ho eren abans, com la resta d'espanyols.

Segons els anys de residència a les Illes hem considerat dos grups:

0: els qui no han viscut sempre a les Illes.

1: els qui podem considerar que hi han viscut sempre.

La pregunta parlava dels anys de residència a les Illes, però a part dels qui contestaven 'sempre' a aquesta pregunta, hi hem afegit els qui no contestaven que hi havien viscut sempre, però:

- a. han viscut la resta de la seva vida a territori dels Països Catalans.
- b. no posen els anys de residència a les Illes, no posen lloc de residència anterior i el lloc de naixement se situa en territori català. Només molt extraordinàriament no deu ser correcta la interpretació que n'hem fet.
- c. tenen el lloc de naixement i el lloc de residència anterior situats dins els Països Catalans (n'hi ha 53 casos).
- d. tots els casos en què la diferència d'edat i de temps de residència a les Illes és igual o inferior a 1 any. És a dir són alumnes que han arribat a les Illes, de fora dels Països Catalans, amb un any o menys (quan encara no parlen).

Després d'aquesta restricció queden 955 registres.

L'estudi es realitza exclusivament sobre els alumnes que, a la pràctica, han residit sempre a les Illes Balears o a territori català. Aquesta elecció s'ha fet perquè, per una banda, la proporció d'alumnes nascuts fora que viuen a Mallorca és molt baixa (50; 5'0%)⁹ i, en segon lloc, els qui marquen a la llarga l'evolució lingüística d'una societat són els qui hi neixen (↑ T. 7-12).

⁹ La inclusió d'aquests alumnes, a més, pel poc pes relatiu que hi tenen, modificaven molt poc els valors que obteníem sense ells; no alteraven en cap cas la conclusió a treure. Això sí, la modificació sempre era en el sentit de fer créixer les respostes favorables al castellà

I. Introducció

L'agrupament dels 955 alumnes restants a partir de la procedència territorial dels pares (↑ T. 13-14), ha estat la base sobre la qual s'ha duit endavant l'estudi¹⁰.

De tota manera l'agrupament que hem fet és triple perquè hem partit de la procedència geogràfico-lingüística dels pares¹¹:

AUT (autòctons):	els fills de pare i mare nascuts als Països Catalans
IMM (immigrants):	els fills de pare i mare nascuts fora dels Països Catalans ¹²
MXT (mixtos):	els fills de progenitors de procedència mixta

És un agrupament que no respon exactament a la llengua materna dels pares, sinó al lloc de procedència. Ambdues variables a la pràctica són altament coincidents i aquest criteri d'agrupar-los té l'avantatge que, als alumnes, els ha de ser menys complicat indicar el lloc de procedència dels pares que no quina va ser la llengua primera, la qual cosa alguns segurament ignoren. Així i tot, en futurs estudis en què la proporció de pares castellanoparlants nascuts a Mallorca (i per extensió als Països Catalans) hagi augmentat, a causa de l'assentament d'immigrants de segona generació, s'haurà de partir de les primeres llengües i no dels orígens geogràfics.

En aquest reagrupament s'obtenen els següent resultats:

AUT: 515 casos (55'0%)
MXT: 230 casos (24'6%)
IMM: 191 casos (20'4%)

En tots els casos hem fet l'encreuament del lloc de residència amb la resta de variables, perquè partíem del pressupòsit

¹⁰ 19 alumnes no posaren el lloc de naixement dels seus progenitors o d'algun d'ells i no són tampoc objecte d'estudi.

¹¹ Aquesta divisió també corregeix l'esbiaixament que es produeix a causa que la *mortalitat escolar* afecta de manera més evident els fills d'immigrants, per raons socioculturals; per la qual cosa té repercussions lingüístiques en la composició dels grups.

¹² Bàsicament es tracta, per tant, d'immigrants d'àrea lingüística (Bastardas 1986: 13) de segona generació.

que la relació amb la llengua, com a mínim a Mallorca, és diferent si es viu a un poble o si es viu a la ciutat. El major índex d'immigració a la ciutat, per tant també de major contacte dels mallorquins amb gent de llengua no catalana, i, d'altra banda, l'assiduitat superior de contacte amb desconeguts, fan preveure diferències entre el comportament lingüístic dels individus d'aquests dos indrets. Per aquest motiu hem dividit el col·lectiu en els dos grups esmentats i n'hi hem afegit un altre --que hem anomenat «zona turística»-- format pels residents a Calvià, per les raons que abans ja hem comentat per tal de comprovar si hi podíem trobar un comportament específic (de tota manera el baix nombre d'individus classificables en aquest grup no permet que els trets que hi trobam puguin ser considerats gaire clarament com a distintius). Aquesta separació en el tractament de les dades segons el lloc de residència té el propòsit de fer més ajustats els resultats a la realitat i salvar, en part, els possibles defectes d'elecció de la mostra (↑ T. 3).

En la majoria de casos també hem tractat per separat els alumnes dels distints cursos (sobretot els del grup AUT), per comprovar si el curs a què pertanyen és pertinent; és a dir, fa canviar els valors de la variable tractada.

A partir de la informació que els mateixos alumnes donaven sobre els usos lingüístics a la seva classe, hem classificat els centres segons el grau de catalanització (v. Annex I), la qual cosa ens ha permès veure també la relació que hi ha entre el tipus de centre a què assisteixen i el comportament o actitud que diuen observar en diverses situacions.

A totes les variables on els alumnes havien d'escriure el nom de la llengua, els n'hem associat una altra que simplifica la diversitat de noms (mallorquí, català, balear, valencià... i espanyol, castellà, argentí, andalús...), perquè sigui més senzill analitzar aspectes d'ús i actituds lingüístics. Per això, excepte en el capítol dedicat al nom de la llengua, sempre que usam el nom «català», ho fem referint-nos a la llengua que es parla a Mallorca, tant si els alumnes que han contestat creuen que és una part del català o no, tant si li han donat aquest nom com si n'hi han donat un altre.

3. EL CONTEXT: LA SITUACIÓ LINGÜÍSTICA A LES ILLES BALEARS.

3.1. EL MARC GENERAL.

Des de la repoblació catalana de les Illes Balears, iniciada durant el segle XIII, fins als anys cinquanta del segle actual, la llengua d'aquests repobladors havia estat la llengua d'ús normal i única de pràcticament tots els habitants de les Illes.

A partir dels anys 50 s'inicia un canvi que trastoca l'equilibri del sistema lingüístic que hi havia a les Illes. Les causes d'aquest canvi són diverses. Sobre els orígens d'un canvi de qualsevol tipus de sistema, existeixen dos punts de vista aparentment oposats: un defensa que el canvi es troba internament induït; l'altre que és el resultat d'influències externes generades en el medi en què es troba el sistema. Però, sens dubte, la veritat es deu haver de cercar en la combinació d'aquestes dues classes de causes (Hawley 1986: 76). En el cas del canvi lingüístic les influències externes són altament decisives, sobretot pel que fa a la llengua catalana.

A començaments del segle XVIII, arran de la Guerra de Successió, la imposició del castellà com a llengua «oficial» va significar l'inici de la marginació legal del català.

Durant molt de temps, aquest fet, no va provocar gaire canvis en l'ús de la llengua fora dels àmbits estrictament oficials; és a dir, fora de cercles de població molt reduïts. La

I. Introducció

influència administrativa dels organismes oficials i de l'escola era molt feble o inexistent sobre la major part de la població de les Illes. El transcurs paral·lel i poc permeable dels àmbits on s'usava el castellà i d'aquells en què s'utilitzava el català, va fer que durant molt de temps la castellanització de l'ús social de la llengua fos pràcticament nul·la. Però, la dificultat d'ús del català en la vida oficial, va ser suficient perquè la gent, a poc a poc, anàs identificant cada vegada més el castellà amb el poder i la cultura, mentre que la llengua catalana es començava a relacionar amb la incultura, la pobresa, etc. Saber parlar castellà s'anà convertint en un mèrit, mentre que parlar català era un demèrit. Aquesta visió es consolida a finals del XVIII i començaments del XIX i, en la majoria de la població, perviu durant el XX.

El manteniment d'aquesta situació, sense pràcticament cap parèntesi, era idoni perquè els canvis que es produeixen en la vida social illenca a partir de la segona meitat d'aquest segle, en ple franquisme, provocassin un procés de substitució lingüística de conseqüències quasi immediates en molts d'usos i indrets de la nostra societat.

A partir dels anys seixanta l'escolarització, que és exclusivament en castellà, comença a abastar tota la població jove i, per tant, a donar-li un domini de la llengua espanyola suficient per poder-hi viure.

Simultàniament s'inicia la forta acceleració del desenvolupament turístic, que ocasionarà una important allau immigratòria, principalment treballadors de les zones castellanoparlants¹³ els quals vindran atrets pels llocs de feina que, directament o de forma indirecta, crea el turisme.

¹³ L'any 1991, només el 17% dels immigrants espanyols procedeixen de l'àrea catalana: 10,82% de la Comunitat Autònoma de Catalunya; 6,85% de la Comunitat Autònoma Valenciana (IBAE 1992).

3. El context: la situació lingüística a les Illes Balears

EVOLUCIÓ RELATIVA DE LA IMMIGRACIÓ A LES ILLES BALEARS

	Global Illes		Palma	
	Inmigrants espanyols	Inmigrants estrangers	Inmigrants espanyols	Inmigrants estrangers
1930	3,47%	1,03%	7,01%	2,00%
1950	7,94%	1,00%	15,40%	1,70%
1965	13,70%	1,70%	20,50%	2,40%
1975	21,72%	3,07%	30,33%	3,88%
1986	25,16%	3,51%	31,27%	3,28%
1991	26,54%	4,19%	32,17%	3,49%

(Dades extretes d'IBAE 1988 i 1992)

Aquesta immigració, es distribueix de manera desigual pel territori illenc i es concentra a Palma, a Eivissa i a les poblacions més turístiques¹⁴; a més la distribució a Palma també es presenta irregular i es concentra significativament en les barriades perifèriques de la ciutat.

Per les característiques d'aquesta allau immigratòria, el nivell d'instrucció que tenen és, en general, baix (el 30'22% dels majors de 15 anys són analfabets o no tenen estudis). A més, entre els procedents d'Andalusia i de Castella-La Manxa (les dues comunitats d'on procedixen la majoria d'inmigrants de Balears: 47,39%), encara s'aguditzen més aquests valors (el 40,59% dels andalusos i el 42,49% dels de Castella-La Manxa són analfabets o no tenen estudis). En canvi entre els inmigrants de comunitats com Madrid, Catalunya o Castella-Lleó, aquests valors són molt més baixos (13,23%, 15,35% i 17,97%, respectivament) i la seva aportació d'inmigrants amb estudis superiors és més alta que la de les altres comunitats¹⁵, la qual cosa indica la diferent destinació social de la immigració segons el seu origen geogràfic.

¹⁴ En el conjunt de Mallorca la immigració espanyola, l'any 1991, suposa el 26,05% del total de la població; l'estrangera, el 3,99%. A Mallorca, sense Palma, el 19,36% i 4,54%, respectivament. A Menorca, el 20,25% i el 3,31%. A Eivissa, el 35,59% i el 6,44% (IBAE 1992; v. també Ripoll 1994).

¹⁵ Dades referides a l'any 1986 i elaborades a partir d'IBAE (1989c).

I. Introducció

La gran majoria de la immigració ocupa llocs de feina poc qualificats. A més, l'atur afecta més la població immigrant que l'autòctona: l'any 1986 els aturats que ja havien tingut alguna feina, entre els autòctons representen el 6,89%, mentre que entre els immigrants són el 10,54% (IBAE 1989c: 36).

La immigració castellanoparlant no necessita aprendre la llengua del nou territori perquè els autòctons (bilingüitzats per llei i pel forçat increment del contacte amb el castellà) són capaços, amb més o menys dificultats, de parlar-los en castellà i, a més, les normes d'ús impulsades pel poder obliguen al canvi de llengua dels indígenes. La situació oficial i social, per tant, no facilita de cap manera la integració dels nousvinguts. Igualment la llengua que aprenen la majoria d'estrangers és el castellà, perquè l'entorn sociolingüístic només els fa necessari aquest aprenentatge¹⁶. D'aquesta manera els immigrants esdevenen eines per a la uniformització cultural i lingüística, a què l'estat espanyol aspira, fins i tot després d'ordenar el mapa autonòmic que actualment vigeix¹⁷.

A més d'aquests dos importants fenòmens, a partir igualment dels anys seixanta, comencen a influir-hi dos factors més, que també contribuiran a crear, en conjunt, un medi molt propici a la castellanització. El més efectiu serà l'increment de la influència social dels mitjans de comunicació, sobretot de la televisió, que aconseguirà en pocs anys entrar a totes les llars de les Illes. L'ús del castellà, exclusiu en els primers moments i àmpliament majoritari després *favorà* que a totes les famílies catalanes hi hagi diàriament contacte amb el castellà, cosa que abans no havia succeït mai.

¹⁶ Un cas semblant seria el del Quebec, on els immigrants de llengua diferent al francès i a l'anglès se senten més atrets per aquesta darrera llengua que pel francès, encara que darrerament les lleis a favor del francès sembla que han amortit parcialment aquesta diferència (Corbeil 1988: 122; Parès 1991: 37; Paillé 1995: 173).

¹⁷ Són conegudes les declaracions del, aleshores (1983), president del govern, Leopoldo Calvo Sotelo, que no dubtava d'afirmar: *Hay que fomentar la emigració de gentes de zonas de habla castellana a Cataluña y Valencia para así asegurar el mantenimiento del sentimiento español que comporta* (APLEC 1991: 173).

3. El context: la situació lingüística a les Illes Balears

L'altre factor favorable a la castellanització és la intensificació de la presència, en la quotidianitat de tota la població, de l'activitat administrativa (pública i privada) i de la publicitat (anuncis, etiquetatges, retolacions comercials, etc.), que també seran exclusivament en castellà.

Un fet globalment menys important, però també decisiu per poder entendre la situació actual, és que el grup social enriquit, de manera ràpida, pel turisme, associarà el propi progrés econòmic a la castellanització. Això produirà a una part d'aquest sector una intensificació del que s'ha definit com a *idealització compensatòria i autoodi* (Aracil 1986: 46-48; Ninyoles: 1982: 160-162) i conduirà a la deserció lingüística com a instrument d'identificació amb el poder, sobretot en el relleu generacional. Malauradament, d'aquest sector procedeixen la majoria de polítics que han governat a les Illes fins a l'actualitat a les principals institucions.

De tota manera, en aquests mateixos anys seixanta i a causa de l'obligada obertura del règim franquista, la resistència política i cultural contra el règim del General Franco aconseguí formes d'organització amb més incidència social. Serà d'una importància cabdal la fundació, l'any 1962, de l'Obra Cultural Balear que, amb els anys, es converteix en la institució que aglutina bona part del moviment popular de reivindicació cultural i lingüística.

El conjunt d'aquests factors que acabam de veure són imprescindibles per entendre la situació de la llengua catalana a les Illes Balears. Si l'anàlisi es fa únicament tenint en compte els elements visibles en l'actualitat (tractament legal de la llengua, ordenació lingüístico-escolar, mitjans de comunicació, pes de la població immigrant, etc.), molts de fenòmens que es produeixen en aquesta societat queden sense explicar. La situació prèvia marca, i continuarà marcant durant molt de temps, l'evolució lingüística a les Illes Balears i a tota l'àrea catalana.

3.2. EL MARC LEGAL.

El marc legal de les llengües a l'Estat espanyol és establert per la Constitució (1978). El tractament que els dona és clarament herència dels règims absolutistes i dictatorials anteriors. El castellà té un tracte de privilegi ja que és considerada com l'única llengua oficial de l'estat i l'única que els espanyols tenen obligació de conèixer. L'oficialitat de la resta de llengües haurà de ser regulada per disposicions inferiors (els estatuts d'autonomia) i només podran ser oficials en les comunitats pròpies, juntament amb el castellà.

En conseqüència, els textos legislatius que regulen la situació de les altres llengües hauran de partir d'aquestes limitacions i, per això, seran molt semblants d'objectius i límits a totes les comunitats autònomes.

La Comunitat Autònoma de les Illes Balears és la darrera de llengua no castellana a ser dotada d'Estatut d'Autonomia (1983) i de Llei de Normalització Lingüística (1986) i, en general, això farà que, en el tractament de la llengua, segueixin molt de prop els textos ja aprovats a altres comunitats, principalment a Catalunya. És a dir, en certa manera, i sobretot en els primers moments, els avanços que es fan a les Illes Balears són gràcies a la inèrcia que ens arriba pel camí fet al Principat.

L'Estatut d'Autonomia atorga al català la consideració de llengua pròpia i, conjuntament amb el castellà, de llengua oficial. Aquesta diferenciació ha servit per argumentar als partidaris d'una interpretació favorable a la normalització que, com a llengua oficial, dins la pròpia comunitat ha de tenir el mateix tracte que el castellà a nivell d'estat (ha de ser, per tant, obligatori el seu coneixement) i, com a llengua pròpia, ha de poder tenir, també dins la seva comunitat, un tracte prioritari en relació amb el castellà (Puig i Salellas 1989: 91-103). Aquestes argumentacions sempre han estat desateses en els òrgans polítics i jurídics decisius.

Per altra banda, s'atribueix a la Comunitat Autònoma la competència exclusiva en els temes relacionats amb la llengua

3. El context: la situació lingüística a les Illes Balears

catalana (promoció, regulació a l'ensenyament "...en harmonia amb els plans d'estudis estatals..."). Això fa que, en algunes interpretacions, l'estat quedi al marge de la responsabilitat de protegir la llengua catalana. De fet, generalment sempre, les intervencions en matèria lingüística de l'estat, a totes les comunitats autònomes, són per defensar els privilegis del castellà heretats de les èpoques anteriors i per obstaculitzar l'avanç de les altres llengües.

La Llei de Normalització Lingüística (LNL), aprovada coincidint amb la celebració del II Congrés Internacional de la Llengua Catalana, marca els següents objectius (art. 1.2):

- a) Fer efectiu l'ús progressiu i normal de la llengua catalana en l'àmbit oficial i administratiu.*
- b) Assegurar el coneixement i l'ús progressiu del català com a llengua vehicular en l'àmbit de l'ensenyament.*
- c) Fomentar l'ús de la llengua catalana en tots els mitjans de comunicació social.*
- d) Crear la consciència social sobre la importància del coneixement i l'ús de la llengua catalana per tots els ciutadans.*

En els articles preliminars de la LNL es dona total validesa a l'ús del català en les relacions amb l'Administració, els organismes públics i les empreses públiques i privades, s'assegura la no-discriminació per raons de llengua, s'indica que les modalitats lingüístiques insulars han de ser objecte d'estudi i protecció, sense perjudici de la unitat de l'idioma, i s'ordena als poders públics que adoptin les mesures necessàries per fer efectius la promoció, el coneixement i l'ús normal de la llengua catalana.

La resta de l'articulat s'ordena al voltant dels quatre blocs d'objectius citats abans.

Com veurem més endavant, la LNL, fins ara, no ha estat altra cosa que una enumeració d'objectius que no ha comptat amb el

desplegament legal ni amb les actuacions que permetin assolir-los.

3.3. LA IDENTIFICACIÓ POPULAR DE LA LLENGUA.

El llarg període en què la llengua catalana va ser absent dels usos oficials i formals, va fer que molts dels registres cultes de la llengua es perdessin de la memòria popular. Aquest oblit tingué com a conseqüència que els registres col·loquials, amb una major variació geogràfica en totes les llengües, fossin els únics coneguts per la major part de la població i, consegüentment, amb un impuls polític clar¹⁸ i sense estudiar-se a l'escola, s'estengués entre la població la idea de la diversitat lingüística, com també ha passat en altres indrets del domini lingüístic català.

El nom «mallorquí»¹⁹, que en els seus primers usos no tenia cap finalitat disgregadora (Massot i Muntaner 1985), ha arribat a usar-se amb la intenció que s'entengués com una llengua diferent al «català». La manca de necessitat i de costum, fins ara, de referir-se a la globalitat de la llengua ha fet que s'hagin interpretat els noms regionals com a noms excloents.

La polèmica al voltant del nom i de la unitat de la llengua, present ja a començaments de segle amb termes molt semblants als actuals (Peñarrubia 1991), es va revifar els anys setanta, en haver-hi indicis de recuperació lingüística.

En els nivells cultes de la societat no es nega la unitat del nom ni la idoneïtat de la denominació «català». Això va fer possible que en el moment de redactar-se l'Estatut d'Autonomia s'aconseguís que la llengua sortís amb aquest nom, la qual cosa ha permès avançar més en la idea d'unitat que si hagués aparegut

¹⁸ El cas del català no és l'únic en què, per motius polítics, s'hagi fomentat la diversitat de noms d'una mateixa llengua (gallec i portuguès, flamenc i holandès, serbi i croat, romanès i moldau, en són exemples)

¹⁹ I també «menorquí» i «eivissenc»

3. El context: la situació lingüística a les Illes Balears

amb un altre. Evidentment també hi ha ajudat que no existeixi un nom popular que englobi el parlar de totes les Illes²¹.

Aquest tractament oficial ha provocat que els grups polítics més reacs a la normalització lingüística, que formen el Govern, hagin intentat evitar les polèmiques sobre aquest fet obviant el tema i sense preocupar-se d'aclarir les idees entre la població.

D'altra banda, també ha permès que l'escola es refereixi a la llengua amb el nom «català», la qual cosa ha estat, evidentment, molt positiva.

L'acceptació i rebuig populars de la unitat lingüística varien segons quin aspecte s'observa. És alta l'acceptació, explícita o implícita, que el «català», «valencià» i «mallorquí» són la mateixa llengua; en canvi, l'ús del nom «català» per referir-se al conjunt és molt més baix.

Hi ha evidències que mostren que tradicionalment, a la pràctica, sempre s'ha considerat a tots els parlants del català com a membres d'una mateixa comunitat lingüística. Popularment a Mallorca només s'ha designat pel gentilici d'origen geogràfic els parlants catalans (mallorquins, menorquins, eivissencs, catalans i valencians), mentre que la resta o bé són «forasters»²² (els castellanoparlants) o estrangers (els d'altres llengües).

Una de les principals raons que poden explicar el problema és el valor polisèmic de «català» que, en la majoria d'usos, s'empra per referir-se només a una part de tot el territori de llengua catalana (Comunitat Autònoma de Catalunya) i d'aquí sorgeix, entre la resta de gent de l'àrea catalana, la necessitat d'indicar que no pertanyen a aquesta part.

L'actitud que en relació amb aquest tema han mantingut els governs de l'estat ha tingut com a objectiu continuar la confusió. També en aquesta línia s'ha d'interpretar el comportament

²¹ El nom «balear», fora dels estudis lingüístics, no té gens de tradició.

²² El terme «foraster» ha arribat a tenir connotacions pejoratives i, de vegades, se substitueix per «peninsular»; i els catalans i valencians, en aquest sentit, no són anomenats «peninsulars».

I, Introducció

de determinats partits polítics que, engrandint les tensions que es produeixen al voltant d'aquest tema, n'han pretès obtenir rendibilitats electorals immediates.

3.4. CONEIXEMENTS GENERALS DE LENGUA CATALANA.

El Padró Municipal d'Habitants de 1986 i el Cens de Població de 1991 són els únics reculls generals d'informació sobre els coneixements de la llengua catalana a les Illes Balears de què disposam. Segons les dades de 1991, la gran majoria (90,01%) dels 661.306 habitants de sis o més anys amb residència a les Illes Balears entén la llengua catalana.

La capacitat de parlar-la assoleix un nivells bastant inferiors (67,66%), amb importants variacions segons el territori de què es tracti, encara que sempre es manté per damunt del 50%.

L'absència de la llengua catalana dels currículums escolars fins fa poc es reflecteix en el baix percentatge de persones que diuen saber-lo llegir (55,78%) i, encara més, escriure (26,25%). Això mateix ho mostra el fet que, en els grups d'edat escolaritzats en una època en què el català ja ha estat present en els plans d'estudis, els percentatges d'aquestes dues habilitats són molt més alts; per exemple en el grup de 15 a 19 anys, aquests valors són, respectivament, 76,12% i 59,63%.

CONEIXEMENTS DE LA LENGUA CATALANA A LES ILLES BALEARS
(Cens de Població de 1991. Població de 6 i més anys)

	TOTAL CAIB	MALLORCA			MENORCA	EIVISSA-FORMENTERA
		TOTAL	PALMA	RESTA		
L'entén	90,01	89,80	87,31	92,55	95,04	87,21
La parla	67,66	67,01	57,57	77,39	81,59	60,59
La llegeix	55,78	55,53	52,13	59,27	71,38	44,15
L'escriu	26,25	26,05	23,12	29,27	34,96	20,25

(Dades elaborades a partir d'IBAE 1993)

3. El context: la situació lingüística a les Illes Balears

Si comparem els valors de 1991 amb els de 1986 (l'entén: 90%; el parla: 70%; el llegeix: 36%; l'escriu: 16%) podem veure que hi ha un augment considerable en l'alfabetització. En canvi es manté el nivell de comprensió i baixa sorprenentment el nivell d'expressió. Aquestes diferències, però, sembla que es deuen a un canvi en la pregunta del cens, el qual pot haver provocat una disminució de respostes positives, sobretot en la capacitat d'expressió oral²². Distintes comprovacions de correcció mostren que realment el que també hi ha d'haver hagut és un lleuger augment en la capacitat de parlar-hi. Per tant, no és massa agosarat afirmar que els nivells de coneixements han augmentat.

Tant les dades de 1986 com les de 1991 mostren que, en la distribució territorial dels percentatges de coneixements, sobretot en les habilitats productives, té una incidència directa la proporció de població nascuda a territori català. Així, es pot veure que aquests valors són molt més baixos a Eivissa i a Palma que a Menorca o als pobles de Mallorca, com mostra el quadre anterior.

Hi ha unes diferències molt clares de coneixements segons la procedència (nascuts o no a la CAIB):

CONEIXEMENTS DE LA LLENGUA CATALANA SEGONS EL LLOC DE NAIXEMENT
(Cens de població de 1991)

	L'entén	El parla	El llegeix	L'escriu
Nascuts a la CAIB	97,47	86,11	68,34	33,92
No nascuts a la CAIB	76,28	29,61	29,87	10,43

(Dades elaborades a partir d'IBAE 1993)

²² L'ús del nom «català», l'any 1991, a la pregunta sobre coneixements de llengua pot haver donat uns resultats inferiors als reals, per la problemàtica que hi ha al voltant del nom, com ja hem vist. De fet, en el cens de 1986, en què s'usava el nom «llengua pròpia de la comunitat autònoma», el tant per cent dels qui la parlen era superior, fins i tot en grups de població autòctona en què és impossible que s'hagi produït un descens (v. Melià, 1993a)

I. Introducció

Si tenim en compte que, aproximadament, el 16% dels immigrants són nascuts a les comunitats autònomes de Catalunya o del País Valencià, els coneixements de llengua catalana de la resta d'immigrants, excepte la capacitat d'entendre'l, és molt baixa. Aquest fet es pot explicar, entre altres raons, perquè la legislació actual i l'estat social de la llengua catalana la fan innecessària per viure a les Illes.

Entre els autòctons, la capacitat de parlar-la supera el 90% entre els individus de més de 34 anys, en canvi a les edats inferiors és menor, fins arribar al 64,52% en el grup de 6-9 anys. La major proporció d'immigrants de segona generació en edats baixes pot explicar aquestes diferències.

Entre els immigrants, la major capacitat de parlar en català es dona entre els joves de 10 a 19 anys, en què se situa quasi al 50%; en canvi entre els grups de 25 i 74 anys no arriba al 30%. A partir dels 75 anys supera lleugerament aquest darrer percentatge. La influència de l'escola entre els més joves i la probable més llarga estada en terres catalanes dels més vells poden explicar aquestes diferències a favor seu.

3.5. L'ÚS DE LA LLENGUA CATALANA.

3.5.1. Els usos personals.

Així com sobre els coneixements de la llengua tenim el cens que ens dona una valoració global de la situació, en relació amb els usos no disposam d'informació que abasti tota la població, sinó que únicament hi ha enquestes que en seleccionen sectors diferents. Per aquest motiu és que, en el terreny dels usos, només ens podem guiar per dades que són orientatives.

La població de les Illes Balears té, com hem vist, un nivell de coneixements de la llengua catalana prou considerable i, segons sembla, tendeix a ampliar-se. En canvi, l'ús en els contactes interpersonals sembla que tendeix a disminuir.

3. El context: la situació lingüística a les Illes Balears

Els coneixements de llengua castellana són generals, cosa que no passa, com hem vist, amb el català. D'altra banda al·legar ignorància de la llengua catalana (sigui en l'habilitat que sigui) és un fet bastant freqüent, mentre que al·legar-ne de castellà és insospitat. Per això el castellà és sentit com la llengua neutra i és la llengua que, habitualment, s'usa en situacions en què el parlant pot intuir possible conflictivitat (amb desconeguts, amb castellanoparlants, en reunions mixtes, amb policies, etc.).

3.5.2. Els usos institucionals.

En una situació com la de la llengua catalana a l'Estat Espanyol, en què usar-la no és obligat ni per les lleis ni per normes d'ús generades per les relacions socials, és necessari, si es vol provar d'avançar en el procés de normalització lingüística, que les possibilitats que dona la LNL siguin duites a l'extrem. Igualment hi juga un paper molt important l'exemplaritat de comportament de les personalitats i de les institucions de més prestigi social. A les Illes Balears ni una cosa ni l'altra, amb escassíssimes excepcions, no s'acompleixen.

Una gran part de les disposicions concretes que es preveuen en la LNL no s'han duit a terme i la resta, fins i tot les que afecten el funcionament dels organismes propis del Govern, han quedat a mig camí. Els membres del Govern de la Comunitat Autònoma, tant a nivell personal com quan actuen institucionalment, fins ara han tingut actituds públicament poc clares amb relació a la llengua i no s'han compromès gens a defensar-la, sinó que més aviat intenten evitar la polèmica social i entrebancar els avanços que podrien provocar-ne²⁴.

²⁴ Darrerament, els canvis en la presidència del Govern Balear, en la majoria del Consell Insular de Mallorca i la conjuntura política estatal (després de les eleccions generals de 1996), fan preveure possibilitats de millora en l'actitud de les institucions públiques. Així i tot, encara és precipitat assegurar-ho.

I, Introducció

En el catàleg de llocs de feina de l'administració autonòmica hi ha poquíssims casos en què els coneixements de llengua catalana siguin requisit i, quan es tenen en compte, només són mèrit amb un valor molt secundari. En moltes Conselleries la llengua de treball més habitual és la castellana, així com la dels anuncis institucionals publicats en la premsa.

El grau de normalització a la resta d'institucions públiques és molt variable. Va des d'alguns ajuntaments en què ha assolit un grau molt elevat, fins a altres on encara s'ha d'iniciar. L'administració perifèrica de l'estat presenta un grau de normalització molt baix i desigual.

Segons la LNL l'única forma oficial dels topònims és la catalana i això, al llarg dels anys, comença a ser molt present en la retolació de carreteres i autopistes. Encara que, en aquest mateix tipus de retolació, les indicacions són massa sovint innecessàriament bilingües o, fins i tot, solament en castellà.

Una clara mostra del desinterès que hi ha des del Govern per intervenir a favor de la normalització de la llengua catalana és que, a pesar dels anys que fa que s'ha aprovat la LNL, fins l'estiu de 1995 no havia creat cap tipus d'organisme que s'encarregàs especialment de la normalització lingüística. Mentre que en altres comunitats de la mateixa àrea lingüística ja hi havia una Direcció General amb la missió de dirigir l'evolució lingüística del país.

A iniciativa d'Obra Cultural Balear es va signar un acord entre distintes institucions (Govern Balear Consells Insulars, Ajuntament de Palma...) per crear la Campanya de Normalització Lingüística (1989). La seva finalitat era coordinar totes les actuacions institucionals sobre normalització lingüística, assessorar les institucions i fer propostes per avançar-hi. Ja des del començament, les mateixes institucions polítiques signants s'han preocupat de mantenir-la ineficaç (dotant-la de pocs recursos, desoïnt les seves recomanacions i consells; però, això sí, sense manifestar-ho obertament). Aquesta situació ha provo-

3. El context: la situació lingüística a les Illes Balears

cat que no hagi pogut passar de complir una funció testimonial sense gaire incidència sobre la societat.

Amb aquest panorama, no hi ha cap dubte que, com en temps de la dictadura franquista, els moviments populars de reivindicació han estat decisius en els pocs avanços que s'han fet o, com a mínim, en l'evitació de retrocessos que podrien haver estat dramàtics.

3.5.3. La llengua catalana i l'escola.

Les Illes Balears són l'única comunitat de l'estat espanyol amb una llengua pròpia diferent del castellà que no té les competències d'educació, excepte en matèria de llengua catalana. Això ha fet possible que, d'ençà de l'aprovació de l'Estatut d'Autonomia, per una banda, el Ministeri d'Educació i, per l'altra, la Conselleria de Cultura, Educació i Esports del Govern Balear, que són de distint color polític, atribuïnt-se mútuament la culpa hagin pogut excusar la lentitud d'iniciatives per avançar en la normalització lingüística en el terreny educatiu.

Malgrat això, sobretot gràcies a l'impuls d'importants sectors d'ensenyants, aquest és el camp on s'hi ha avançat més.

a) Ensenyament no universitari.

Des del curs 79-80 l'ensenyament de la llengua catalana s'ha anat fent obligatori a tots els nivells educatius i, actualment, ha de tenir una dedicació horària com a mínim igual a la que té la llengua castellana.

Encara que varen haver de passar una sèrie d'anys perquè aquesta planificació arribàs a tots els nivells i centres, podem dir que en l'actualitat els mínims que dicta la llei es compleixen gairebé pertot arreu, encara que hi ha molta variació en els nivells de qualitat i d'importància que des dels centres donen a la matèria.

I, Introducció

La incorporació de la llengua catalana a l'ensenyament no va ser feta a partir d'una planificació específica per als territoris que la tenen com a llengua pròpia; sinó, simplement, s'ha contemplat com una addició als programes que són generals per a la resta de l'Estat. És a dir, els alumnes dels territoris no castellans, tenen una sobrecàrrega lectiva: una assignatura més i més hores setmanals de classe. Acadèmicament, haver fet aquesta assignatura més no dona cap avantatge. En el mateix sentit, a les proves d'accés a la Universitat (Selectivitat) les universitats de territori català han introduït una prova de llengua catalana obligatòria per a tots aquells que durant el batxillerat han cursat aquesta assignatura.

A part de la incorporació obligada de la llengua catalana com a assignatura, la legislació actual preveu la possibilitat que aquesta llengua sigui usada com a vehicular en altres matèries.

Aquesta regulació és restrictiva ja que, fins ara, per poder fer ensenyament totalment o parcialment en llengua catalana, calia que el centre, a través del Consells Escolars, fes arribar el projecte i la sol·licitud de permís que li havia de ser concedit per la Conselleria i pel Ministeri d'Educació. En canvi, per fer ensenyament en castellà no calia cap tràmit.

Les disposicions legals han fet que, després d'aconseguir l'obligatorietat com a assignatura, les lluites dels ensenyants s'hagin adreçat a fer possible la implantació del català com a llengua vehicular dels seus centres. En els centres públics és on més ensenyament en català es dona, en canvi en els centres privats, excepte en alguns pocs casos, és un fenomen gairebé desconegut. Durant el curs 1982-1983 hi havia 7 centres que feien ensenyament en català, deu anys després eren 182. Així i tot, en aquest nombre, s'hi inclouen des dels centres que hi fan tot l'ensenyament, que són molt pocs, fins els que només en un grup-classe hi fan algunes assignatures.

Des de l'any 1978 es fan cursos de reciclatge de llengua catalana adreçats a professors en exercici. La LNL exigeix als ensenyants de les Illes que, per poder exercir, han de tenir els

3. El context: la situació lingüística a les Illes Balears

coneixements suficients. Aquest requisit, a la pràctica, en molts de casos no es té en compte. Així i tot, més de la meitat d'ensenyants de Primària i de Secundària ja els han cursat. Fa pocs anys que s'ha fet un catàleg de places d'ensenyament primari en què s'indica en quines és necessari tenir el títol de reciclatge per ocupar-les. Aquesta exigència generalment es fa complir en els casos de trasllats voluntaris. A ensenyament secundari també els tècnics del Ministeri ja han elaborat el catàleg, però els responsables polítics n'han congelat l'aplicació.

La catalanització de la vida administrativa va paral·lela a la catalanització docent, encara que probablement de manera més eficaç. Un factor molt important en aquest sentit ha estat la iniciativa, aquesta vegada sí, de la Conselleria de Cultura, Educació i Esports de dotar tots els centres d'un programa informàtic unitari de gestió econòmica, acadèmica i administrativa dels centres escolars d'ensenyament primari i secundari, que és en català.

En resum, tot i l'avanç que s'ha fet en el camp de l'educació no universitària, globalment ens trobam amb un model lingüístic educatiu que, a la pràctica, és molt més pròxim del model que propugnava el règim franquista que del que és propi d'un país normal.

L'efecte positiu de la incorporació de la llengua catalana al medi escolar, encara que no tengui la dimensió que caldria, és que bona part dels alumnes ha adquirit el domini de la llengua catalana que, d'altra manera, no haurien assolit. Però, per altra banda, l'escola per ella mateixa no en farà incrementar l'ús fora del seu àmbit.

b) Ensenyament universitari.

Dins un panorama general no gaire encoratjador, el paper que ha jugat la Universitat de les Illes Balears (UIB) ha estat decisiu, en molts d'aspectes, per donar prestigi social a la

I. Introducció

llengua catalana i, d'aquesta manera, s'ha convertit en l'única institució pública que es pot arrencar clarament a favor de la llengua catalana. El fet que l'Estatut d'Autonomia de les Illes Balears reconegui que la UIB és la institució oficial consultiva «per a tot quant faci a la llengua catalana», ha servit d'argument per poder intervenir directament en assumptes de normalització lingüística fora del seu àmbit acadèmic.

L'acció positiva més destacable de la UIB és que ha actuat de model social de comportament lingüístic, cosa que altres institucions més directament responsables no han fet. L'actitud decidida, bel·ligerant en els casos en què ha calgut, dels membres dels òrgans rectors a defensar la unitat de la llengua i l'extensió del seu ús, per una banda, i la normalització lingüística duita a terme en pràcticament tota la gestió administrativa i acadèmica de la Universitat, són els trets més rellevants.

En l'aspecte docent, la voluntat del professor és el factor que determina la llengua a usar en les explicacions i, en segon terme, la que usaran els alumnes en els seus treballs. D'altra banda també, de vegades, la tria ve condicionada per la presència d'estudiants que procedeixen de districtes universitaris de fora de l'àmbit català. Es calcula que, actualment, en aproximadament el 54% de les assignatures els professors fan les classes en català i en el 41,7%, en castellà. No hi ha, en general, cap classe de desdoblament de grups a partir de la llengua que s'hi usa. Aquest 54% es distribueix de manera molt irregular segons els estudis. A la carrera de Dret és on menys s'usa la llengua catalana, en canvi a Magisteri o a Ciències de la Terra s'utilitza en la majoria d'assignatures²⁴. Aquesta distribució irregular també afecta la diferent proporció d'alumnes que reben ensenyament en català, ja que les carreres més massificades són les que tenen més poc ensenyament en català, excepte els estudis de Magisteri²⁵.

²⁴ Dades del curs 1994-1995, facilitades pel Servei Lingüístic de la UIB.

²⁵ v. Artigues (1993)

3. El context: la situació lingüística a les Illes Balears

A la Universitat de les Illes Balears es pot fer la llicenciatura de Filologia Catalana. A més, els alumnes que segueixen els estudis de Filologia Hispànica o de Magisteri han de cursar, obligatòriament, assignatures de llengua catalana, les quals els capaciten per ensenyar-ne.

c) Altres ensenyaments

Es poden seguir cursos de llengua catalana fora dels estudis generals més reglats. L'entitat pionera en aquesta classe de cursos va ser l'OCB que des de la seva fundació (1962) fins a l'actualitat ha fet cursos per molts de pobles i barriades de Palma.

A partir de la incorporació als centres escolars es va modificar bastant el panorama que hi havia a les Illes, i l'OCB va intensificar els seus cursos a barriades de Palma, amb el patrocini de l'Ajuntament, i va ser pionera en la introducció a Mallorca de metodologies més modernes que es començaven a aplicar també a Catalunya. Els cursos van adreçats tant a l'alfabetització dels catalanoparlants com a la integració dels no-catalanoparlants.

Els primers cursos de llengua catalana per a funcionaris de l'Ajuntament de Palma, del Govern Balear, del Consell Insular de Mallorca i d'altres institucions públiques varen ser encarregats a l'equip docent d'Obra Cultural Balear.

L'any 1991 es va crear la Junta Avaluadora de Català (JAC), integrada per representants de les principals institucions polítiques de la Comunitat, de la Universitat de les Illes Balears, la Campanya de Normalització Lingüística i l'Obra Cultural Balear. La finalitat que té és homologar programes, elaborar proves d'avaluació, expedir certificats de coneixements de català a totes les persones que han seguit estudis fora de les vies acadèmiques normals (Ministeri d'Educació i Universitat) i homologar aquestes titulacions amb les equivalents del País Valencià i del Principat. Darrerament, però, des de determinades instàncies del Govern, amb la finalitat inconfessada de controlar els

I, Introducció

nivells d'exigència i l'expedició de titulacions, s'ha intentat buidar de contingut la JAC i fer valer per a les places de l'administració els certificats de llengua catalana que expedirà l'Institut de la Funció Pública, controlat només per membres del Govern.

3.5.4. Els mitjans de comunicació.

A totes les altres comunitats lingüístiques catalanes, i també a la basca i a la gallega, els governs autonòmics (de color polític diferent) han tingut com a objectiu prioritari la creació d'una xarxa de mitjans de comunicació (sobretot audiovisuals) amb la finalitat de cohesionar informativament el seu territori i fomentar la normalització lingüística. En canvi, a les Illes Balears això no s'ha produït ni és objectiu del govern. La justificació d'aquesta mancança la basen en el cost, però sembla més probable que el que realment pretenen és evitar conflictes amb els mitjans existents pel fet de crear-los competència; també, la major facilitat de controlar-los destinant els recursos a subvencionar-los, directament o indirecta, a través de publicitat o coorganització d'activitats.

En el camp de la premsa escrita és probablement on més falta fa un producte en català d'informació general d'aparició diària. Els sis diaris que es publiquen a les Illes són en castellà. En quasi tots, però, hi tenen cabuda, de tant en tant, en català alguns articles d'opinió, alguns suplementos, cartes al director, etc.; encara que darrerament, en ~~els~~ alguns mitjans també s'editen en castellà suplementos de temàtica cultural mallorquina. D'altra banda la ideologia lingüística que desprenen és diglòssica i tendent a perpetuar un ús social subsidiari del català. A més, en alguns d'ells hi ha la col·laboració constant de creadors d'opinió anticatalanista, que mantenen una actitud bel·ligerant en contra de qualsevol avanç en la normalització i dels sectors de població que pretenen eixamplar l'ús de la llengua catalana.

3. El context: la situació lingüística a les Illes Balears

En publicacions no diàries és de destacar la importància que té en el procés de normalització lingüística el conjunt de publicacions periòdiques conegut com a Premsa Forana. La freqüència d'aparició d'aquestes publicacions va des de setmanal a trimestral. N'hi ha que es publiquen a pobles, tenen abast local o comarcal i estan més o menys vinculades a institucions de tipus cultural.

D'altra banda, cal destacar també la presència de revistes de tipus sociocultural, com són les revistes *Lluc*, que es publica en català des de l'any 1968, i la revista *El Mirall*.

Per a aquestes publicacions hi ha algunes ajudes de tipus institucional, molt reduïdes, que es concreten principalment en forma de publicitat.

Quant a premsa en català que arribi d'altres territoris, cal destacar principalment el setmanari *El Temps*, amb una difusió considerable, sobretot en cercles nacionalistes i culturals, i el diari barceloní *Avui*.

A principis dels anys 80 es va constituir una societat, Ràdio Mediterrània, amb el suport de més de 8.000 persones i amb la finalitat de crear una ràdio en català. Durant molts d'anys es va esperar la concessió de la llicència per poder emetre, però aquesta llicència, ni amb govern de dretes (UCD), ni amb el recanvi (PSOE), no va arribar, mentre s'atorgaven moltes llicències a societats que ja en tenien o a d'altres que s'havien constituït únicament per poder-hi especular i que sempre han estat, abans i després de la LNL, ràdios en castellà. En aquells moments, la situació social era molt adequada perquè el projecte tengués èxit.

Actualment l'única programació en català que es fa a les Illes es redueix a un programa d'informació d'una hora diària i algunes desconexions de cinc minuts al llarg del dia, també amb aquest tipus d'informació, a través de dues emissores de Ràdio Nacional d'Espanya, la cadena estatal. En aquesta cadena, durant un període curt de temps (1988-1991) hi va haver una emissora destinada a emetre programació en català durant tot el dia (Ràdio 4). La reestructuració de la cadena a nivell estatal va fer-

I. Introducció

la desaparèixer. En tots els casos aquestes realitzacions han estat i són molt limitades per la mateixa estructura de l'ens públic de ràdio i televisió i pels pocs recursos humans i materials que s'hi han destinat.

En les emissores privades no hi ha programació en català i la poca presència que aquesta llengua hi té és sempre molt anecdòtica. El Govern Balear subvenciona una programació diària en català d'unes quantes hores, Ràdio Jove, en una emissora privada. És també una programació mancada de recursos i sense pretensions d'arribar a un sector important de la població.

En alguns pobles de les Illes hi ha emissores locals que fan la programació en català. Aquestes ràdios tenen una estructura semblant a la Premsa Forana, basada en el voluntarisme dels qui la fan, i la programació, en general, no arriba més que a algunes hores a la setmana.

L'única producció en català consolidada de televisió que hi ha a les Illes es limita a un informatiu diari (excepte els festius) de mitja hora a través de la primera cadena de TVE, que va començar l'any 1979. Aquesta desconnexió, que pràcticament sempre s'ha produït als migdies, al llarg de la seva existència ha tingut algunes èpoques en què la durada s'ha expandit lleugerament. Com en el cas de les ràdios, sempre ha estat una programació on la dimensió dels recursos humans i materials l'han feta poc competitiva.

A part, també s'ha de comptar amb les televisions locals que han aportat, amb més voluntarisme que competitivitat i amb freqüències molt variables, programació de televisió en català en els pobles on s'han constituït. Dues televisions locals de Palma, Canal 37 i Canal 4, han expandit la seva programació a quasi tots els dies de la setmana i tenen un abast que cobreix pràcticament tot l'illa de Mallorca. La llengua de producció pròpia que bàsicament s'hi utilitza és la catalana. L'escassetat de recursos de què disposen les fan unes televisions allunyades dels paràmetres de la televisió comercial.

Cap de les televisions privades d'abast estatal fa producció en català destinada a les Illes.

3. El context: la situació lingüística a les Illes Balears

L'única programació audiovisual en català d'estructura normal que es pot seguir des de les Illes és la que arriba de les altres àrees catalanes. Gràcies a la iniciativa popular vehiculada a través d'Obra Cultural Balear va ser possible instal·lar repetidors per poder sintonitzar les emissores de TV i de ràdio de la Generalitat de Catalunya i el Canal 9 del País Valencià. Entre totes elles destaca la transcendència, pel seguiment de què gaudeix, de TV3. En aquests moments, aquestes instal·lacions reben ajuts econòmics dels pressuposts del Govern Balear per col·laborar en el seu manteniment. Així i tot, aquestes recepcions no donen normalitat a l'espai informatiu balear ja que les seves programacions, amb escasses excepcions, no contempen la realitat de les Illes com a pròpia i els espectadors i oients de les Illes tampoc no els identifiquen com els seus mitjans.

En el camp de la música, les Illes s'han sabut vincular als dos grans moviments de música en català que s'han donat des dels anys seixanta ençà. Primer va ser la Nova Cançó i ara el rock en català. En ambdós casos les Illes hi han aportat públic i intèrprets de primera línia. En el cas del rock, sens dubte, hi ha tingut un paper fonamental la recepció des de les Illes de les emissores de ràdio i els canals de televisió a què acabam de fer referència.

Un cas semblant és el del teatre. Bàsicament tot el teatre que es produeix a les Illes Balears és en català i sempre han tingut un públic molt nombrós les companyies procedents del Principat.

La producció literària es mou també en els mateixos paràmetres. Des de sempre tota la literatura d'importància que s'ha fet a les Illes és en català i alguns dels seus autors són de primera línia dins la història d'aquesta literatura. Això succeeix fins i tot en uns moments en què els mitjans de comunicació de les Illes tracten amb més atenció els autors castellans sense cap tipus de vinculació amb les Illes que els autors autòctons i, més encara, que els autors en català d'altres terres. La producció editorial de les Illes també és bàsicament tota en català, encara que, evidentment, el mercat en castellà té una

I. Introducció

dimensió molt més gran que el català, sobretot en les àrees que no són estrictament literàries.

En canvi, en el camp del cinema el panorama en català és pràcticament un desert. És cert que de tant en tant es fan algunes projeccions en català, en cicles específics o en circuits no comercials, però l'exhibició normal és exclusivament tota en castellà. En cap moment no s'han aprofitat les campanyes ni els doblatges fets per la Generalitat de Catalunya, encara que la LNL digui que el govern «potenciarà la producció i exhibició de pel·lícules realitzades, doblades o subtitulades en català».

3.5.5. Altres usos

El món del comerç és pràcticament tot en castellà, des de la gestió interna fins a la publicitat i la retolació externa. Des de fa una partida d'anys s'ha notat un lleuger augment de la retolació externa de comerços en català, relativament important en alguns pobles. Les grans superfícies comercials fan, en els millors casos, un ús estrictament simbòlic de la llengua catalana.

En el camp de la justícia, de la policia (excepte en el cas de les locals) i de l'exèrcit, l'ús del català, tot i el reconeixement de drets que fa la LNL, és nul i, fins i tot, els pocs ciutadans que quan s'hi relacionen s'atreveixen a fer-ne ús són, en moltes ocasions, coaccionats de manera indirecta o, en alguns casos, directament.

L'Església juga un paper ambigu. En determinats sectors, sobretot entre els capellans dels pobles, es fa un ús prou acceptable de la llengua catalana, en canvi, en altres (per exemple la que regeix centres escolars, mitjans de comunicació i en determinades barriades de Palma) mantenen actituds bel·ligerants clarament contràries a l'ús de la llengua catalana.

3.6. SÍNTESI.

Immediatament després del franquisme la societat illenca estava en la millor posició de tots els territoris de parla catalana pel que fa a usos informals, però la deixadesa i animadversió del Govern ha fet que hagi perdut aquesta posició, importants oportunitats d'avançar cap a la normalització i que es mantenguin en certs sectors de la societat prejudicis lingüístics que perviuen dels temps de persecució declarada.

El protagonisme que en la lluita per la normalització lingüística ha hagut de mantenir la societat civil continua essent primordial. Sens dubte ha estat una ajuda importantíssima el procés que s'ha seguit al Principat, no solament per l'aprofitament directe d'alguns dels seus avanços (mitjans de comunicació, producció editorial, cinema...), sinó també per efectes indirectes (consecució de la presència del català a l'escola, de la LNL, etc.).

El procés de substitució que pateix la llengua catalana a les Illes Balears pot ser frenat. Però per ser possible, la situació actual, agreujada per ingerències cada vegada més virulentes des dels territoris no catalans, exigeix que s'hi actuï amb urgència. Cal un pacte entre totes les forces polítiques amb la finalitat d'actuar conjuntament en tots els assumptes que concerneixen a aquest tema, cosa que actualment sembla, si no impossible, molt difícil. També és necessari intensificar la coordinació d'esforços amb la resta del domini lingüístic català (a pesar dels entrebancs de tot tipus que s'hi solen posar) i que l'ús de la llengua catalana sigui prioritària en tots els espais de la vida social. Altrament, amb dues generacions més, la llengua catalana pot esdevenir irremeiablement condemnada a desaparèixer.

II. COMPETÈNCIA LINGÜÍSTICA I USOS

4. L'AMBIT FAMILIAR.

4.1. L'ÚS DE LA LLENGUA CATALANA A LES FAMÍLIES.

El primer entorn de socialització de l'individu ha estat tradicionalment la família, i en conseqüència el lloc en què aprenen la primera llengua (L1)²⁵. L'entorn familiar, per tant, determinarà bona part del futur comportament lingüístic dels individus en la majoria de casos.

Amb freqüència el cercle familiar tendeix a ser conservador i a frenar els canvis que es produeixen a l'exterior; des d'un punt de vista lingüístic, la família és un dels àmbits en què queda reclosa una llengua en temps de persecució; també és on amb més retard s'abandona la llengua familiar en els processos d'integració a causa de moviments migratoris: si en situacions normals els membres de la segona generació ja s'integren lingüísticament a la vida social, no sol ser fins a la tercera en què aquest pas es fa en les relacions familiars (Fishman 1976: 70-72; Bastardas 1985: 26-28 i 1986: 87).

²⁵ En els darrers anys, s'ha alterat aquesta relació ja que, en alguns casos, a les poques setmanes de vida els infants passen part del temps a la llar familiar i part, el de major contacte social, a la guarderia. No és difícil, per tant, trobar infants que comencen a parlar en la llengua que senten a la guarderia en lloc de començar a fer-ho en la que és la familiar. Aquest fet és esgrimit, de vegades, per pares i mares catalanoparlants per justificar que parlin en castellà als fills. No hi ha dubte que, en aquests casos, els progenitors han d'estar ja bastant predisposats a usar el castellà perquè aquest fet, cert o no (v. Montoya 1996), els faci renunciar a transmetre la seva llengua als fills.

II. Competència lingüística i usos

En el nostre treball consideram tres diferents tipus de família segons l'origen geogràfico-lingüístic: les famílies en què els dos cònjuges han nascut als Països Catalans, autòctones (AUT), aquelles en què l'home i la dona n'han nascut fora, immigrants (IMM), i les formades per un membre de cada una d'aquestes procedències, mixtes (MXT). Una part d'aquest treball es basa en la hipòtesi de la correspondència entre l'origen geogràfic dels pares i la filiació lingüística dels fills. L'opció de fragmentar la mostra tenint en compte aquesta variable ha estat perquè hem cregut que el lloc de naixement de la mare i del pare devia haver estat més fiablement contestat de manera objectiva pels alumnes que si la pregunta hagués demanat la L1 dels progenitors (en aquest cas haurien pogut tendir a donar com a resposta la llengua en què els parlen a ells, més que la llengua realment L1 dels progenitors).

En el cas del matrimoni de procedència forana (IMM), aquesta correspondència origen-llengua s'ha donat plenament ja que només una mare (de cent noranta-una) té el català com a L1, segons la resposta del fill.

En els altres dos grups (AUT i MXT) aquesta identificació ja no és igual, hi ha una proporció major de pares nascuts als Països Catalans que de pares que tenen el català com a L1.

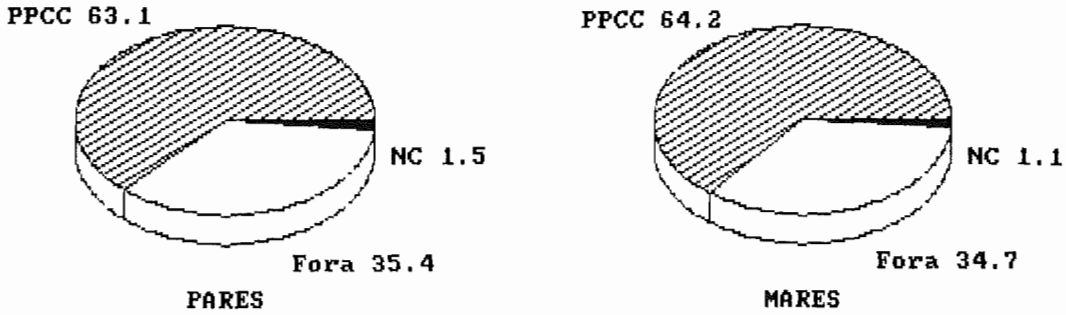
4.1.1. Situació global.

Abans de donar els resultats a partir dels grups en què normalment fraccionam la mostra, podem veure quins valors es donen en el conjunt de la població estudiada, tant si els alumnes han nascut als Països Catalans com si són de fora, per poder veure quina és la situació global a les famílies de Mallorca²⁶.

²⁶ En l'anàlisi de resultats d'aquesta part del qüestionari, bàsicament ens referirem als valors que tenen les respostes «català» i «castellà». Les altres («castellà-català», llengües estrangeres...) tenen un valor relatiu molt baix, en poques ocasions superen sumades el 2'5%. Només en alguna ocasió, perquè entendrem que és pertinent, farem referència a l'opció «castellà-català»; això serà quan superi el 5%. En tots els casos la diferència entre 100 i els valors atribuïts a «català» i a «castellà» serà molt aproximadament

4. L'àmbit familiar

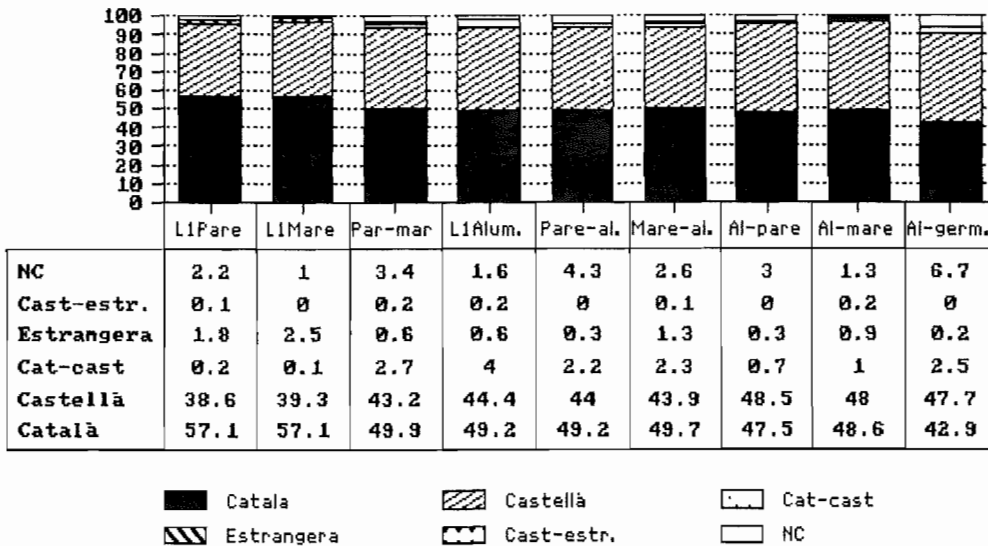
Lloc de naixement dels pares i de les mares

En el conjunt de la mostra²⁷ podem veure que la majoria de progenitors han nascut a terres de parla catalana (↑ T.13-14).

En les famílies dels alumnes estudiats, la presència de la llengua catalana com a L1 i el seu ús supera lleugerament els de la llengua castellana (↑ T. 18-36). Però en aquesta superioritat hi hem de fer algunes precisions.

L1 dels pares, mares i alumnes i llengua de relació familiar

el valor de la resposta que contempla les dues llengües.

²⁷ 1005 casos; dels 1009 inicials n'hem llevat 4 que viuen a Eivissa encara que estudien a Palma.

II. Competència lingüística i usos

En primer lloc, el valor que té el català com a L1 tant del pare com de la mare és inferior, aproximadament en 7 punts, a la proporció de pares i mares nascuts en terres de parla catalana.

D'altra banda el conjunt de matrimonis que usen entre ells la llengua catalana és inferior, aproximadament també en 7 punts, al valor que té el català com a L1 de pares i mares. Aquest ús dels matrimonis es reflecteix, pràcticament amb uns valors idèntics, en l'ús del català que fan amb els fills i, òbviament, en la L1 dels alumnes enquestats.

En passar a l'ús del català que, dins l'àmbit familiar, fan els alumnes amb els pares i les mares, es pot observar que se'n torna produir un lleuger descens, que, amb els germans, se situa només al 42,9%. Aquests valors, en el cas de l'ús amb les mares, s'igualen pràcticament als del castellà o, amb els pares i amb els germans, aquesta darrera llengua hi té un ús superior²⁸.

La resta de respostes no assoleixen un valor significatiu. És de destacar, en aquest àmbit, l'escàs valor que tenen les solucions bilingües, la cota més alta de les quals és el 4,0% com a L1 dels alumnes i, només, al voltant del 2,5% en els usos entre pares, mares i fills.

Observant globalment aquests resultats, podem veure que d'una presència i un ús majoritari de la llengua catalana en els casos controlats per la generació dels pares (L1 i usos entre ells i amb els fills) es passa a un predomini clar del castellà quan el control de la situació depèn exclusivament dels fills. En aquesta mostra, amb aproximadament un 63% de progenitors nascuts als Països Catalans, només el 42,9% dels fills parlen en català entre ells. És a dir, hi ha una diferència de 20 punts del tret [+català] des de l'inici cronològic del procés (lloc de naixement dels pares i mares) al final (ús de la llengua entre els germans).

²⁸ Convé tenir en compte que en la pregunta referida a quina llengua parlen amb els germans hi ha un 6'8% de qüestionaris sense resposta (↑ T.35), que es correspon, aproximadament, amb el percentatge d'alumnes que no tenen germans (6'3%, ↑ T.36). Tot i així, el fet a destacar és que l'ús del castellà és 5 punts superior al del català.

Les causes que poden explicar aquestes diferències són diverses. En primer lloc, la diferència entre el nombre de pares i mares nascuts a terres de parla catalana i els que tenen el català com a L1 pot deure's, a part d'una possible deserció lingüística, al fet que n'hi deu haver que són immigrants de 2a generació, encara que per les dades recollides a l'enquesta no ho podem assegurar²⁹.

4.1.2. Situació en les famílies de matrimonis autòctons (AUT)

a) Valors globals

Els alumnes fills de matrimonis en què els dos cònjuges han nascut a terres de parla catalana, són el grup majoritari de la mostra: hi representen el 55% (↑ T.41).

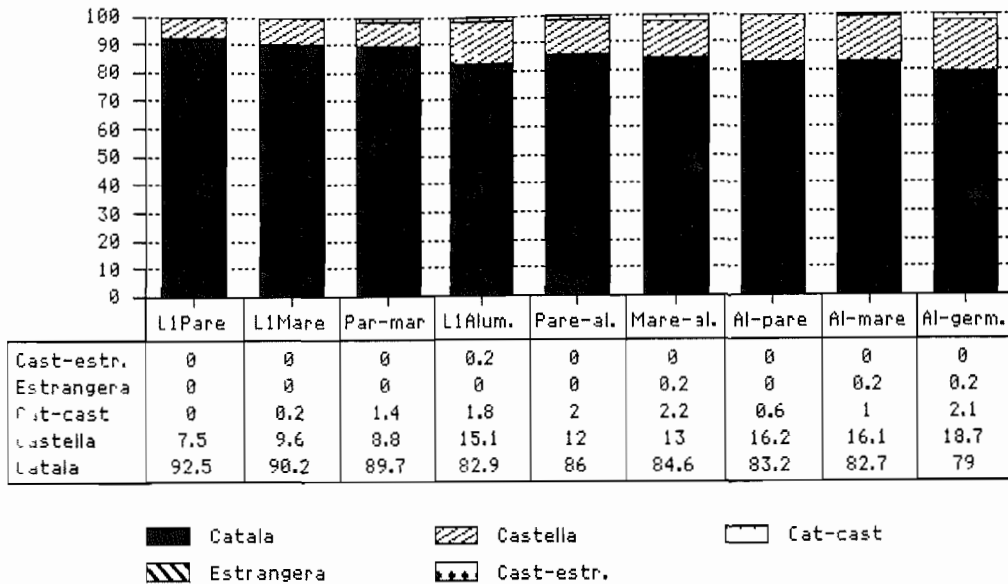
En aquest grup³⁰ la presència i ús de la llengua catalana en l'àmbit familiar segueix la tendència descendent de pares a fills (↑ T.42-51) que hem vist com a general de tot el conjunt de la població, encara que aquí el percentatge a favor de la llengua catalana és molt superior a la resta de llengües.

²⁹ Així i tot podem fer un càlcul d'aproximació. Si calculam una edat mitjana dels pares i mares d'aquests alumnes de 45 anys, ens situam a finals dels anys 40, quan, segons les dades que tenim, la proporció d'immigrants espanyols era del 7'94% al conjunt de les Illes i del 15,40% a Palma (IBAE 1988 i 1991). Aquestes dades no s'allunyen gaire de la diferència entre el tant per cent de pares nascuts als Països Catalans i el dels que tenen el català com a L1.

³⁰ En l'anàlisi de la situació lingüística en els grups segons l'origen familiar no es consideren els joves que han nascut fora de les terres de parla catalana (50) ni aquells que no donen informació suficient per poder-los classificar segons l'origen territorial dels pares (19), per tant la mostra és de 936 individus. D'altra banda hem eliminat, en l'extracció de percentatges, els alumnes que no contesten la pregunta corresponent; en general la manca de resposta és molt baixa en tots els casos (no arriba a l'1%), però se situa en el 6,8% a la pregunta referida als germans, com ja hem dit, i si no els descartàvem, en aquest cas en concret, quan utilitzam únicament els valors referits a l'ús del català es produiria una esbiaixada en relació a la resta de preguntes.

II. Competència lingüística i usos

L1 de pares, mares i alumnes i llengua de relació familiar (grup AUT)

Més del 90% dels pares i de les mares d'aquest grup tenen el català com a L1 i, pràcticament, tota la resta hi té el castellà, els quals, en part, potser siguin immigrants de segona generació. L'ús del català com a llengua de relació entre els membres d'aquests matrimonis es manté en un valor molt semblant al que té com a L1.

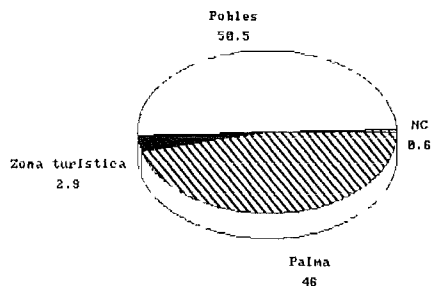
En canvi, aquestes mateixes parelles, quan actuen de pares i mares redueixen l'ús del català de manera més perceptible i augmenten el del castellà. En consonància amb aquesta tendència hi ha el fet que el català només és considerada L1 pel 82,9% dels alumnes (el 15,1% hi considera el castellà) i que l'ús que en fan amb els pares i amb les mares, segueixi aquesta tendència a la baixa, mentre que l'ús del castellà continua creixent.

Quan els alumnes estableixen la intercomunicació amb els germans, els membres de la família de la mateixa generació, l'ús del català se situa en 79,1% (10 punts per davall l'ús que en fan els pares entre ells), mentre que el del castellà arriba fins al 18,7% (també 10 punts, en aquest cas, per damunt l'ús que en fan els pares).

Cal destacar que en aquest grup la suma de la resta de respostes no arriba en cap cas al 2,5%, per tant són poc significatives. Queda clar que la solució bilingüe, tant pel que fa a les L1 com a l'ús de les dues llengües amb un determinat interlocutor és pràcticament inexistent, la qual cosa s'oposa clarament a la concepció de la nostra societat com a bilingüe, si en aquesta afirmació s'hi vol entendre que els individus assumeixen les dues llengües com a pròpies.

b) Valors segons el lloc de residència³¹.

La residència dels alumnes d'aquest grup és distribueix de manera bastant equilibrada entre Palma i els pobles (↑ T.51)³². Segons les nostres dades, però, representen el

43,3% de la població jove de Palma i el 73,0% de la dels pobles (↑ T.52); per tant en un cas, encara que siguin el grup més nombros dels tres estudiats, no representen majoria absoluta i en l'altre ho són amb escreix.

Entre els alumnes d'aquest grup que viuen a Palma es produeix, seguint la tònica general vista fins ara, un retrocés de la presència del català (de 16 punts) que va des del valor més alt com a L1 dels pares i mares fins al més baix en l'ús amb els

³¹ Quan ens referim al lloc de residència dels alumnes, contemplan dues possibilitats «pobles» i «Palma». En aquests casos, deixam de tenir en compte els alumnes que hem considerat que vivien en «zona turística», a causa que són una mostra insuficient (32 alumnes entre els tres grups de procedència familiar), si són tractats a part, per poder oferir resultats fiables. Igualment en aquest nivell s'han eliminat els que no posen lloc de residència, que en el grup AUT són 4 i 1 en el MXT.

³² 15 alumnes (2,9%) viuen a les zones que hem anomenat turístiques. Aquest nombre tan reduït (en aquest grup i en els altres dos) fa que no els tinguem en compte quan analitzam les resultats a partir dels llocs de residència. De tota manera, en les taules de l'annex V, n'hem inclòs els valors, simplement com a informació complementària.

II. Competència lingüística i usos

germans. Mentre que entre els que viuen a pobles la presència del català es manté estable (amb una variació màxima de 2 punts) en tots els casos i usos estudiats dins l'àmbit familiar.

LA LLENGUA CATALANA A L'ÀMBIT FAMILIAR SEGONS EL LLOC DE RESIDÈNCIA († T.42-50, 53-54)

	Palma			Pobles		
	Català	Castellà	Cat-cast	Català	Castellà	Cat-cast
L1 pare	87,9	12,1	0,0	96,9	3,1	0,0
L1 mare	82,1	17,5	0,4	97,7	2,3	0,0
Pare amb mare	80,8	17,0	2,2	97,6	1,6	0,8
L1 alumne	69,0	28,5	2,6	95,8	2,7	1,2
Pare amb alumne	72,3	22,1	3,5	96,8	2,8	0,4
Mare amb alumne	71,4	24,7	3,9	96,9	2,0	0,8
Alumne amb pare	68,9	29,8	1,3	96,5	3,5	0,0
Alumne amb mare	67,5	30,3	2,1	96,9	2,7	0,0
Alumne amb germans	61,6	36,1	2,3	95,1	2,5	2,0

La diferència d'aproximadament 10 punts entre els pares i mares que viuen a Palma que tenen el català com a L1 i els dels pobles, pot deure's, en part, a la diferent proporció d'immigrants de 2a generació amb residència a Palma i a pobles. Però el fet que en la resta de situacions referides als que viuen a Palma hi hagi un progressiu descens de la presència del català, ha de tenir una explicació relacionada amb el medi.

Un 15% dels pares i un 11% de mares que resideixen a Palma i tenen el català com a L1 (L1cat) deixen de parlar-hi amb els seus fills. Aquesta deserció es reflecteix en el fet que només el 68,9% dels seus fills tinguin el català com a L1, i en una proporció semblant l'utilitzin per parlar amb ells. La disminució que caracteritza les comunicacions entre germans, situa l'ús del català en el 61,6%.

En canvi, en el mateix grup de procedència familiar, si viuen als pobles la identificació del català com a L1, tant de pares com de fills, se situa al voltant del 96%, i amb uns valors

semblants es mantenen tots els usos, tant entre progenitors, com entre germans.

Queda clar, per tant, que la residència a Palma suposa una clara pressió en contra de l'ús del català en aquest grup familiar, mentre que en els pobles la transmissió de llengua entre pares i fills és estable.

c) Els joves de AUT de L1cast. Caracterització.

Hem vist que el 15,1% (77 alumnes) dels fills dels matrimonis autòctons diuen que tenen el castellà com a L1 (L1cast).

D'aquests, n'hi ha 20 que tenen tots dos progenitors de L1cast, els quals, per tant, en bona part podrien ser immigrants de segona generació. 30 més tenen un progenitor de cada llengua; probablement, un immigrant de segona generació i un que no ho és. Per tant les causes per les quals els alumnes han esdevingut de L1cast són clares, tal com veurem que es comporten els fills de matrimonis immigrants i els de progenitors de procedència mixta.

De la resta (27), n'hi ha 2 que només donen L1 per a la mare; en un cas és el català i en l'altre, el castellà.

Els 25 restants (4,9% del total del grup AUT) tenen ambdós progenitors de L1cat (↑ T.55). En aquest subgrup és, per tant, on es produeix més significativament la deserció lingüística catalana. 23 (88,0%) d'ells³³ viuen a Palma; 2 (8%), a pobles; i 1 (4%), no contesta (↑ T.56). En aquestes dades podem veure que el medi Palma sembla que té un protagonisme molt marcat en aquest grup; a més, els dos alumnes que viuen a pobles estudien a col·legis privats de Palma (↑ T.58)³⁴.

³³ Hi afegim l'alumne que només dona L1 de la mare, català, i no del pare perquè és difunt.

³⁴ A Alacant, la raó que més esmenten els protagonistes de la interrupció lingüística intergeneracional és la inèrcia de l'ambient; i, en segon lloc, la baixa valoració del parlar autòcton, la qual, sens dubte, també és deguda a l'entorn (Montoya 1996: 182).

II. Competència lingüística i usos

Si analitzam algunes respostes d'aquest grup, tot i que són molt pocs individus, és possible que puguem intuir algunes de les característiques, a més de l'estreta relació amb Palma, del perfil d'aquests individus que adopten una estratègia individualista de deserció, d'abandonar la identificació amb el propi grup.

Amb relació als estudis dels pares d'aquests alumnes, en el quadre següent podem veure que els tenen superiors als de la mitjana dels que formen el grup AUT. Les diferències són més importants entre els pares que entre les mares i les distàncies majors es produeixen entre els que només tenen estudis primaris, que són el 30% menys en el subgrup que ara estudiam, i en els que tenen estudis universitaris que són el 18% més. Entre les mares es produeix la mateixa tendència però amb diferències molt menors. Per tant, tot i les precaucions que cal tenir a causa del baix nombre d'individus, sembla que la deserció lingüística tendeix a ser major per part d'algun cercle de progenitors amb estudis superiors, tal volta perquè creuen que el castellà els pot ser més útil o servir d'element de distinció social o d'aproximació als grups dominants³⁵.

ESTUDIS DELS PROGENITORS DELS ALUMNES DE Licast (↑ T.59-60)

	NC	Sense	Primaris	Batxillerat/FP	Diplonatura	Universitaris
Pares AUT	8,2	2,1	52,0	21,9	6,8	8,9
Pares	15,4	0,0	23,1	26,9	7,7	26,9
Mares AUT	9,9	2,5	62,9	17,3	4,3	3,1
Mares	15,4	0,0	53,9	19,2	3,9	7,7

³⁵ Segons R. Linton, a qualsevol societat, la primera cosa que fa una persona que vol ingressar en una classe més alta és adoptar les pautes de la cultura manifesta d'aquesta classe, i abandonar les de la seva (1982: 71). I, evidentment, la llengua és una de les més importants d'aquestes pautes. També Jones (1991: 21) fa notar que al País de Gal·les són els sectors professionals «que han vist com els seus pares o els seus avis renunciaven a transmetre la seva llengua a les generacions següents» els que més oposició fan a l'ensenyament del gal·lès.

En aquests matrimonis la llengua majoritària de relació entre els cònjuges és el català (65,4%), però amb els fills, només 9 (34,6%) hi mantenen ambdós el català i només 3 fills parlen amb ambdós progenitors en català, la resta hi parlen en castellà. Amb els germans només 1 hi parla en català i 21 en castellà (↑ T.61-64). En el si familiar hi ha una regressió important de la llengua, tot i que tots (pares, mares i alumnes) saben parlar «bé» el català. 6 dels alumnes diuen que saben parlar en català perquè sempre l'han parlat; 11 n'han après gràcies al sistema escolar; i 13, per algun familiar³⁶ (↑ T.65-67).

La diferència de sexe no sembla influir en aquest aspecte ja que n'hi ha 12 que són homes, 13 dones i 1 NC (↑ T.68).

La majoria d'aquests joves diuen que a l'entorn immediat extrafamiliar hi senten parlar sobretot en castellà i consideren que dominen més el castellà (↑ T.69-74). Amb els coneguts, tant si són castellanoparlants com catalanoparlants la majoria hi parlen en castellà, excepte amb els familiars i coneguts de més de 30 anys catalanoparlants i amb els professors també catalanoparlants (↑ T.75-107).

4.1.3. Situació en les famílies de matrimonis mixts (MXT).

a) Valors globals.

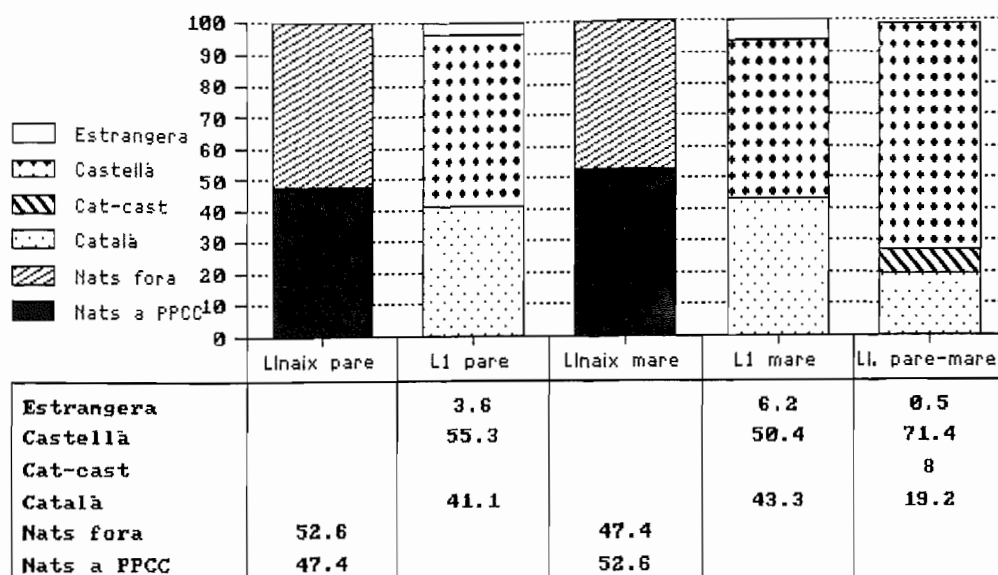
El 24,6% dels alumnes que han nascut a terres de parla catalana són fills de matrimonis mixtos; és a dir, un dels progenitors és autòcton, ha nascut als Països Catalans, i l'altre és immigrant (↑ T.41).

En les famílies d'aquests alumnes, la proporció de pares i mares autòctons i immigrants és molt equilibrada, encara que el nombre de pares que han nascut fora és lleugerament superior al de mares (↑ T.108).

³⁶ Els avis, potser? Substitució lingüística en tres generacions?

II. Competència lingüística i usos

Lloc de naixement i llengua de pares i mares del grup MXT

Mentre que la llengua castellana és la L1 de la majoria dels pares i de les mares, la llengua catalana només ho és de poc més del 40%. En aquest grup la proporció de pares i mares que tenen com a L1 una llengua estrangera és relativament significativa (↑ T.109-110).

La diferència a favor de la llengua castellana com a L1 s'explica pel fet que, en aquest grup, el 17,4% dels pares i el 20,7% de les mares nascuts als Països Catalans tenen el castellà com a L1³⁷; mentre que només el 5% i el 3,7%, respectivament, dels nascuts fora hi tenen el català (↑ T.111-112).

L'ús del català com a llengua de relació entre els cònjuges descendeix 20 punts per davall la proporció de L1cat, els quals s'incrementen en l'ús del castellà. L'opció d'ús de les dues llengües se situa al 8% (↑ T.114).

Amb els fills, els pares i mares catalanoparlants tendeixen a mantenir-hi més el català que no amb els cònjuges, encara que se situa més de 13 punts per davall el nivell de proporció del català com a L1. L'ús de les dues llengües, en un i altre cas, no arriba al 5% (↑ T.115-116).

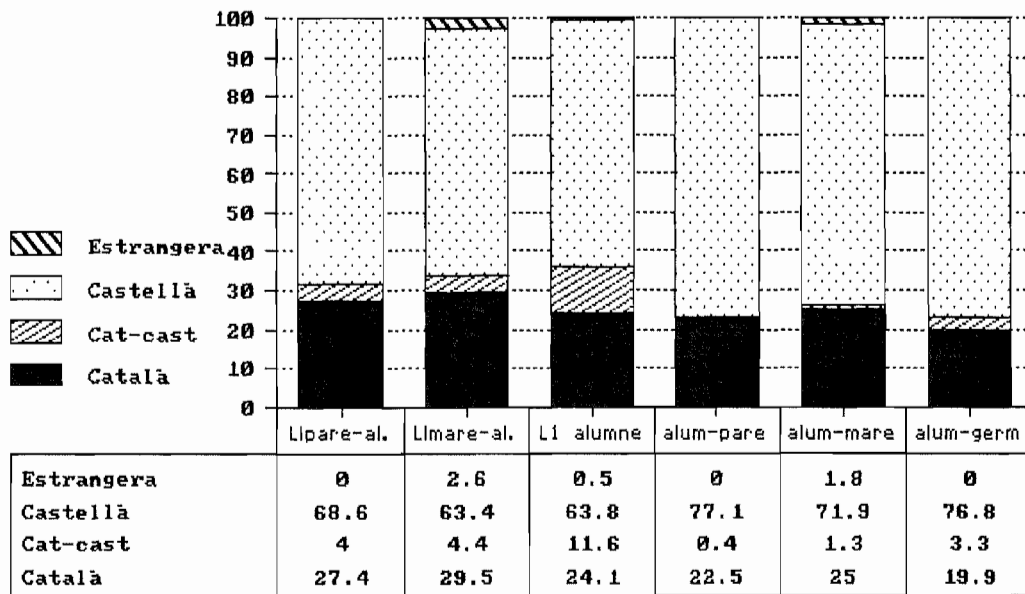
³⁷ Una part d'ells, probablement, deuen ser immigrants de segona generació.

4. L'àmbit familiar

Aquests usos dels pares i mares amb els fills es reflecteixen necessàriament en la consideració de la L1 dels alumnes. Només poc menys d'una quarta part hi té el català, mentre que el castellà ho és del 63,8%. En aquest cas, la resposta català-castellà (L1bil) arriba a l'11,6% (↑ T.113).

Llengua usada per progenitors i fills en les famílies.

Grup MXT

Les parelles lingüísticament mixtes tenen la necessitat d'haver d'escollir la llengua de relació. En aquest cas, poden optar per la llengua de l'home, per la llengua de la dona o per les dues (Mackey 1976: 378). Sembla, a més, que, si n'escullen només una, la llengua de l'entorn en què viuen necessàriament ha de pesar; si n'escullen dues, pot ser a causa d'una actitud despreocupada o producte d'una planificació.

Entre les parelles d'origen lingüístic mixt d'aquesta mostra l'opció de parlar exclusivament en castellà als fills és la majoritària; en canvi, la de parlar-los ambdós en català és molt més baixa i la de parlar-los cadascú en la seva se situa entre

II. Competència lingüística i usos

aquests dos extrems³⁸, tot i que, segons Mackey (1976: 378) el contacte a l'entorn familiar amb dues llengües des de la infantesa n'assegura un aprenentatge equilibrat sense cap esforç suplementari.

Si analitzam quina relació hi ha entre l'opció lingüística que tria el matrimoni per adreçar-se als fills i la L1 que aquests diuen tenir, podem observar que quan tots dos usen el català el 90,0% dels fills diuen tenir-lo com a L1. En canvi, si opten per parlar-los en castellà només és el 2,8% que té el català com a L1. Si els parlen en les dues llengües, el 34,4% diu tenir-hi el català; el 45,3%, el castellà; i el 18,8% les dues llengües; aquesta opció és l'única que dóna un valor relativament alt a la solució bilingüe, de fet serien els casos més ajustats al que es coneix com a *bilingüisme natural* (Badia 1982: 42) o *familiar* (Vallverdú 1973: 41), mentre que en les altres dues opcions familiars aquesta solució només representa el 3,3% i el 5'6% (↑ T.117).

Queda clar per tant que l'única alternativa dels matrimonis bilingües que garanteix la continuïtat del català com a L1 és la d'emprar ambdós cònjuges aquesta llengua amb els seus fills.

A part dels valors globals d'aquest grup, pot ser interessant veure també com es produeix el repartiment d'espai de les dues llengües, quan, en aquests matrimonis, el qui té el català com a L1 és el pare o la mare i l'altre cònjuge hi té el castellà³⁹.

Encara que sempre l'opció majoritària d'aquests matrimonis és escollir com a llengua d'ús exclusiu en la relació conjugal el castellà, hi ha algunes diferències segons quin dels dos cònjuges és el catalanoparlant. La discrepància principal és que,

³⁸ En aquests percentatges no hem tingut en compte les 28 enquestes en què l'opció dels pares no és cap d'aquestes tres, perquè compliquen l'anàlisi sense aportar-hi res de significatiu i només representen el 12% del total del grup. Aquests 28 matrimonis estan formats per 7 casos en què un dels dos membres no contesta, 6 en què la mare els parla en una altra llengua i 19 en què el pare o la mare els parla en les dues llengües (Cal tenir en compte que si no sumen 28 és perquè en una mateixa família cada un dels cònjuges pot formar part de diferents grups d'aquesta casuística).

³⁹ En total són 154 matrimonis.

4. L'àmbit familiar

quan qui té com a L1 el català és la mare, la solució bilingüe és molt inferior a quan és el pare, i en canvi el nombre de matrimonis que usa exclusivament una de les dues llengües és superior (4 punts en ús de català i 16 de castellà).

LLENGUA QUE USEN ELS MATRIMONIS MIXTOS SEGONS LA L1 DELS CÒNJUGES

	NC	Català	Català-castellà	Castellà	Altres
Pares L1cast - mares L1cat	1,2	19,5	3,7	75,6	0,0
Pares L1cat - mares L1cast	4,2	15,3	19,4	59,7	1,4

En tots els casos, la llengua majoritària del matrimoni és el castellà, però sembla, que la llengua del pare és més determinant que la de la mare, ja que quan el catalanoparlant és aquell el català és present com a llengua de relació (única o juntament amb el castellà) en el 34,7% de matrimonis, en canvi si és l'esposa només ho és en el 23,2% de casos.

L'abandó en la relació matrimonial de la llengua pròpia és baix en el cas dels castellanoparlants i, en canvi, molt més elevat en els cas dels catalanoparlants (↑ T.120, 123, 126).

En aquests matrimonis, el comportament lingüístic amb els fills segueix la mateixa tendència que amb els cònjuges; els catalanoparlants abandonen molt més la seva llengua pròpia que els castellanoparlants. Encara que, entre les mares, la tendència a mantenir el català és més alta que entre els pares, de tal manera que més de la meitat de mares catalanoparlants parlen als fills en català (↑ T.121-122, 124-125, 127-128).

LLENGUA EN QUÈ, SEGONS LA SEVA L1, PARLEN ELS CÒNJUGES DE MATRIMONIS MIXTOS ALS FILLS

		NC	Català	Català-castellà	Castellà
Pares	L1cat	0,0	45,8	12,5	41,7
	L1cast	0,0	13,4	0,0	86,6
Mares	L1cat	0,0	57,3	4,9	37,8
	L1cast	1,4	9,7	5,6	83,3

II. Competència lingüística i usos

La tendència, per tant, és la mateixa que en la relació amb el cònjuge, encara que no tan acusada.

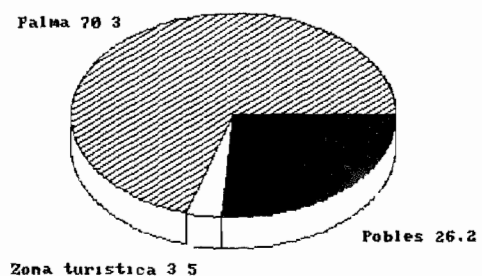
En els matrimonis mixtos el membre de llengua catalana hi renuncia molt més que el de llengua castellana. Aquest és un dels efectes del bilingüisme unidireccional, el bilingüe (autòcton) empra la llengua que comparteix amb el monolingüe (al·lòcton).

Els descens en l'ús del català per part dels alumnes enquestats en relació a l'ús que en fan els seus progenitors, que observàvem com a tendència general, es reproduïx també en aquest grup. Ja hem vist que hi ha un descens aproximat de 5 punts en l'ús del català que fan els alumnes amb els progenitors del que es fa en sentit contrari. En correspondència l'ús del castellà segueix el procés oposat i augmenta més de 8 punts.

Amb els germans s'incrementa encara més el descens d'ús del català, que se situa per davall del 20%, i l'ascens del castellà; mentre que la relació bilingüe és més excepcional (↑ T.129-131).

b) Valors segons el lloc de residència.

La major part dels joves d'aquest grup tenen la residència a Palma, la resta es distribueixen entre els pobles i una part molt reduïda viu als llocs que hem classificat com a «zona turística» (↑ T.51). En el total de joves que viuen a Palma, els d'aquest grup suposen més d'una quarta part (29,6%); en canvi als pobles només representen el 16,9% (↑ T.52).

Entre els pares i les mares que viuen als pobles el pes que el català hi té com a L1 és pràcticament idèntic a la proporció

4. L'àmbit familiar

dels que han nascut a terres de parla catalana⁴⁰. En canvi a Palma, el nombre de cònjuges que són de L1cat és, en ambdós casos, considerablement inferior als dels autòctons⁴¹ (↑ T.109-112).

Dels pares nascuts a terres de parla catalana el 92,6% tenen el català com a L1 si viuen als pobles i el 76,6% si viuen a Palma. Entre les mares aquestes xifres són el 97,0% i el 70,2% (↑ T.115-116).

Evidentment, la gran majoria de pares i mares nascuts fora dels Països Catalans tenen el castellà com a L1, tot i que una part considerable de mares, que superen el 12,8%, hi tenen una llengua estrangera⁴².

LLENGUA DELS PROGENITORS SEGONS EL LLOC DE RESIDÈNCIA (↑ T.109-110, 122)

	Palma				Pobles				
	Català	Cat-cast	Cast.	Estrang.	Català	Cat-cast	Cast.	Estrang.	Altres
L1 pare	41,0	0,0	55,8	3,2	43,3	0,0	51,7	5,0	0,0
L1 mare	38,9	0,0	55,4	5,7	56,7	0,0	36,7	6,7	0,0
Ll.pare-mare	12,1	9,6	79,6	1,3	37,9	10,3	50,0	0,0	1,7

La presència de la llengua catalana en les famílies mixtes que viuen a Palma segueix una evolució semblant a la del grup general. Però, així i tot, el descens que es produeix entre els valors que té com a L1 de pares i mares (molt semblant al general) i els valors d'ús o com a L1 dels fills és molt més pronun-

⁴⁰ Lleugerament superior entre les mares (56,7% de L1cat; 55% nascudes als Països Catalans) i un poc inferior en el cas dels pares (43,3% de L1cat; 45,0% nascuts als Països Catalans).

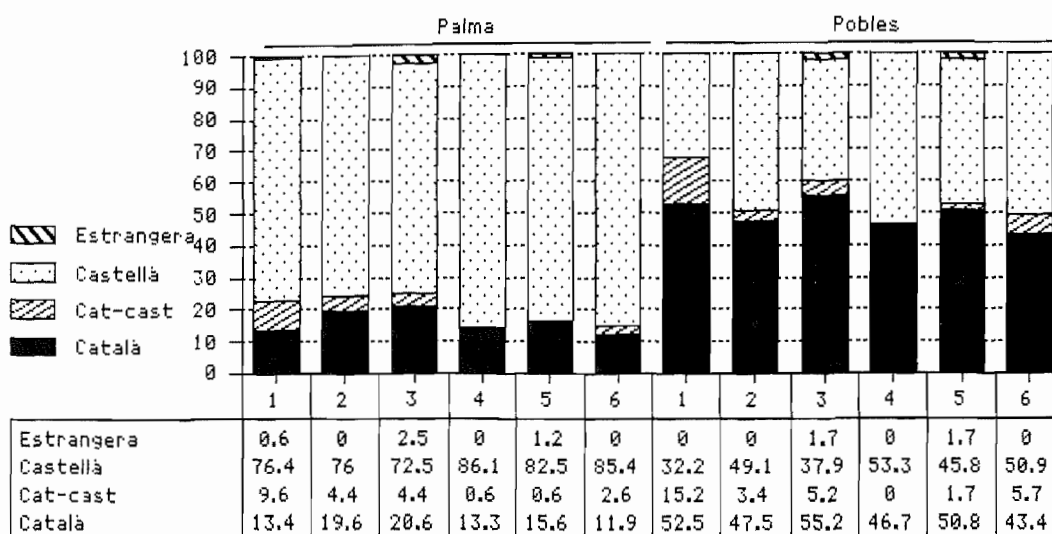
⁴¹ Entre les mares: 38,9% L1cat; 52,1% nascudes als Països Catalans. Entre els pares: 41,0% de L1cat; 47,8% nascuts als Països Catalans.

⁴² Els pares nascuts fora del territori català que viuen a Palma, segons la L1, es distribueixen així: 85,7%, castellà; 6,0%, català; i 6%, una llengua estrangera. Dels que viuen a pobles: 87,9%, castellà; 3,0%, català; 9,1%, una llengua estrangera. Els mateixos valors per a les mares que viuen a Palma són 83,1%, 2,6% i 11,7%; i entre les que viuen a pobles, 77,8%, 7,4% i 14,8% (↑ T.117-118).

II. Competència lingüística i usos

ciat (entre 20 i 28 punts). L'opció bilingüe només té valors significatius en les relacions entre pare i mare i com a L1 dels fills.

L1 dels alumnes i llengua d'ús familiar del grup MXT segons el lloc de residència (↑ T.121-124, 143-146)

1. L1 de l'alumne; 2. Llengua usada pel pare amb l'alumne; 3. Llengua usada per la mare amb l'alumne; 4. Llengua usada per l'alumne amb el pare; 5. Llengua usada per l'alumne amb la mare; 6. Llengua usada per l'alumne amb els germans.

En canvi en els pobles, on el català com a L1 de les mares és majoritari i assoleix 13 punts més que en els pares, tots els valors d'usos i de L1 es mantenen pràcticament al mateix nivell. Cal dir que, en pràcticament tots aquests matrimonis (95%), un dels dos cònjuges té el català com a L1, mentre que a Palma en un 21% tots dos són castellanoparlants. En aquest cas, cal fer constar que el valor d'ús del català supera el del castellà en una sèrie de situacions: com a L1 de la mare i de l'alumne, com a llengua usada entre mare i fill. Les solucions bilingües, en els pobles, també tenen valors considerables, superiors als del grup de Palma, en les relacions entre pare i mare i, sobretot, com a L1 dels fills, que és la situació en què el castellà assoleix el nivell més baix.

4. L'àmbit familiar

Com es pot veure, als pobles tendeix a mantenir-se una proporció semblant de presència de català i de castellà en les famílies mixtes, mentre que a Palma hi ha un fort increment de la presència del castellà.

Sens dubte, un dels fets determinants en aquestes diferències de comportament és que a Palma, només en el 9,2% dels matrimonis els dos cònjuges parlen en català als seus fills i en el 63,8% els parlen en castellà i en els pobles els que els parlen en català són el 30,2% i en castellà només arriben al 24,5%. Els comportaments bilingües, que cadascú els parli en la seva llengua, es donen en pocs casos (en el 27,0% de matrimonis de Palma i en el 45,3% dels de pobles), fet bastant general a l'àrea catalana (Vila 1993: 13).

Aquest comportament diferenciat dels pares condiciona clarament, com és obvi, la L1 dels fills, la qual variarà de la mateixa manera segons el lloc de residència.

L1 DELS FILLS SEGONS LA LLENGUA EN QUÈ ELS PARLEN ELS PARES I MARES († T.125-127, 149, 152, 154)

	Palma			Pobles		
	Català	Cat-cast	Castellà	Català	Cat-cast	Castellà
Tots 2 en català	84,6	0,0	15,4	93,8	6,3	0,0
1 en cat / 1 en castellà	23,7	18,4	55,3	50,0	16,7	33,3
Tots 2 en castellà	1,1	3,3	93,3	15,4	15,4	69,2

Així, quan els parlen ambdós en català, tenen aquesta llengua com a L1 la gran majoria dels alumnes, però amb una diferència de 10 punts favorable als dels pobles, on no n'hi ha cap que tengui el castellà com a L1. Quan el comportament dels pares és bilingüe, els que resideixen a Palma s'inclinen clarament pel castellà, mentre que els de pobles ho fan pel català, en proporcions semblants però invertides. Si els pares els parlen tots dos en castellà, a Palma la presència del català com a L1 dels fills és totalment residual, en canvi als pobles assoleix més del 15%; en aquest cas, tant a Palma com als pobles el castellà és la llengua majoritària.

II. Competència lingüística i usos

A Palma, quan els dos cònjuges parlen als fills en la mateixa llengua, la major confluència d'aquests es produeix amb el castellà; en canvi en els pobles es produeix amb el català.

Sembla clar, per tant, que a part del comportament lingüístic dels pares amb els seus fills, en el grup MXT també és determinant l'entorn extrafamiliar.

4.1.4. Situació en les famílies de matrimonis d'immigrants.

En la mostra amb què treballam, els joves fills dels matrimonis d'immigrants són 191, els quals representen el 20,4% (↑ T.41).

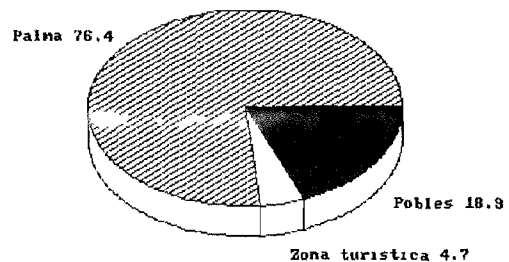
En les famílies d'aquest grup, els valors que assoleix la presència del català és gairebé insignificant (↑ T.157-166).

En tots els casos els valors de la llengua castellana superen el 93% i el més alt de la catalana és 3'7%, com a L1 dels fills; el mateix que tenen les llengües estrangeres com a L1 dels pares.

És clar, segons aquestes dades, que el funcionament lingüístic intern d'aquestes famílies no és pràcticament gens afectat pel fet de localitzar-se en un territori de llengua diferent a la seva, cosa bastant freqüent en aquests casos (Mackey 1976: 379).

La diferència de comportament, segons si la seva residència és a Palma o a pobles, té poques possibilitats de manifestar-se, a causa de la reduïda proporció dels que resideixen a pobles.

La majoria d'aquests alumnes es concentren a Palma i la resta es distribueixen entre els pobles i el que hem anomenat zona turística. A més d'aquesta diferència en la distribució, n'hi ha una altra de més determinant: el pes relatiu que aquests alumnes tenen en un lloc i en l'altre. Els 146 que viuen a Palma representen el 28,3% de la població de la mateixa generació que viu

a Palma; mentre que els 36 que viuen a pobles hi són el 10,1%⁴³ (↑ T.51-52).

A pesar d'aquesta limitació quantitativa, cal dir, això sí, que a Palma (↑ T.157-165, 167) l'ús exclusiu que es fa del català com a llengua familiar és nul en tots els casos (excepte en les relacions entre germans i entre els cònjuges que és del 0,7% en els dos casos) i que només és considerada L1 d'una mare (0,7%) i de tres alumnes (2,1%). L'ús conjunt de les dues llengües també té uns quotes molt baixes; el valor més alt és en la relació entre germans, en què arriba al 2,2%.

En els pobles (↑ T.157-165, 168), tot i que el català no és L1 de cap dels cònjuges d'aquest grup, el català coneix un mínim ús en tots els casos (va del 2,8%, en les relacions entre el matrimoni i entre el fill i la mare, al 5,88% en les relacions entre el fill i el pare), que arriba a l'11,1% com a L1 dels alumnes. Cal destacar que l'ús del català en aquest grup en molts de casos només arriba al que hi té una llengua estrangera. La solució de l'ús de les dues llengües també té uns valors molt baixos, el més alt és entre germans (6,1%).

Encara que pels pocs casos que hi ha en aquest grup, sobretot que viuen a pobles, i pel quasi nul ús que es fa del català no es pugui assegurar, sembla que altra vegada la residència als pobles actua a favor de la llengua catalana.

4.2. CONEIXEMENTS DE LLENGUA CATALANA EN LES FAMÍLIES.

Com ja hem dit anteriorment, a les darreries del franquisme, entre determinats sectors preocupats per la situació lingüística de les Illes, es creia que la manca d'ús del català per part dels immigrants al·loglots i, en algunes habilitats i registres (escriptura, usos formals, etc.), per part dels catalanoparlants era deguda a la manca de competència suficient. Es creia també

⁴³ A part de no tenir en compte el comportament dels alumnes que viuen a zona turística com a grup de població, en el cas dels fills d'immigrants també s'ha d'agafar amb moltes precaucions el comportament dels que viuen a pobles per poder-lo considerar representatiu.

II. Competència lingüística i usos

que aquesta situació canviaria quan la llengua catalana accedís a l'escola. Quan això succeís, per tant, n'augmentaria l'ús.

Després de més de deu anys d'estar, a les Illes Balears, en el currículum obligatori de l'ensenyament primari i secundari (s'hi va incorporar durant el curs 1979-1980) i, a més, encara que en proporcions molt minoritàries, després d'haver accedit als mitjans de comunicació, la llengua catalana ha assolit un prestigi i reconeixements socials que abans no tenia. D'aquesta manera ha pogut arribar amb molta més facilitat a tota la població.

Aquesta possibilitat de major contacte amb la llengua hauria d'haver fet augmentar i consolidar els coneixements que se'n tenien. És obvi que la millora s'ha d'haver produït principalment entre la població jove, que ha estat escolaritzada durant aquest període. Així i tot, el fets favorables a la llengua que es donen a fora de l'escola (presència en els mitjans de comunicació, en l'administració, en cursos per a adults, etc.) també haurien d'haver incidit sobre la resta de la població.

En aquest sentit, hem cregut convenient analitzar quins són els coneixements de llengua que tenen els joves enquestats i els seus progenitors, per veure fins a quin punt, les capacitats en català es reflecteixen en l'ús⁴⁴.

4.2.1. Coneixements globals⁴⁵.

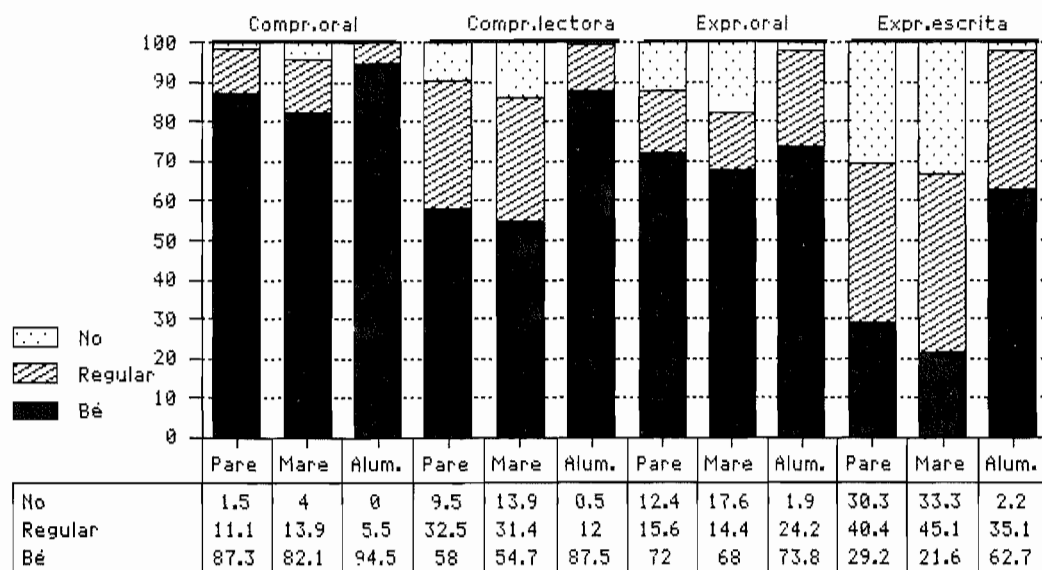
En el conjunt de la mostra estudiada, segons els resultats de l'enquesta (↑ T.169), el domini de les habilitats receptives (comprensió oral i escrita) és molt alt. El nivell més alt de

⁴⁴ Les preguntes del qüestionari a què farem referència per a l'anàlisi del grau de coneixements que tenen el pare, la mare i l'alumne enquestat són les que duen els codis LC, LL, LP i LŞ.

⁴⁵ En el total de la mostra amb què treballam (1009 enquestes; ↑ T.175-186) els percentatges dels alumnes que no contesten a aquestes preguntes va del 0,8 al 3,7% (en el cas dels pares de 3 a 3,7%; mares, d'1,5 a 2,4%; en el cas d'alumnes de 0,8 a 1,1%). Per poder comparar els valors entre ells, hem optat per considerar que els que no contesten tenen una distribució proporcional semblant a la resta del grup i, per evitar desviacions, els hem eliminat dels càlculs.

manca de comprensió es localitza entre les mares, on, però, només arriba al 4%; a l'extrem oposat hi ha els fills entre els quals no n'hi ha cap que digui que no entén la llengua catalana. En segon lloc se situa la comprensió lectora, on la incapacitat va del 0,5% (dels alumnes) al 13,9% (de les mares).

Competència en català. Valors globals

En passar a les capacitats productives, lògicament, ja hi ha un sector més ampli que no les posseeix. Pràcticament la totalitat dels alumnes diuen saber parlar en català; en canvi, altra vegada, entre les mares és on aquesta capacitat és més reduïda, ja que el 17,6%, segons els seus fills, no en saben. L'escriptura és l'habilitat més restringida; la impossibilitat d'escriure se situa entre el 2,2% dels alumnes i el 33,3% de les mares.

Si analitzam els valors de la resposta que implica atribuir-se més bon domini de la llengua⁴⁶, trobam que, una altra vegada, els valors extrems són ocupats per mares i fills, ara naturalment en sentit contrari. La capacitat d'entendre'l «bé» és reconeguda per pràcticament tots els alumnes, però només el 82,1% l'assigna a la seva mare. En les altres habilitats hi ha una proporció menor de persones en el nivell alt. En tots els casos,

⁴⁶ En el qüestionari hi havia tres possibilitats de resposta al domini de la llengua catalana: «No», «Regular» i «Bé»

II. Competència lingüística i usos

els nivells més baixos de les habilitats lingüístiques s'atribueixen a les mares, mentre que els més alts corresponen als alumnes. Les capacitats dels pares sempre tenen un valor molt més pròxims als de les mares que als dels fills.

Les diferències més grans entre els coneixements dels alumnes enquestats i els dels pares i mares, es donen en la capacitat d'escriure en català. Entre els primers la incapacitat d'escriure-hi pràcticament no és reconeguda per ningú (2,2%), mentre que l'assignen a un terç de pares i mares. La capacitat d'escriure-hi «bé» és confirmada per quasi dos terços dels alumnes i només l'atribueixen a una quarta part dels seus progenitors.

En les diferències que hi ha en la capacitat de parlar en català es produeix un fet a destacar. Mentre que hi ha una distància important entre la manca de capacitat de parlar-hi dels pares i mares (12,4% i 17,6%) i la dels fills (1,9), les capacitats de parlar-lo correctament («bé») s'aproximen moltíssim: 72% dels pares, 68% de les mares i 73,8% dels alumnes.

En aquestes dades s'hi pot percebre l'empremta de l'escolarització. En l'habilitat lectora i escriptora és on els fills es distancien més dels seus pares; en canvi en les que es poden adquirir més fàcilment per contacte amb el context social (entendre oralment i parlar) les diferències són menors.

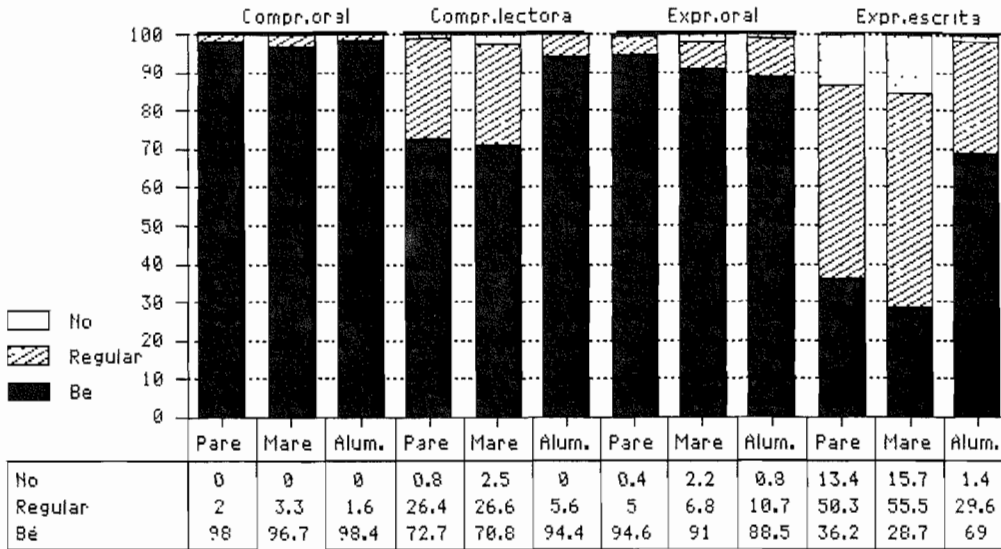
4.2.2. Coneixements de català en les famílies de matrimonis autòctons.

a) Valors globals.

En aquest grup les capacitats de comprensió i d'expressió són, com era d'esperar, més elevades que la mitjana en tots els membres estudiats (↑ T.170).

La incapacitat d'ús del català en pares i fills no supera l'1% en cap cas, excepte en l'escriptura, que, si és pràcticament insignificant entre els alumnes, arriba al 13,4% entre els pares. Les mares que no posseeixen alguna de les habilitats estudiades sempre superen el 2%, excepte en comprensió oral; en escriptura arriben fins al 15,7%.

Competència en català. Grup AUT.

Les habilitats orals en català, com és lògic en el segment de població que la té majoritàriament com a L1, assoleixen el nivell més elevat en quasi tots els casos. La comprensió oral és qualificada com a «bé» en més del 96% dels enquestats. L'expressió oral també té uns valors molt semblants, però aquí els alumnes s'atribueixen el nivell «bé» en menys ocasions de les que l'assignen als pares i a les mares.

En canvi en les habilitats més relacionades amb l'escolarització (lectura i escriptura) es produeix una separació més gran entre el bon domini del català dels fills, que el tenen com a assignatura en el seu pla d'estudis, i el dels seus pares i mares, que han d'haver adquirit aquestes habilitats, majoritàriament, fora del període d'escolarització. La diferència més gran es produeix en l'escriptura, en què la capacitat d'escriure «bé» en català la tenen el doble d'alumnes (69,0%) que de pares (36,2%) i mares (28,7%), segons l'opinió dels primers.

b) Valors segons el lloc de residència.

El lloc (Palma o pobles) on resideixen les famílies d'aquest grup no altera significativament la valoració que fan els alumnes dels nivells de competència en llengua catalana dels seus progenitors ni d'ells mateixos.

II. Competència lingüística i usos

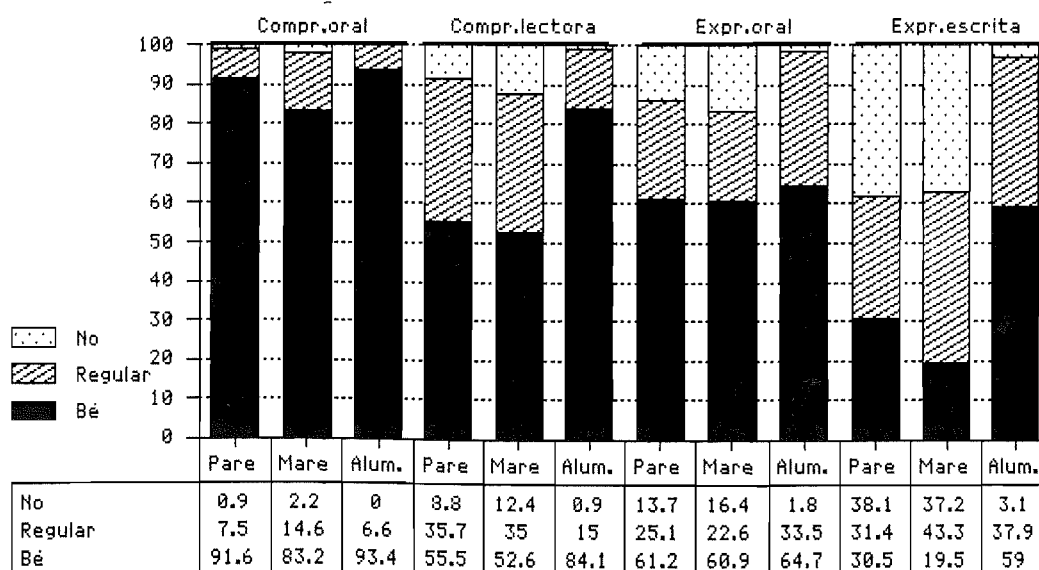
La diferència més apreciable es produeix en la capacitat d'escriure. En aquest cas els 80,3% dels alumnes dels pobles diuen escriure «bé» en català, mentre que els de Palma només ho afirmen en un 58,0% (↑ T.170).

4.2.3. Coneixements de català en les famílies de matrimonis mixts.

a) Valors globals.

Entre els membres de les famílies de procedència mixta la comprensió del català parlat és molt elevada (↑ T.171). El valor més elevat d'incapacitat d'entendre'l es troba entre les mares i sols arriba al 2,2% i el nivell òptim de comprensió representa valors molt alts en tots els casos, encara que entre les mares és 10 punts més baix que entre els fills.

Competència en català. Grup MXT

La incapacitat de llegir en català dels pares i les mares d'aquest grup ja se situa en uns valors relativament importants (al voltant del 10%) en relació amb la manifestada pels seus fills, que pràcticament és nul·la. Igualment hi ha diferències importants en les proporcions d'uns i altres que arriben al

4. L'àmbit familiar

nivell més alt de domini de la lectura; entre els pares i les mares només n'hi arriben pocs més de la meitat, mentre que entre els fills són un trenta per cent més (84,1%).

L'expressió oral és negada en una proporció bastant més elevada de pares (13,7%) i de mares (16,4%) que no de fills (1,7%). Però, en aquest cas, el nivell més elevat l'assoleixen tots tres amb uns valors molt semblants (61,2%, 60,9% i 64,7%, respectivament).

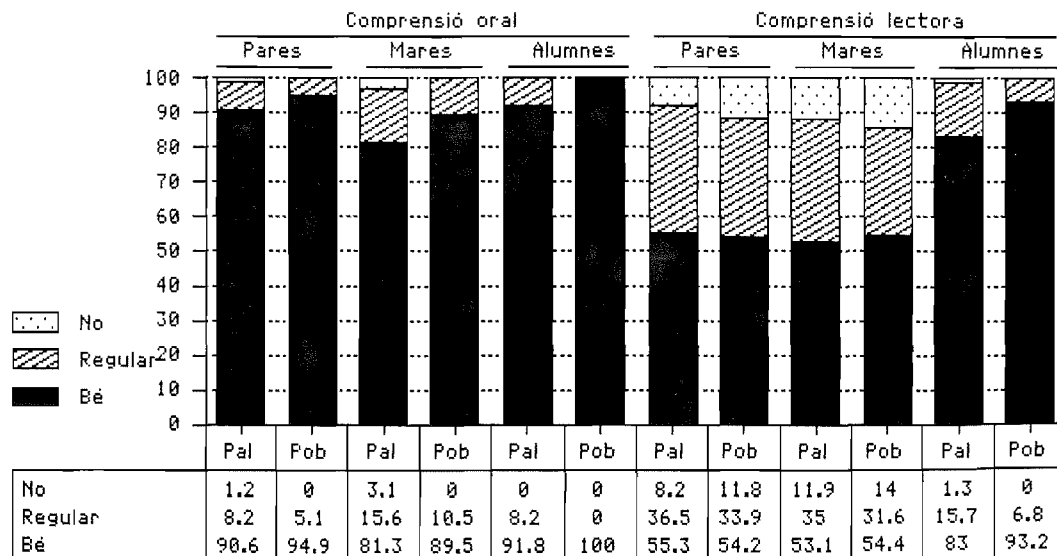
El 38,9% de pares i el 37,2% de mares, no saben escriure en català; en canvi, entre els seus fills, aquesta incapacitat només és del 3,1%. Al nivell «bé» d'aquesta habilitat, hi arriba el 59,0% d'alumnes, el 30,5% de pares i només el 19,5% de mares; també aquest és, per tant, el punt en què s'estableixen més distàncies entre els tres membres del grup.

b) Valors segons el lloc de residència.

Pel que fa als coneixements passius, tant dels pares com de les mares, les diferències que es donen entre els que viuen als pobles i els que viuen a Palma són poc significatives.

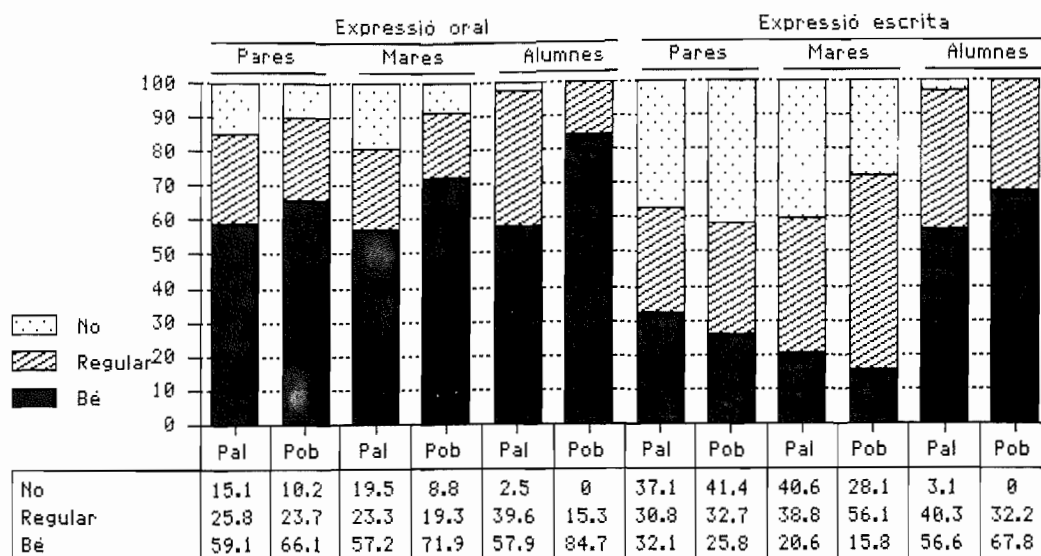
Competència en català. Grup MXT. Segons el lloc de residència

I. Comprensió.

II. Competència lingüística i usos

II. Expressió.

En l'habilitat de parlar hi ha un lleuger major domini entre els pares dels pobles, tant pel que fa a la diferència entre els que no en saben com a la dels que en tenen un nivell superior. En canvi, segons l'enquesta, hi ha més pocs pares de Palma que no saben escriure en català i més que en tenen un bon domini, tot i que també hem de parlar de diferències reduïdes, en cap cas no arriben al 7%.

Entre les mares amb residència als pobles, n'hi ha un 11% més que saben parlar en català que entre les que tenen residència a Palma. Igualment, entre les dels pobles n'hi ha una proporció major, quasi el 15% més, que en tenen el nivell més alt («bé»).

En la capacitat d'escriure, es dóna el fet que a Palma hi ha un 12% més de mares que no en saben gens; però, en canvi, n'hi ha una major proporció (5 punts) de les que en saben més.

Entre els alumnes d'aquest grup que viuen als pobles no n'hi ha cap que no posseeixi les habilitats lingüístiques que analitzam. En canvi a Palma, excepte en la comprensió oral, sempre n'hi ha alguns (pocs, això sí) que diuen no poder llegir, parlar o escriure en català. En tots els casos, també, hi ha una proporció bastant major (de 10 a 27 punts) d'alumnes de pobles que diuen tenir el nivell més alt de competència.

c) El grau de domini lingüístic dels progenitors i ús que en fan amb els fills.

En aquest grup, tenint en compte les variacions que es produeixen en l'ús del català que fan els progenitors amb els fills, pensam que pot ser interessant veure'l en relació amb el domini («bé» i «regular») de l'expressió oral.

LLENGUA USADA AMB ELS FILLS SEGONS EL NIVELL DE DOMINI DEL CATALÀ PARLAT († T.172-173)

	Domini	Català	Català-castellà	Castellà
Pares	Bé	43,2	6,5	48,9
	Regular	3,5	0,0	96,5
Mares	Bé	45,3	7,3	46,0
	Regular	7,8	0,0	80,4

De les mares que parlen «bé» el català, només el 45,3% l'usen amb els fills, una proporció molt semblant (46,0%) hi usen el castellà. En canvi, de les mares que parlen el català amb algunes dificultats («regular») només el 7,8% el parla amb els fills.

Entre els pares, els resultats són molt semblants, encara que més desfavorables a l'ús del català. Dels que el parlen «bé», el 43,2% usa el català amb els fills i el 48,9%, el castellà. D'entre els que el parlen «regular», només el 3,5% l'usen amb els fills.

Per tant és evident que, en els matrimonis bilingües, el membre que no parla «bé» en català no l'usa quasi mai amb els fills; i només poc menys de la meitat dels que el parlen «bé» l'usen amb els fills († T.172-173).

II. Competència lingüística i usos

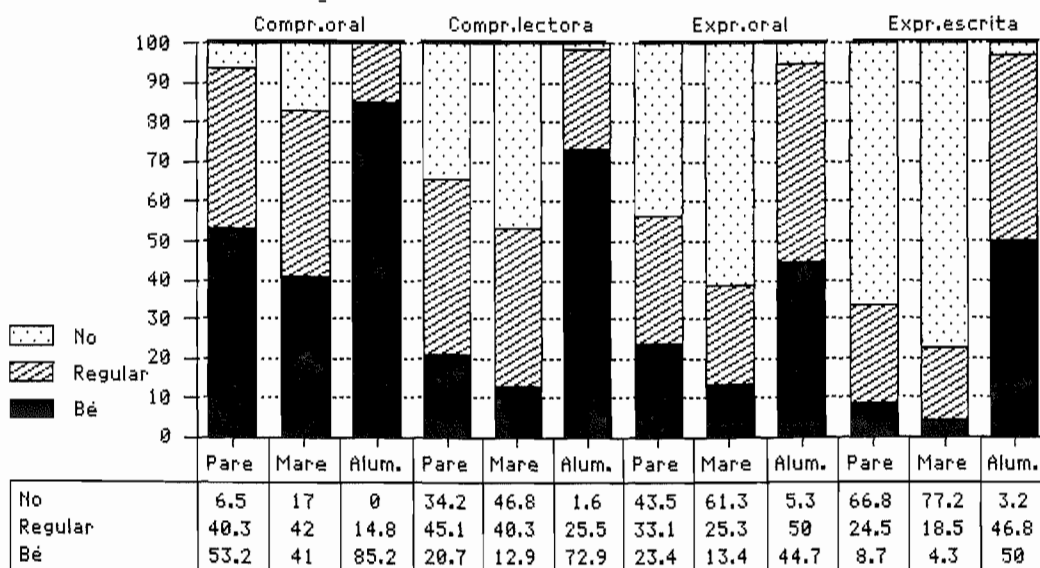
4.2.4. Coneixements de català en les famílies de matrimonis d'immigrants.

a) Valors globals.

Els coneixements de llengua catalana entre les famílies en què els dos cònjuges han nascut fora de les terres de parla catalana, varien molt segons el membre a què ens referim († T.174).

El major domini en tots els aspectes es dona entre els fills. La incapacitat d'entendre'l no n'afecta cap, i les altres només un sector d'alumnes que en cap cas no arriba al 6%; l'habilitat en què hi ha menys alumnes capacitats és l'expressió oral. Els nivells màxims se l'atribueixen més del 50% en totes les habilitats, excepte en la capacitat de parlar-lo, en la qual només s'arriba al 44,7%.

Competència en català. Grup IMM

La competència en llengua catalana dels pares d'aquest grup se situa entre la dels fills i la de les esposes. La incapacitat en les habilitats productives (en el cas de la parla) afecta quasi la meitat dels pares i bastants més mares. En l'escriptura encara s'arriba a nivells més elevats de pares i mares que no

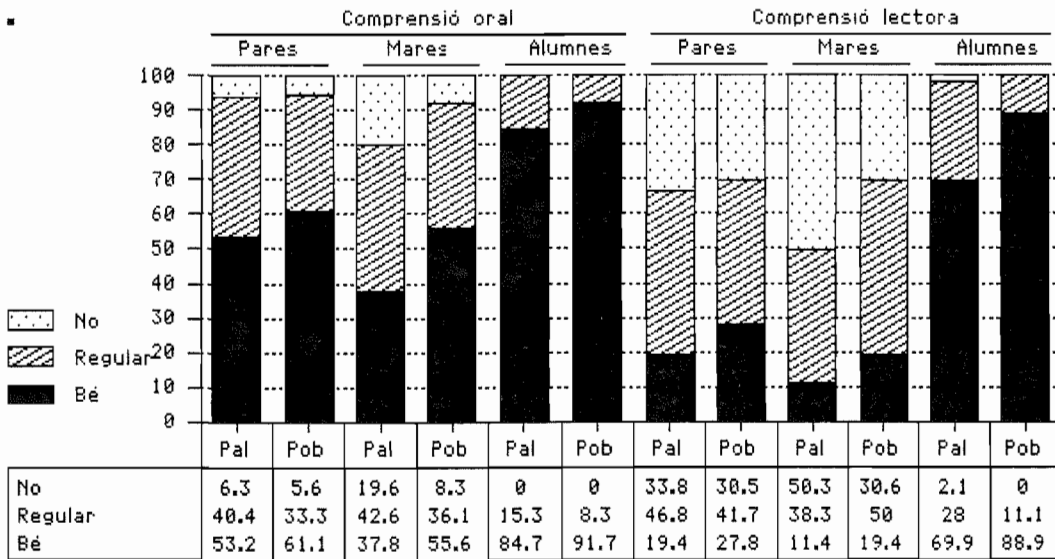
saben escriure en català. En les habilitats receptives la impossibilitat de comprensió oral només afecta molts pocs pares (6,5%), però és molt més àmplia entre les mares (17,0%). La incapacitat de llegir en català es dona en el 34,2% de pares i en el 46,8% de mares. En tots els casos la incapacitat de les mares d'usar o de comprendre el català és sempre superior, amb més del 10%, a la dels pares.

Lògicament, excepte en la comprensió oral, el nivell màxim de competència lingüística dels pares i mares és assignat, pels seus fills, en relativament pocs casos. En aquest sentit, però, tornen a ser significativament importants les diferències entre els pares i les mares.

b) Valors segons el lloc de residència.

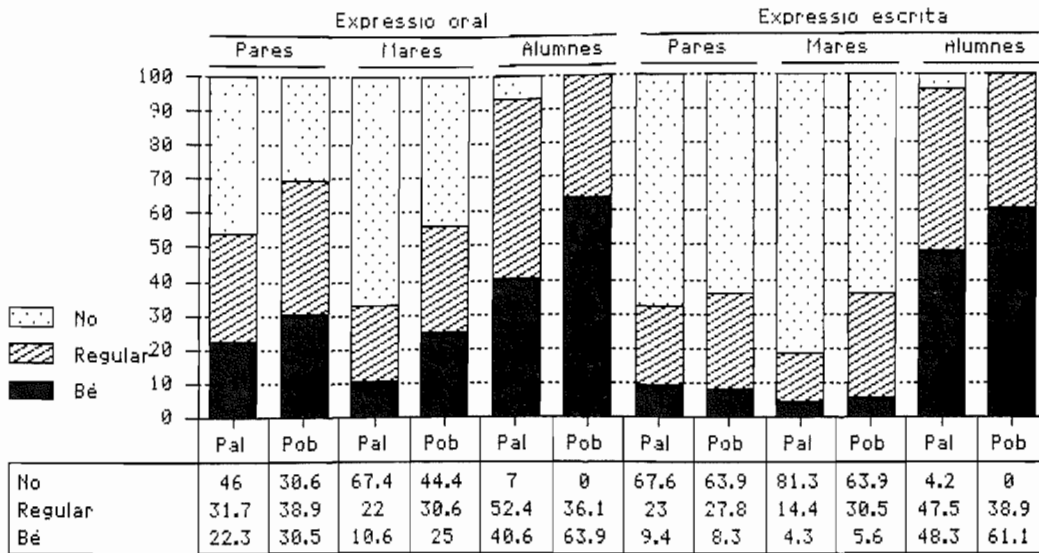
Competència en català. Grup IMM
Segons el lloc de residència

I. Comprensió

II. Competència lingüística i usos

II. Expressió

La proporció de pares d'aquest grup que no entenen el català parlat o escrit no varia gaire entre els que viuen a Palma i els residents a pobles.

Això mateix passa amb la capacitat d'escriure'l, que és molt baixa en tots dos casos. En canvi, entre els que l'entenen, els dels pobles amb una competència major són més que els de Palma (8 punts aproximadament). Amb relació a la capacitat de parlar-lo, els dels pobles avancen als de Palma en els dos sentits; els que no el saben parlar gens representen un 16% menys i, en canvi, els que el parlen «bé» un 8% més.

Entre les mares, les diferències a favor d'una major competència en català de les dels pobles és palesa en totes les habilitats i amb diferències considerables, excepte entre les que tenen el nivell «bé» en la capacitat d'escriure'l, que és molt baixa en ambdós casos. La manca de comprensió oral del català és 11 punts superior entre les mares de Palma; la lectora, 20; la de parlar-hi, 22; i la d'escriure-hi, 18. El percentatge de mares dels pobles que tenen el nivell més alt de competència, és superior també al de les de Palma: 18 punts, en comprensió oral; 8, en escrita; i 15, en expressió oral.

4. L'àmbit familiar

Entre els alumnes de pobles, no n'hi ha que considerin que no tenen competència en cap de les habilitats lingüístiques que estudiem. En canvi entre els de Palma, sí; encara que en cap cas no superin el 7%.

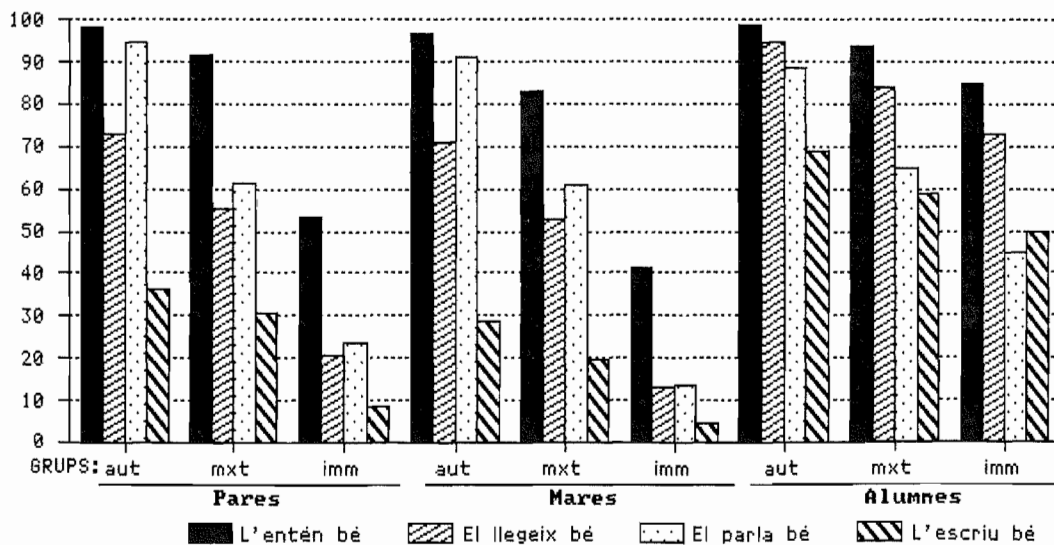
En la consideració que el nivell de competència és el més alt («bé»), també els alumnes dels pobles avantatgen els de Palma, amb amplis marges en la majoria de casos. En la capacitat de comprensió oral la diferència és de 7 punts; en comprensió escrita, de 19; en expressió oral, de 23; i en expressió escrita, de 13.

4.2.5. Valors segons els grups d'origen familiar.

La competència en llengua catalana és més alta, lògicament, entre els membres del grup de famílies autòctones (AUT), que entre els de les parelles mixtes (MXT) i més encara que entre els de les d'origen immigrant (IMM).

Nivell més elevat de competència en català.

Segons l'origen familiar

Les principals diferències s'estableixen entre les competències màximes dels membres dels diferents grups i no tant, encara

II. Competència lingüística i usos

que en molts de casos són força importants, en la manca de capacitat; en són una excepció les capacitats d'escriure dels pares i les mares, ja que en aquest cas, entre els diferents grups, hi ha una distància més gran dels percentatges dels que no saben escriure gens en català que no les que s'estableixen entre els que l'escriuen a nivell «bé».

Les diferències entre els alumnes de procedències familiars distintes no són tan àmplies com les que s'estableixen entre els seus progenitors; l'escola, sens dubte actua de factor anivellador.

L'amortiment de les diferències entre els alumnes es posa també de manifest quan comparem algunes habilitats en alumnes de grups d'origen i de llocs de residència diferents. Els alumnes del grup MXT amb residència a pobles que diuen tenir una bona competència («bé») en llengua catalana representen una proporció igual o, quasi sempre, major que els de Palma del grup AUT. Una relació semblant s'estableix entre els alumnes del grup IMM amb residència als pobles i els del MXT que viuen a Palma.

COMPETÈNCIA DELS ALUMNES EN LLENGUA CATALANA († T.170, 171, 174)

	MXT de pobles	AUT de Palma	IMM de pobles	MXT de Palma
L'entenen bé	100,0	98,3	91,7	91,8
El llegeixen bé	93,2	91,1	88,9	83,0
El parlen bé	84,8	79,5	63,9	57,9
L'escriuen bé	67,8	58,1	61,1	56,6

4.2.6. Coneixements dels cònjuges immigrants de matrimonis mixtos.

Entre els membres de matrimonis mixtos que són de procedència immigrant, n'hi ha molts que poden usar la llengua catalana, encara que no siguin gaire els que l'usen amb els fills, i, en tots els casos, tenen una major competència en llengua catalana que els que s'han casat amb un altre immigrant. Aquesta diferència es manifesta tant en la proporció de cònjuges que no posse-

4. L'àmbit familiar

eixen alguna de les habilitats estudiades com en el domini superior que en tenen.

DOMINI DE LA LLENGUA CATALANA EN IMMIGRANTS DE MATRIMONIS MIXTOS I DE MATRIMONIS D'IMMIGRANTS
(† T.174, 225-232)

	Matrimonis	Compr.oral		Compr.lectora		Expres.oral		Expres.escrita	
		No	Bé	No	Bé	No	Bé	No	Bé
Pares immigrants	mixtos	1,7	84,3	16,5	27,3	24,8	32,2	62,0	7,4
	immigrants	6,5	53,2	34,2	20,7	43,5	23,4	66,9	8,7
Mares immigrants	mixtos	4,6	67,9	21,1	33,9	26,6	33,0	55,1	8,3
	immigrants	17,0	41,0	46,8	12,9	61,3	13,4	77,2	4,4

Les diferències que es produeixen entre els pares d'una i altra classe de matrimoni no són tan àmplies com les que es produeixen entre les mares. En l'habilitat més relacionada amb l'escolarització (l'escriptura) és on els valors són més baixos i més curtes les distàncies entre els membres d'un i altre tipus de matrimoni.

A part d'una possible major estada dels cònjuges immigrants de matrimonis mixtos (tots, o quasi tots, han d'haver passat a viure a terres catalanes abans de contraure matrimoni) que els de matrimonis d'immigrants (que poden haver-s'hi format, però també poden haver-hi arribat després de casar-se), segurament hi influeix el fet que estan més necessàriament en contacte amb la llengua catalana (per familiars, amistats, llocs on viuen, etc.). El factor ambiental és considerat un dels més determinants en l'aprenentatge de llengües (Viladot 1988: 79-103).

4.3. DOMINI RELATIU DE CATALÀ I DE CASTELLÀ.

El bilingüisme entès, en el sentit de les primers formulacions, com el domini igual i perfecte de dues o més llengües és molt infreqüent (Kremnitz 1993: 40-41), i és més adequat parlar-

II. Competència lingüística i usos

ne en la línia de Weinreich, que el defineix com el fet d'usar alternativament dues llengües (1953: 1), ja que els individus que estan en contacte amb diverses llengües no arriben a dominar-les completament (Mackey 1976: 372). Per això, en una situació de conflicte lingüístic, com la nostra, en què dues llengües es distribueixen de manera desigual entre àmbits i persones, és bo conèixer quina valoració fan els parlants sobre el grau de domini que creuen tenir-ne. És probable que la competència que s'autoatribueixen en una o altra llengua sigui determinant a l'hora de triar la que usaran amb preferència o en determinades situacions (escriptura, llengua d'estudi, de relació amb els fills, etc.) i en el moment en què, en una conversa entre heterolingües, un dels parlants ha de canviar per adaptar-se a la llengua de l'altre. Part dels mecanismes que regeixen aquestes conductes, probablement, poden estar relacionats amb l'autovaloració del nivell de coneixements que tenen de les dues llengües en conflicte. De fet, aquesta situació no seria més que una variant atenuada d'aquella en què, en una mateixa societat, conviuen monolingües (de llengua A) i bilingües (de llengües A i B) i en la qual, per tant, les relacions entre els membres d'una part i una altra s'estableixen necessàriament en la llengua compartida, la A. En aquest cas, en lloc de desconeixement d'una de les dues llengües per part de la població, s'hauria de parlar d'uns coneixements descompensats.

Fins no fa gaire la gran majoria de la població autòctona de Mallorca (i, en general, de tots els Països Catalans) tenien més bon domini de la llengua catalana que de la castellana, amb les excepcions de l'escriptura i, en determinats casos, en el domini de terminologia i fraseologia pròpies de les llengües d'especialitat d'algunes professions de formació acadèmica. Els catalanoparlants eren conscients que per a la majoria d'usos lingüístics se'n desfeien millor en català que en castellà. Aquesta seguretat els inclinava, en el moment de poder escollir la llengua, a emprar la primera.

Entre les generacions *catalanoparlants* més joves, i en particular entre la que estudiam aquí, fa la sensació que aquesta

preeminència individual del català pot haver sofert canvis. Un major contacte amb el castellà, molt més primerenc (guarderies i escoles infantils) i general (escolarització més llarga, mitjans de comunicació, contactes més sovintejats amb castellano-parlants, etc.) que abans, pot ser la causa d'aquest canvi en, com a mínim, la percepció de la pròpia competència en el domini de les dues llengües.

En el cas dels joves de procedència familiar mixta o no catalanoparlant, per poder entendre les seves actituds lingüístiques, també és necessari veure a quin punt arriba la competència en llengua catalana amb relació als coneixements de castellà.

En el qüestionari de l'enquesta es formulen preguntes relatives al nivell de coneixements que consideren tenir en pronúncia, gramàtica, ortografia i vocabulari⁴⁷

4.3.1. Valors globals.

En una primera aproximació als resultats prendrem com a base el conjunt dels alumnes objecte del nostre treball, els que han viscut sempre en terres de parla catalana

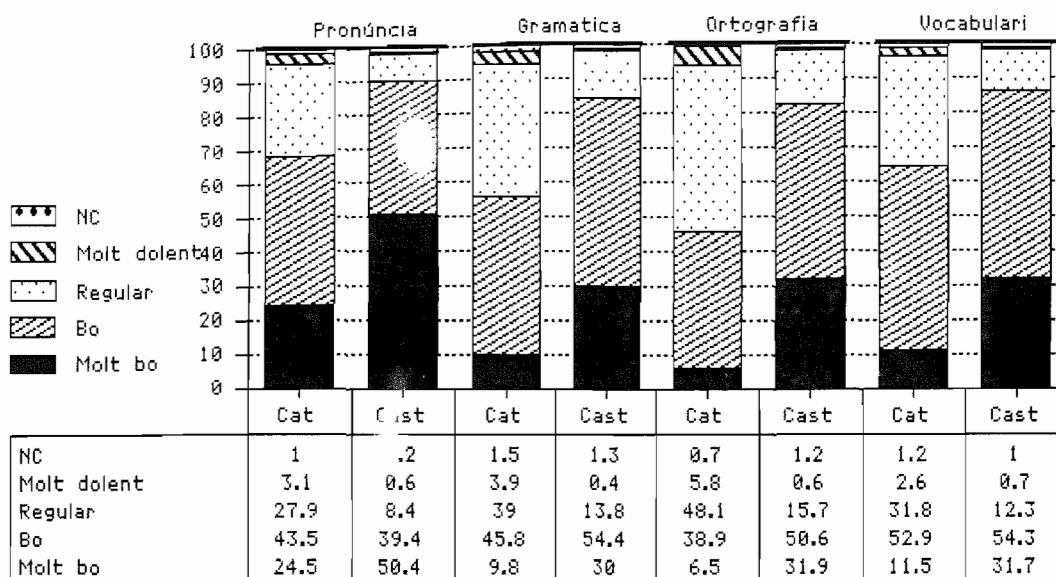
En aquesta mostra queda molt clar que el castellà és la llengua que té un major domini reconegut, com podem veure en el gràfic següent:

⁴⁷ Les preguntes sobre aquests punts són les que duen els codis NA i NAE. A partir d'aquestes preguntes podem tenir el dubte de si els alumnes han respost tenint clar què significa cada un dels conceptes sobre els quals se'ls demana que valorin els seus coneixements. Principalment dubtam del grau de comprensió que hagin pogut tenir del terme «gramàtica». De tota manera, pensam que aquestes possibles imprecisions no afectaran els resultats, perquè no pretenem saber quin nivell en tenen (hauria estat més segur i objectiu esbrinar-ho seguint altres mètodes), sinó com valoren la seva capacitat d'usar una o altra llengua; és a dir el contrast que estableixen entre català i castellà en cada un d'aquests apartats. L'objectiu és aclarir si els alumnes enquestats consideren dominar més el català que el castellà, o a l'inrevés.

II. Competència lingüística i usos

Nivell de domini de català i de castellà.

Valors globals (↑ T.246).

Segons les dades recollides en l'enquesta, hi ha un reconeixement clar de domini major del castellà que del català, expressat tant en el grau «Molt bo» com en «Bo». D'altra banda el nivell «Molt dolent» és reconegut per una proporció molt baixa d'alumnes, la qual cosa era d'esperar, tenint en compte els resultats, que ja hem vist, relatius al reconeixement de les habilitats lingüístiques en català per part dels alumnes.

D'aquestes dades podem concloure que els coneixements de la llengua catalana són molt estesos entre la població que estudiem, però, a pesar d'això i a parer seu, els coneixements de castellà són, qualitativament, majors.

El nivell de coneixements en els distints aspectes estudiats mantenen les principals diferències en els dos primers graus («Molt bo» i «Bo»), que són clarament favorables a la llengua castellana. Si sumam aquests dos nivells de coneixements, les diferències entre el millor domini de català i de castellà es mouen entre el 21'6% (en «vocabulari») i 37'1% (en «ortografia»). És a dir, hi ha entre una quarta part i dues cinques parts més d'alumnes que diuen dominar bé el castellà dels que ho diuen del català.

4. L'àmbit familiar

En parlar d'aquesta classe d'apreciacions, cal tenir en compte que hi pot haver una proporció d'alumnes que donin «respostes ideològiques»; és a dir, que responguin més allò que pensen que han de contestar (o que voldrien poder contestar) que no pas allò que realment creuen. Aquestes actituds de «dissimular» la realitat per motius ideològics es donen també en estats com Bèlgica, el Canadà i es donaven a les ex- Iugoslàvia i Txecoslovàquia, on una part dels parlants de la llengua dominada (neerlandòfons, francòfons, eslovens i eslovacs, respectivament) amaguen que saben la dominant (Montaner 1987: 125-126). Així, en el nostre cas, pot haver-hi una part de respostes que donen més preponderància a una o altra llengua perquè creuen que hauria de ser d'aquesta manera. Si tenim en compte el baix tant per cent d'alumnes que donen preponderància al català i considerem que hi ha una part de resposta ideològica, el valor final pot reduir-se encara més. De tota manera és de preveure que en les altres respostes també hi deu haver una desviació semblant i, en conseqüència, poden, tal vegada, contrarestar-se entre elles.

Una anàlisi més detallada d'aquests resultats ens mostra que els alumnes que diuen tenir més domini del català que del castellà representen entre el 17,4% i el 4,1%, segons l'aspecte analitzat. En canvi els que diuen tenir més domini del castellà se situen entre el 58,1% i el 44,0%.

DOMINI SUPERIOR O IGUAL DE CATALÀ I CASTELLÀ DE TOTS ELS ALUMNES (↑ T.247-250)

	Més domini del català	Més domini del castellà	Domini igual
Pronúncia	17,40	47,70	35,40
Gramàtica	6,60	47,70	43,60
Ortografia	4,10	58,10	36,40
Vocabulari	9,60	44,00	44,80

Es clar, per tant, que aquests valors mostren que hi ha molts més alumnes que creuen dominar millor el castellà que el català.

II. Competència lingüística i usos

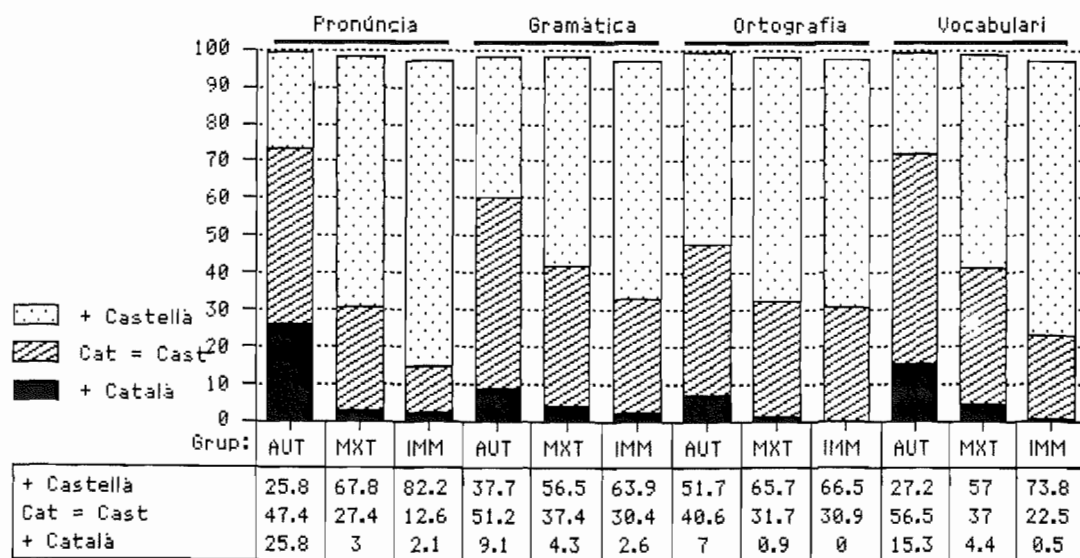
En aquest treball no ens interessen tant els nivells de coneixement de català que diuen tenir els alumnes (les apreciacions d'un mateix nivell poden ser molt diferents segons qui les valori), sinó quina proporció d'alumnes, i quins, són els que valoren tenir uns coneixements d'una llengua superiors als de l'altra.

4.3.2. Domini de les llengües i grup d'origen.

a) Valors globals.

Les diferències que hi ha en la valoració que fan els alumnes dels distints grups d'origen familiar s'explicaran, en la majoria de casos, per la influència que la consideració de llengua familiar pot tenir en la percepció subjectiva de quina és la llengua que més dominen (al marge de la que tenguim en els valors reals).

Domini relatiu de català i de castellà.
Segons el grup d'origen familiar († T.251-262)

En el grup d'alumnes que són fills de matrimonis autòctons (AUT) la diferència a favor d'una o altra llengua, tot i tractar-se de fills de pares i mares nascuts als Països Catalans, es decanta clarament pel castellà (excepte en el cas de la «pronún-

cia»); sobretot en aquells aspectes que ells mateixos més deuen relacionar amb l'escolarització («ortografia» i «gramàtica»).

Entre els fills de matrimonis de procedència mixta (MXT), els valors obtinguts donen preeminència també al castellà, però encara d'una manera molt més clara. En cap cas els alumnes que diuen tenir un domini superior del català superen el 5%. I en canvi els que dominen més el castellà, en tots els casos, superen el 50%. Per tant, encara que pràcticament tots ells són fills d'un progenitor catalanoparlant i d'un castellanoparlant, els coneixements que tenen d'una i altra llengua majoritàriament són lluny d'estar equilibrats.

En el grup dels fills d'immigrants de fora dels Països Catalans (IMM), la tendència és la mateixa, però encara amb valors favorables al català molt més baixos, pràcticament insignificants.

Tenint en compte com es distribuïen els coneixements d'una i altra llengua en els dos grups anteriors, no és gens estrany que en aquest no hi hagi gairebé cap alumne que domini més el català que el castellà i, en canvi, que n'hi hagi més del 63% que dominin més el castellà, en tots els casos.

Si es comparen els valors dels tres grups se'n pot deduir que, encara que el tant per cent d'alumnes que declaren dominar més el català que el castellà és en tots els casos molt reduït (excepte tal volta els del grup AUT en «pronúncia» i, menys, en «vocabulari») hi ha un lleuger avantatge, en aquest sentit, a favor dels membres d'aquest grup; mentre que, a l'altre extrem, al grup IMM pràcticament no hi ha presència d'alumnes que manifestin tenir major domini del català. Així podem dir que hi ha una posició suaument més alta del català com a llengua més dominada entre els alumnes fills d'autòctons que entre els dels altres dos grups. Però com més marcades es veuen aquestes diferències és en la suma dels que dominen igual les dues llengües i els que dominen més el català, que també es reflecteix en el gràfic anterior. En el grup AUT aquests valors es mouen entre el 73'2% («pronúncia») i el 47'6% («ortografia»); a MXT, entre el 41'4% («vocabulari») i 30'4% («pronúncia»); i a IMM, entre el

II. Competència lingüística i usos

33% («gramàtica») i el 14'7% («pronúncia»). En la seqüència dels grups AUT-MXT-IMM podem veure que els valors menors d'un grup, pràcticament, sempre són superiors als majors del grup que el segueix. D'altra banda, en els grups MXT i IMM, en l'aspecte que manifesten tenir menys domini relatiu és en la «pronúncia», precisament el més valorat a AUT. La capacitat d'adquirir una «pronúncia» bona d'una llengua, ja ho vèiem en el capítol anterior, sembla que justament és la que menys pot aprendre's a l'escola i més cal assimilar ja des de l'àmbit familiar i, sobretot, a través de la pràctica d'aquesta llengua.

Una altra manera de veure les diferències entre un grup i un altre, pot ser comparar-ne el tant per cent resultant d'unir les respostes «Molt bo» i «Bo»⁴⁸ que s'assignen en català i en castellà. Del valor que aquest nivell té en català, en restam el que té en castellà i el resultat obtingut serà la diferència del percentatge d'alumnes que consideren tenir uns coneixements de català superiors als de castellà (valors positius a la graella) o al revés (valors negatius).

DIFERÈNCIES ENTRE EL BON DOMINI DE CATALÀ I CASTELLÀ SEGONS EL GRUP DE PROCEDÈNCIA DELS ALUMNES I EL TIPUS DE CONEIXEMENT VALORAT

Suma dels nivells «Molt bo» + «Bo» de català i resta dels corresponents de castellà († T.263)

GRUPS	Pronúncia	Gramàtica	Ortografia	Vocabulari	Mitjana
AUT	1,0	-19,1	-31,7	-5,3	-13,8
MXT	-41,3	-36,9	-41,8	-32,2	-38,1
IMM	-60,2	-44,6	-46,6	-52,3	-50,9

En la graella podem veure que únicament en un cas hi ha un nombre més gran d'alumnes que perceben tenir millor domini del català que del castellà: «pronúncia» dels fills de matrimonis autòctons (en aquest grup el domini superior del català afecta un 1% més de joves que el domini superior del castellà). En tots els altres casos, el tant per cent d'alumnes que manifesta tenir

⁴⁸ Amb les quals consideram que els alumnes s'hi autoavaluen com a bon domini.